

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ФАКУЛЬТЭТ ЖУРНАЛІСТЫКІ
Кафедра медыялінгвістыкі і рэдагавання**

СІНКЕВІЧ
Валерыя Анатольеўна

**ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫ АРТЫКУЛ: ВІДЫ, КАНТЭНТ,
РЭДАКТАРСКАЯ АПРАЦОЎКА**

Дыпломная праца

Навуковы кіраўнік: кандыдат
філалагічных навук, дацэнт
П. П. Жаўняровіч

Дапушчана да абароны:
« ___ » _____ 2021 г.

Заг. кафедры медыялінгвістыкі і рэдагавання,
доктар філалагічных навук, прафесар В. І. Іўчанкаў

Мінск, 2021

ЗМЕСТ

РЭФЕРАТ	3
РЕФЕРАТ.....	4
ABSTRACT.....	5
УВОДЗІНЫ	6
ГЛАВА 1. ДАВЕДАЧНЫЯ ВЫДАННІ, ІХ ВІДЫ І СТРУКТУРА	8
1.1 Асаблівасці даведачнага выдання	8
1.2 Энцыклапедыя. Віды энцыклапедыі	11
1.3 Структура энцыклапедыі	14
1.4 Энцыклапедычны артыкул	16
1.5 Структура энцыклапедычнага артыкула.....	19
1.6 Планаванне і рэдагаванне энцыклапедычных выданняў	21
Высновы па I главе.....	24
ГЛАВА 2. ПРАЦА РЭДАКТАРА НАД ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫМ АРТЫКУЛАМ	26
2.1 Асаблівасць працы над энцыклапедычным артыкулам	26
2.2 Кантэнтны аналіз артыкулаў персанальных энцыклапедыі на прыкладзе беларускіх энцыклапедыі.....	28
2.3 Рэдагаванне энцыклапедычных артыкулаў на прыкладзе энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч»	31
Высновы па II главе	50
ЗАКЛЮЧЭННЕ	53
СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ	56
ДАДАТКІ	58

РЭФЕРАТ

Агульны аб'ём дыпломнай працы – 89 старонак камп'ютарнага набору тэксту. Колькасць выкарыстаных крыніц – 24.

Ключавыя словы: ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ, ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫ АРТЫКУЛ, ВІДЫ, КАНТЭНТ, РЭДАКТАРСКАЯ АПРАЦОЎКА, РЭДАГАВАННЕ.

Актуальнасць дыпломнай працы вызначаецца тым, што даследаванне відаў, структуры і кантэнту энцыклапедычнага артыкула будзе спрыяць распрацоўцы зручнага алгарытма яго падрыхтоўкі да друку і павысіць эфектыўнасць працы рэдакцыйных супрацоўнікаў.

Аб'ектам даследавання з'яўляецца энцыклапедычны артыкул.

Прадмет даследавання – віды, кантэнт і рэдактарская апрацоўка энцыклапедычнага артыкула.

Мэта дадзенай працы – выявіць відавыя і структурныя асаблівасці энцыклапедычнага артыкула, вызначыць ролю рэдактара пры яго падрыхтоўцы да друку.

У рабоце вырашаюцца наступныя **задачы:** ахарактарызаваць асаблівасці даведачнага выдання і энцыклапедыі ў прыватнасці; адзначыць віды і структуру энцыклапедычнага артыкула; апісаць асаблівасці рэдактарскіх дзеянняў пры падрыхтоўцы энцыклапедычнага артыкула; выявіць якасць рэдактарскай апрацоўкі энцыклапедычных артыкулаў на прыкладзе энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч».

Метадалагічная база: рэдактарскі аналіз, дыскурс-аналіз, супастаўляльны аналіз, апісальны метада.

Практычнае значэнне дыпломнай працы заключаецца ў магчымасці выкарыстання выкладзеных тэарэтычных матэрыялаў і атрыманых практычных вынікаў для больш дэтальнай рэдактарскай падрыхтоўкі энцыклапедычнага артыкула, у распрацоўцы новых зручных у карыстанні выданняў энцыклапедычнага тыпу.

Дыпломная праца ўяўляе сабой самастойна праведзенае аўтарам даследаванне. Прамежавыя вынікі даследавання былі прадстаўлены на навукова-практычнай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў БДУ (2021 г.), дзе даклад артрымаў 3 месца на сваёй секцыі.

РЕФЕРАТ

Общий объем дипломной работы – 89 страниц компьютерного набора текста. Количество использованных источников – 24.

Ключевые слова: ЭНЦИКЛОПЕДИЯ, ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКАЯ СТАТЬЯ, РЕДАКТОРСКАЯ ОБРАБОТКА, РЕДАКТИРОВАНИЕ.

Актуальность дипломной работы определяется тем, что исследование видов, структуры и контента энциклопедической статьи будет содействовать разработке удобного алгоритма его подготовки к печати и повысит эффективность работы редакционных сотрудников.

Объектом исследования является энциклопедическая статья.

Предмет исследования – виды, контент и редакторская обработка энциклопедической статьи.

Цель данной работы – выявить видовые и структурные особенности энциклопедической статьи, определить роль редактора при его подготовке к печати.

В работе решаются следующие **задачи**: охарактеризовать особенности справочного издания и энциклопедии в частности; отметить виды и структуру энциклопедической статьи; описать особенности редакторских действий при подготовке энциклопедической статьи; выявить качество редакторской обработки энциклопедических статей на примере энциклопедии «Владимир Короткевич».

Методологическая база: редакторский анализ, дискурс-анализ, сравнительный анализ, описательный метод.

Практическое значение дипломной работы заключается в возможности использования изложенных теоретических материалов и полученных практических результатов для более детальной редакторской подготовки энциклопедической статьи, в разработке новых удобных в пользовании изданий энциклопедического типа.

Дипломная работа представляет собой самостоятельно проведенное автором исследование. Промежуточные результаты были представлены на научно-практической конференции студентов и аспирантов БГУ (2021 г.), где доклад получил 3 место на своей секции.

ABSTRACT

Total volume of the thesis – 89 pages of computer typesetting. Number of sources used – 24.

Key words: ENCYCLOPEDIA, ENCYCLOPEDIA ARTICLE, EDITORIAL PROCESSING, EDITING.

The relevance of the research is determined by the fact that the study of the types, structure and content of an encyclopedic article will contribute to the convenient print preparation algorithm development and will increase the efficiency of the editorial staff.

The object of the research is an encyclopedic article.

The subject of the research – types, content and editorial processing of an encyclopedic article.

The aim of the thesis – to identify the specific and structural features of an encyclopedic article, to determine the role of the editor during preparing the article for publication.

The work solves the following tasks: to characterize the features of the reference edition and the encyclopedia in particular; to note the types and structure of the encyclopedia article; to describe the features of editorial actions at the preparation of an encyclopedia article; to identify the quality of editorial processing of encyclopedic articles by the example of the encyclopedia «Vladimir Korotkevich».

Methodological base: editorial analysis, discourse analysis, comparative analysis, descriptive method.

Practical significance of the thesis lies in the possibility of using the theoretical materials presented and the practical results obtained for more detailed editorial preparation of an encyclopedic article, in the development of new easy-to-use publications of the encyclopedic type.

The thesis is an independent research conducted by the author. The interim results were presented at the scientific and practical conference of students and postgraduates of BSU (2021), where the report received the 3rd place in its section.

УВОДЗІНЫ

«Даведачныя выданні, дзякуючы сваёй асноўнай функцыі – акумуляваць і замацоўваць сучасныя ім веды ў форме магчыма больш дакладных і кароткіх дадзеных, – заўсёды адлюстроўвалі ўзровень культуры народа, перадавы грамадскі светапогляд» [13, с. 3].

Чытачы звычайна звяртаюцца да энцыклапедыі як да вышэйшага аўтарытэту, таму вялікую адказнасць нясуць тыя, хто ўдзельнічае ў стварэнні даведачнага выдання. «Па колькасці і якасці выпускаемай энцыклапедычнай і навукова-даведачнай літаратуры прынята судзіць, у прыватнасці, аб узроўні навукі і культуры ў краіне» [4, с. 5].

Энцыклапедыя – гэта даведачнае выданне, якое змяшчае асноўныя звесткі па адной або ўсіх галінах ведаў і практычнай дзейнасці ў выглядзе кароткіх артыкулаў, размешчаных у алфавітным або сістэматычным парадку. Задача энцыклапедыі – даць чытачу сістэматызаваны звод ведаў па ўсіх галінах (калі гаворка ідзе пра ўніверсальную энцыклапедыю) або па адной (спецыялізаваная энцыклапедыя) галіне ведаў.

Энцыклапедычны артыкул – жанр навуковага стылю, структурная адзінка энцыклапедыі. Галоўная задача энцыклапедычнага артыкула заключаецца ў тым, каб даць чытачу аб'ектыўную і дакладную інфармацыю аб пэўным прадмеце, з'яве, асобе.

Падрыхтоўка і выданне энцыклапедыі – вельмі працаёмкі і складаны працэс, цесна звязаны з многімі галінамі і відамі навуковай працы. Сёння стварыць энцыклапедыю, якая адказвае сучаснаму ўзроўню навукі, можа толькі вялікі творчы калектыў навукоўцаў і спецыялістаў. Сотні аўтараў, якія ўдзельнічаюць у складанні кожнага тома энцыклапедыі, разумеюць высокае прызначэнне дадзенага выдання, яго навукова-даведачную, адукацыйную і выхаваўчую ролю, таму імкнуцца ўключыць у свае артыкулы найбольш важныя звесткі. Акрамя аўтараў у стварэнні энцыклапедыі удзельнічае вялікая кола рэцэнзентаў, кансультантаў, рэдактараў і іншых рэдакцыйна-выдавецкіх работнікаў.

Навуковая арганізацыя працэсу падрыхтоўкі і выпуску энцыклапедыі і рацыянальнае выкарыстанне сучасных метадаў рэдакцыйнай працы адыгрываюць вырашальную ролю ў забеспячэнні высокага ідэйна-тэарэтычнага ўзроўню выдання, яго навукова-практычнай каштоўнасці.

Абраная тэма з'яўляецца **актуальнай** таму, што даследаванне відаў, структуры і кантэнту энцыклапедычнага артыкула можа дапамагчы ў распрацоўцы зручных у карыстанні выданняў, тым самым павялічыць хуткасць пошуку інфармацыі.

Вывучэннем даведачнай літаратуры і энцыклапедыі займаліся М. М. Сікорскі, С. Г. Антонова, Л. І. Пятрова і іншыя даследчыкі.

Аб’ектам даследавання з’яўляецца энцыклапедычны артыкул.

Прадмет даследавання – віды, кантэнт і рэдактарская апрацоўка энцыклапедычнага артыкула.

Мэта дадзенай працы – выявіць відавья і структурныя асаблівасці энцыклапедычнага артыкула, вызначыць ролю рэдактара пры яго падрыхтоўцы да друку.

Для дасягнення пастаўленай мэты вырашаліся наступныя **задачы**:

1. Ахарактарызаваць асаблівасці даведачнага выдання і энцыклапедыі ў прыватнасці.

2. Адзначыць віды і структуру энцыклапедычнага артыкула.

3. Апісаць асаблівасці рэдактарскіх дзеянняў пры падрыхтоўцы энцыклапедычнага артыкула.

4. Выявіць якасць рэдактарскай апрацоўкі энцыклапедычных артыкулаў на прыкладзе энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч».

Сучасныя энцыклапедыі з’яўляюцца сапраўднымі і важнымі зборнікамі чалавечых ведаў. Удзел буйных навукоўцаў і высокакваліфікаваных спецыялістаў у стварэнні даведачных выданняў паказвае на тое, што яны з’яўляюцца каштоўнай і дакладнай навуковай літаратурай, якая адлюстроўвае апошнія дасягненні айчыннай і замежнай навукі і важнейшыя тэндэнцыі ў развіцці навуковых ведаў.

Дыпломная праца складаецца з уводзінаў, дзвюх глаў, спіса выкарыстанай літаратуры, дадаткаў. Аб’ём дыпломнай працы – 89 старонак.

ГЛАВА 1.

ДАВЕДАЧНЫЯ ВЫДАННІ, ІХ ВІДЫ І СТРУКТУРА

Даведачнае выданне – гэта выданне, якое змяшчае кароткія звесткі навуковага або прыкладнога характару, размешчаныя ў парадку, зручным для іх хуткага пошуку. Даведачнае выданне не прызначана для суцэльнага чытання. У даведачных выданняў ёсць мноства разнавіднасцяў. Найбольш распаўсюджанымі з’яўляюцца слоўнікі, даведнікі і энцыклапедыі. Яны бываюць рознага віду: як шматтомныя ўніверсальныя энцыклапедыі, так і кампактныя даведнікі вузкай мэтавай накіраванасці (напрыклад, даведнік, каталог). Разнастайнасць даведачных выданняў апраўдваецца тым, што яны могуць утрымліваць любую інфармацыю (па тэматыцы, навуковым узроўні матэрыялу, спосабах выкладу, аб’ёме і г. д.) і прызначацца для розных катэгорый чытачоў.

1.1 Асаблівасці даведачнага выдання

Тэрмін «даведачнае выданне» азначае сямейства выданняў, якія адрозніваюцца па сферы іх выкарыстання, тэматыцы і ступені паўнаты яе раскрыцця, чытацкім адрасе, узроўні навуковасці, структуры інфармацыі, выдавецкім жанры. «Слоўнікі, энцыклапедыі, даведачныя дапаможнікі, вызначальнікі, атласы, даведнікі, табліцы, транспартныя расклады, паказальнікі, цэннікі, спісы, каталогі, календары – такая шырокая тыпалагічная палітра даведачных выданняў» [9, с. 8]. Адзначаныя выданні аб’ядноўвае тое, што яны прыстасаваны для хуткага пошуку і ўспрымання звестак (даведак). Яны разлічаны не на суцэльнае чытанне, а на выбарачнае. Гэтая асаблівасць – адна з асноватворных на ўсіх этапах стварэння даведачнага выдання. На ёй грунтуецца не толькі прынцып паліграфічнага афармлення кнігі і змястоўны лад ілюстрацый, але і лінгвістычная структура тэксту. Асноўнай і галоўнай функцыяй разгляданых выданняў з’яўляецца даведачная функцыя, якая накіравана на атрыманне звестак разнастайнага характару, абагульненне і сістэматызацыю ведаў, назапашаных навукай і практыкай.

Для даведачнай літаратуры характэрна спецыфічная мова выкладу. Яна, як правіла, адносіцца да навуковага функцыянальнага стылю, які арыентаваны на кніжныя формы мовы. Хоць даведачная літаратура і мае адзіную лінгвістычную аснову – навуковы функцыянальны стыль, – бываюць выключэнні. Так, у некаторых папулярных і дзіцячых даведніках і энцыклапедыях мова можа быць ажыўлена, напрыклад, дзякуючы адсутнасці рознага роду абрэвіятур.

Таксама для даведачных выданняў характэрны:

- асаблівы адбор фактаў, абумоўлены неабходнасцю сціскання інфармацыі;
- спецыфічная кампазіцыя;
- спецыфічная мова і стыль, лаканізм выкладу;
- адкрытасць для пошуку неабходных звестак.

Каб правільна аформіць тэксты даведачнай літаратуры, трэба ведаць асаблівасці іх структуры, тое, як тэкст будзеца і ўспрымаецца чытачом. Важна, каб кніга не толькі лагічна злучала ўваходзячыя ў яе матэрыялы, але і стварала спрыяльныя ўмовы для працы патэнцыйнага чытача з ёй. Для гэтага выкарыстоўваюцца асаблівыя спосабы падачы матэрыялу, аптымізацыя тэксту (пэўная структура даведачных выданняў і актыўнае выкарыстанне сродкаў пошукавай арыентацыі).

Важнай з'яўляецца непарыўная сувязь формы даведачнага выдання з яго кантэнтам – змястоўным напаўненнем: «які б ні быў поўны склад звестак, якія ўтвараюць змястоўны стрыжань даведачнага выдання, якія б ні былі гэтыя звесткі аб'ектыўныя і дакладныя, аднаго гэтага недастаткова, каб кніга апраўдала сваё відавае прызначэнне» [9, с. 9]. Але не менш важна тое, як кампазіцыйна і графічна арганізаваны тэкст ўнутры кожнага структурнага звяна і як гэтыя структурныя адзінкі злучаны паміж сабой. Форма падачы інфармацыі, як тэкставай, так і выяўленчай, мае не менш важнае значэнне для чытача, чым змест канкрэтнага выдання.

Для даведачных выданняў інфармацыя старанна адбіраецца, падвяргаецца апрацоўцы і сістэматызуецца ў залежнасці ад мэтавага прызначэння, звязанага перш за ўсё з задачай даць адказы на пытанні, якія цікавяць патэнцыйнага чытача. «Чытач атрымлівае шуканы адказ (наводзіць даведку), звяртаючыся тым ці іншым спосабам да пэўнага ўчастка выдання. Адказы характарызуюцца якасцямі неабходнасці, паўнаты, карыснасці, навізны змешчанай у іх інфармацыі. Характар інфармацыі шырока вар'іруецца ў залежнасці ад чытацкага адраса і канкрэтнага мэтавага прызначэння выдання» [1, с. 110].

Адно з галоўных патрабаванняў да складання даведачнага выдання – гэта выразная і скончаная распрацоўка канцэпцыі. Яна павінна ўлічваць патрэбы канкрэтнай чытацкай групы і неабходныя задачы выдання. Структура выдання, кантэнт, спосабы прадстаўлення інфармацыі, адзінкі яе прадстаўлення павінны адпавядаць тыпу інфармацыйнага запыту. Задача даведачнага выдання – даць неабходную інфармацыю, каб ліквідаваць разрыў паміж ведамі чытача і аўтара.

У даведачных выданнях існуе «фармальны парадак размяшчэння (алфавітны, храналагічны, нумарны), сістэматычны і змешаны» [9, с. 11].

У выданнях з фармальным парадкам размяшчэння матэрыялу прадугледжана аснова для графіка-кампазіцыйнага рашэння і парадак размяшчэння. Гэта шмат у чым забяспечвае зручнасць пошуку і арыентацыі ў кнізе. Звычайна лагічная, а таму і графіка-кампазіцыйная, арганізацыя тэксту ўнутры даведкі (слоўнікавага абзаца, энцыклапедычнай артыкула) зводзіцца да адной або некалькіх тыпавых схем. Таму паліграфічная форма такіх выданняў, у тым ліку энцыклапедый, даволі кансерватыўная і стабільная.

Выданні з сістэматычным парадкам прадугледжваюць паслядоўнасць матэрыялаў, прынятую ў той ці іншай галіне ведаў або практычнай дзейнасці. Тут лагічная спалучанасць тэксту ўскладняе схему пошуку. У такіх выданнях матэрыялы больш разнастайныя па характары і менш схільныя да лагічнай і афарміцельскай тыпізацыі. Акрамя таго, члянэнне тэксту на асобныя самастойныя даведкі менш выказана, чым у выданнях з фармальным парадкам. Таму мастацка-канструктарскія рашэнні такіх выданняў больш разнастайныя, а этап афармлення набывае вырашальнае значэнне ў станаўленні даведачнай функцыі кнігі.

Існуе яшчэ трэці парадак размяшчэння – змешаны. Энцыклапедыі са змешанай структурай бываюць сістэматычна-алфавітныя і алфавітна-сістэматычныя. У такіх выданнях важную ролю адыгрываюць шырокія аглядныя артыкулы, якія размяшчаюцца перад або пасля алфавітнай слоўнікавай часткі.

Існуе тры галоўныя крытэрыі ацэнкі даведачнага выдання, якія сведчаць аб высокай якасці выдання:

Першы крытэрыі ацэнкі – паўната фактычнага матэрыялу. Яна вызначаецца адборам дадзеных у кожным канкрэтным выданні ў залежнасці ад яго мэтавага прызначэння і чытацкага адраса. Паказчыкам уключэння тых ці іншых звестак у выданне служыць іх навуковая і практычная значнасць.

Другі крытэрыі, які характарызуе якасць даведачнага выдання, – зручнапошукавасць. Раскрываючы гэты тэрмін, варта перш за ўсё звярнуць увагу на размяшчэнне матэрыялу, якое павінна даць чытачу зручны доступ да інфармацыі. Менавіта таму алфавітнае размяшчэнне матэрыялу ў даведачных дапаможніках (энцыклапедыях) атрымала найбольшае распаўсюджванне.

Трэцім крытэрыем ацэнкі даведачнага выдання з'яўляецца культура яго выканання, істотнымі элементамі якой варта назваць выбар шрыфтоў, зручны фармат, якасць паперы і пераплётных матэрыялаў; характар ілюстрацый, табліц, вылучэнняў у тэксце і г. д.

У аснове рэдактарскай падрыхтоўкі даведачнай кнігі ляжыць канцэпцыя выдання. Праектуючы выданне, рэдактар павінен прымаць правільныя, абгрунтаваныя рашэнні на ўсіх этапах сваёй працы з дапамогай падрабязнай распрацоўкі асноўных параметраў выдання. Менавіта таму

рэдактару вельмі важна добра вывучыць і засвоіць тыпалагічныя асаблівасці даведачнай кнігі.

«Найбольш важнай разнавіднасцю даведачных выданняў варта назваць энцыклапедыі» [10, с. 73].

1.2 Энцыклапедыя. Віды энцыклапедыі

Энцыклапедыя – гэта даведачнае выданне, якое змяшчае асноўныя звесткі па адной або ўсіх галінах ведаў і практычнай дзейнасці ў выглядзе кароткіх артыкулаў, размешчаных у алфавітным або сістэматычным парадку. Энцыклапедыі павінны даваць лаканічна выкладзены і дакладны фактычны матэрыял. Энцыклапедыя з’яўляецца самым незаменным выданнем з пункту гледжання практычнай карысці. Па ўніверсальных агульнасусветных стандартах у кожнай энцыклапедыі не менш за палову матэрыялаў прысвечаны той краіне, у якой яна выдадзена.

Задача энцыклапедыі – даць чытачу сістэматызаваны звод ведаў па ўсіх галінах (калі гаворка ідзе пра ўніверсальную энцыклапедыю) або па адной (спецыялізаваная энцыклапедыя) галіне ведаў. Цікава, што чым лепш развіваецца навуковая тэорыя і практыка ў канкрэтнай галіне ведаў, тым хутчэй павялічваецца і ўдакладняецца яе тэрміналогія і тым шырэйшае кола пытанняў, якія ў энцыклапедыі вырашаюцца.

Існуе шмат кваліфікацый энцыклапедыі. «З’яўляючыся адным з падвідаў даведачных выданняў, энцыклапедыі адрозніваюцца ў залежнасці ад мэтавага прызначэння, чытацкага адраса, характару інфармацыі, структуры выдання, мастацка-тэхнічнага афармлення і паліграфічнага выканання» [13, с. 13].

Мноства энцыклапедый разлічана на пэўныя чытацкія групы, арыентавана на канкрэтны ўзрост або сферу інтарэсаў, напрыклад, існуюць дзіцячыя, жаночыя і нават кулінарныя энцыклапедыі. Таксама існуюць музычныя энцыклапедыі (утрымліваюць мноства звестак пра вядомых музыкаў і кампазітараў, рэдкія і сучасныя музычныя інструменты, стылі, напрамкі, формы і жанры музыкі), рэлігійныя (могуць утрымліваць агульныя звесткі або быць арыентаваны на нейкую пэўную рэлігію), гістарычныя (выданні з агульнымі звесткамі або прысвечаныя пэўным глабальным гістарычным падзеям, напрыклад, сусветным войнам) і інш. Па аб’ёме энцыклапедыі бываюць розныя: ад партатыўных да кішэнных.

Па мэтавым прызначэнні і чытацкім адрасе вылучаюцца навуковая, навукова-папулярная і папулярная энцыклапедыі.

- Навуковыя энцыклапедыі.

Яны ствараюцца для спецыялістаў. Такія выданні маюць патрэбу ў дэталёвай распрацоўцы ўсіх пытанняў. Характар навуковай энцыклапедыі выяўляецца ў прынцыпах падбору матэрыялу (напрыклад, «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі»).

- Навукова-папулярная энцыклапедыя.

Яна прызначана для шырокага кола чытачоў, раскрывае пэўную галіну ведаў досыць поўна і ўлічвае інтарэсы чытачоў (напрыклад, Кароткая медыцынская энцыклапедыя).

- Папулярная энцыклапедыя.

Яна ўключае ў сябе шырокае кола звестак, якія спатрэбяцца ў паўсядзённым жыцці або для баўлення вольнага часу (напрыклад, «Ваша дзіця»).

Па характары інфармацыі энцыклапедыі падзяляюцца на:

- Універсальныя (звесткі па ўсіх галінах ведаў. Адносіцца, як правіла, да навукова-папулярных энцыклапедый. Напрыклад, «Малая Савецкая Энцыклапедыя»).

«Універсальныя даведачныя выданні, як правіла, плён намаганняў вялікай колькасці спецыялістаў, якія прадстаўляюць розныя галіны ведаў і практычнай дзейнасці» [9, с. 9]. Таму падрыхтоўка энцыклапедыі – гэта няпросты працэс. Над яе стварэннем працуе цэлая група людзей, уключаючы спецыялістаў у самых разнастайных галінах навукі і практычнай дзейнасці: гэта не толькі сотні аўтараў, але і рэдактары, карэктары, а таксама спецыялісты ў той галіне ведаў, на якую арыентавана выданне, і разнастайныя кансультанты.

«Вялікія ўніверсальныя энцыклапедыі адрозніваюцца адна ад другой не толькі характарам артыкулаў, але і спосабам абнаўлення матэрыялу» [13, с. 24].

Некаторыя энцыклапедыі кожны раз рыхтуюцца зноўку, г. зн. што энцыклапедыя пастаянна перачытваецца. Калі яе неабходна абнавіць, выданне перадрукоўваецца. Бывае, ствараецца спецыяльнае асобнае даведачнае выданне з уласнай спецыфікай, у якім пазначаны ўсе дапаўненні і выпраўленні.

- Спецыялізаваныя (прысвечана асобнай галіне ведаў. Можа адносіцца як да навуковых і навукова-папулярных, так і да папулярных энцыклапедый).

Існуе некалькі відаў спецыялізаваных выданняў:

- ✓ Тэматычныя – раскрываюць лакальную тэму, выкарыстоўваючы ўвесь даведачна-інфармацыйны апарат энцыклапедый,
- ✓ Персанальныя – звесткі пра жыццё і дзейнасць канкрэтнай асобы,

○ Галіновыя (інфармацыя па той ці іншай галіне навукі, практычнай дзейнасці).

Галіновыя энцыклапедыі ў параўнанні са спецыялізаванымі выданнямі характарызуюцца больш шырокім профілем прадстаўленых у іх ведаў. Па шыраце ахопу матэрыялу яны могуць быць:

- ✓ Уласна галіновымі – адлюстроўваюць пэўную галіну ў цэлым,
- ✓ Падгаліновымі – прысвечаны адной з буйных складовых частак галіны,
- ✓ Міжгаліновымі – складаюць у сабе веды, неабходныя спецыялістам некалькіх галін.

○ Рэгіянальныя (адлюстроўваюць звесткі аб канкрэтнай краіне, частцы свету, яе адміністрацыйным або геаграфічным раёне. Можа быць і ўніверсальнай, і спецыялізаванай).

Прыкладам такога тыпу з’яўляецца шматтомнае серыйнае выданне «Памяць», прысвечанае пэўным раёнам і гарадам Беларусі.

Па паўнаце інфармацыі энцыклапедыі падзяляюцца на:

- поўныя.

Поўныя (вялікія) энцыклапедыі – ахопліваюць максімальную колькасць звестак, якія адносяцца да кола пастаўленых праблем.

- кароткія.

Кароткія (малыя) – энцыклапедыі, аб’ём якіх абмежаваны пэўнымі задачамі.

«З пазіцыі аб’ёму энцыклапедыі могуць быць класіфікаваны як аднатомныя, так і шматтомныя, з пазіцыі фармату – як настольныя, партатыўныя, кішэнныя» [13, с. 15]. Да настольных выданняў адносяцца кнігі, якія настолькі вялікія, што карыстацца імі атрымліваецца толькі за сталом. Энцыклапедыю такога фармату нельга ўзяць з сабой. Партатыўныя ж выданні – кнігі невялікага фармату, дробна (сцісла) набраныя, яны змяшчаюць вялікі аб’ём інфармацыі і прызначаны для карыстання ў розных умовах практычнай дзейнасці. І кішэнныя – гэта выданні малога, сярэдняга, невялікага фармату, якія свабодна змяшчаецца ў кішэні, напрыклад, паліто або пінжака. Выданне такога фармату заўсёды пад рукой – няцяжка браць яго з сабой заўсёды.

Па спосабе арганізацыі тэксту энцыклапедыі падзяляюцца на:

- шматтомныя (уяўляюць сабой перыядычныя выданні ў некалькіх (многіх) тамах, паколькі па сваім аб’ёме не могуць ўкласціся ў адзін том),

- аднатомныя (неперыядычнае выданне ў адным томе).

Аднатомныя (радзей двух-, трохтомныя) алфавітныя энцыклапедыі называюць энцыклапедычнымі слоўнікамі. «Згодна з ГОСТ 7.60-90

энцыклапедычны слоўнік – гэта энцыклапедыя, матэрыял у якой размешчаны ў алфавітным парадку» [1, с. 113].

Адрозненне энцыклапедыі ад энцыклапедычнага слоўніка ў тым, што энцыклапедыя ўключае ў сябе вялікую колькасць маштабных па аб'ёме комплексных артыкулаў, а энцыклапедычныя слоўнікі – кароткія артыкулы-даведкі, у якіх амаль няма апарату адсылак да іншых матэрыялаў.

Па С. Г. Антонай [1, с. 113] энцыклапедычныя выданні па аб'ёме падзяляюцца на:

- вялікія энцыклапедыі (уключаюць некалькі дзясяткаў тамоў),
- малыя (10-12 тамоў),
- кароткія (4-6 тамоў),
- энцыклапедычныя слоўнікі (1-3 тамы).

У такім дзяленні выданняў важна ўлічваць аб'ём інфармацыі ўсяго выдання і аб'ём артыкулаў асобна: у любым выпадку гэты паказчык меншы для энцыклапедычных слоўнікаў, чым для энцыклапедычных выданняў у цэлым.

1.3 Структура энцыклапедыі

«На самай справе, які б ні быў поўны склад звестак, што ўтвараюць змястоўны стрыжань даведачнага выдання, наколькі б ні былі гэтыя звесткі аб'ектыўныя і дакладныя, аднаго гэтага недастаткова, каб кніга апраўдала сваё відавое прызначэнне. Важна і тое, як кампазіцыйна і графічна арганізаваны тэкст ўнутры кожнага колькі заўгодна малога структурнага звяна, якім чынам злучаны гэтыя звёны ў ланцуг, як гэты ланцуг укладваецца ў прасторы, утваранай кніжным блокам» [9, с. 9]. Г. зн., што вялікую ролю адыгрываюць не толькі кантэкставыя (змястоўныя) характарыстыкі энцыклапедыі, але і логіка-структурная арганізацыя тэксту, выбар пэўнага спосабу паслядоўнага выкладу структурных элементаў.

Кожная энцыклапедыя змяшчае асноўны тэкст і апарат выдання. Структурнай адзінкай асноўнага тэксту з'яўляецца энцыклапедычны артыкул, які змяшчае загалоўнае слова і тлумачальны тэкст. Загатоўнае слова ўяўляе сабой слова або словазлучэнне, якое змяшчае выраз, тэрмін, імя ўласнае і г. д., а тлумачальны тэкст, у сваю чаргу, можа быць кароткім і змяшчаць толькі дэфініцыю і (або) невялікую даведку, і разгорнутым – поўна апісваць названы аб'ект і мець складаную структуру. Артыкулы, якія асвятляюць раўназначныя аб'екты, прыблізна роўныя па аб'ёме і маюць уніфікаванае, аднастайнае апісанне. Усё гэта робіцца для зручнасці пошуку і выкарыстання матэрыялаў.

У склад апарату энцыклапедыі акрамя выхадных звестак уваходзяць:

- суправаджальны артыкул (прадмова і інш.).

Ва ўсіх энцыклапедыях утрымліваецца прадмова ад складальнікаў (рэдактара, выдавецтва, рэдакцыйнай калегіі), дзе даюцца агульныя тлумачэнні аб характары і мэтах выдання, а таксама рэкамендацыі па карыстанні ім. Напрыклад, у энцыклапедыі «Рэспубліка Беларусь» змешчаная прадмова пачынаецца так: «Паважаныя чытачы! Перад вамі першы том новага беларускага энцыклапедычнага выдання, за падрыхтоўку якога мы ўзяліся, зыходзячы са шматлікіх пажаданняў суграмадзян мець універсальны даведнік аб нашай зямлі, аб мінулым і сучаснасці Айчыны. Энцыклапедыю “Рэспубліка Беларусь” мы разлічваем выдаць у 6 тамах. Яе асноўная мэта – даць сістэматызаваную інфармацыю па ўсіх сферах нашага жыцця» [11].

Варта адзначыць, што ў тэматычных энцыклапедыях могуць быць змешчаны суправаджальныя артыкулы агляднага або манаграфічнага характару. Іх выбар вызначаецца асаблівасцямі канкрэтнага выдання.

- спісы скарачэнняў і ўмоўных пазначэнняў.

Яны павінны адлюстроўваць сістэму скарачэнняў, прынятых спецыяльна для дадзенага выдання. Важна разумець, што ў розных выданнях скарачэнні пэўнах слоў могуць адрознівацца.

- сістэма спасылак.

Існуе два тыпы спасылак: унутрытэкставыя спасылкі і адсылкі. Унутрытэкставыя спасылкі паказваюць, у якіх артыкулах гэтага выдання можна знайсці дадатковыя звесткі. Адсылкі ўтрымліваюць спасылку на артыкул, дзе прыводзяцца асноўныя звесткі, і размяшчаюцца, як правіла, у канцы артыкула.

- змест.

Усе матэрыялы, раздзелы і цыклы кожнай асобнай энцыклапедыі сістэматызаваныя і звязаныя паміж сабой. У сукупнасці яны складаюць адзіны комплекс назапашаных звестак у той галіне ведаў, якая асвятляецца ў выданні. Інфармацыя для пэўнай энцыклапедыі падбіраецца мэтанакіравана. Найважнейшыя якасці матэрыялу – дакладнасць, навуковасць, адпаведнасць сучаснаму ўзроўню ведаў у дадзенай галіне.

Слоўнік – поўны пералік назваў артыкулаў, тэрмінаў, звычайна ўключае анатацыю і ўказанне памеру матэрыялу ў друкаваных знаках. Слоўнік складаецца ў працэсе працы над энцыклапедыяй і служыць асновай для стварэння сістэмы падачы артыкулаў у выданні, выдзялення цыклаў, распрацоўкі сістэмы спасылак. Слоўнік – гэта ўпарадкаваны дакумент для «забеспячэння ўстаноўленых аб’ёмаў выдання, нарматываў памераў артыкулаў па групам (буйныя, сярэднія, дробныя). З працай над слоўнікамі звязана таксама планаванне размяшчэння бібліяграфічнага, ілюстрацыйнага і картаграфічнага матэрыялаў. Згодна з OST 29.132-994 па мэтавым

прызначэнні і чытацкім адрасе вылучаюцца навуковая, навукова-папулярная і папулярная энцыклапедыі» [1, с. 111].

Для эканоміі месца ў энцыклапедыі выкарыстоўваецца сістэма скарачэнняў і ўмоўных пазначэнняў. Яна дапамагае ўніфікацыі афармлення ўсіх элементаў тэкставага і ілюстрацыйнага матэрыялаў у выданні. Скарачэнні і ўмоўныя абазначэнні, прынятыя для пэўнага выдання, змяшчаюцца ў спісах скарачэнняў і ўмоўных пазначэнняў, абрэвіатур, скарачэнняў бібліяграфічных апісанняў і г. д.

Акрамя пералічаных абавязковых складнікаў энцыклапедыі, яна можа утрымліваць:

- дапаможныя паказальнікі.

Важны элемент апарату энцыклапедыі – дапаможны паказальнік, які з’яўляецца абавязковым (выключэннем з’яўляюцца энцыклапедычныя слоўнікі). Від дапаможнага паказальніка, што выбіраецца для канкрэтнага выдання, залежыць ад тэматыкі і віду энцыклапедыі, а таксама ад спосабу размяшчэння артыкулаў. Часам у энцыклапедыях выкарыстоўваецца сістэма паказальнікаў (імянны, тэматычны, прадметны і інш.). Дапаможны паказальнік можа спалучаць у сабе прадметны і імянны паказальнікі.

- бібліяграфічны апарат.

Бібліяграфічны апарат энцыклапедыі ўключае бібліяграфічныя спісы, змешчаныя пасля тэксту артыкула. Яны часцей носяць рэкамендацыйны характар. У канцы выдання можа змяшчацца агульны бібліяграфічны спіс. Змест знаходзіцца, як правіла, у сістэматычных энцыклапедыях у выглядзе пераліку слоўнікавых артыкулаў.

1.4 Энцыклапедычны артыкул

Энцыклапедычны артыкул – жанр навуковага стылю, структурная адзінка энцыклапедыі. Энцыклапедычны артыкул патрэбны для таго, каб даць чытачу дакладныя дадзеныя аб канкрэтным прадмеце, з’яве або аб пэўнай асобе.

Галоўная задача энцыклапедычнага артыкула заключаецца ў тым, каб даць чытачу аб’ектыўную і дакладную інфармацыю аб зададзеным прадмеце, з’яве, асобе, таму аўтары энцыклапедычных матэрыялаў абавязаны быць спецыялістамі ў сваёй галіне ведаў. Задача аўтара – выбраць не толькі правяраны, але і важны матэрыял па праблеме, а таксама даць аб’ектыўнае і закончанае апісанне аналізаванага пытання. Важна разумець, што для захавання аб’ектыўнасці аўтару нельга дзяліцца ўласнымі меркаваннямі ў артыкуле, выкладаць свае думкі, паказваць эмоцыі або звяртацца да самастойнай ацэнкі праблемы. Адным з найважнейшых патрабаванняў да энцыклапедычнага артыкула з’яўляецца тое, што неабходныя дадзеныя

павінны выкладацца без паўтораў, ці амаль без паўтораў, таго, што з'яўляецца зместам сумежных па тэматыцы артыкулаў.

«Артыкулы ў энцыклапедыях бываюць наступных тыпаў: артыкулы-агляды, артыкулы-даведкі, артыкулы-тлумачэнні (апошнія ўтрымліваюць толькі дэфініцыю і ў выпадку запазычання слова з іншай мовы – этымалогію) і артыкулы-адсылкі (адрасуюць да іншага тэрміна)» [13, с. 21].

Артыкулы-агляды адрозніваюцца ад артыкулаў-даведак пераважна аб'ёмам. Яны з'яўляюцца вызначальнымі, бо ўтрымліваюць галоўную інфармацыю па пэўным пытанні: выклад навуковай тэорыі, гістарычнай падзеі, геаграфічных, біяграфічных, статыстычных дадзення і г. д. А калі чытач імкнецца атрымаць больш разгорнутую інфармацыю па пытанні, ён можа звярнуцца да спіса літаратуры, які знаходзіцца ў тэксце матэрыялу, напрыканцы артыкула, тома. Часам ствараецца асобны «Бібліяграфічны том».

Артыкулы ў энцыклапедыях павінны быць не толькі сапраўднымі і навуковымі, але і актуальнымі. Звесткі ў іх павінны адпавядаць сучаснаму ўзроўню навукі і адлюстроўваць найбуйнейшыя дасягненні і змены, якія адбываюцца ў свеце. Такім артыкулам уласцівыя сцісласць выкладу і высокая ступень даведачнасці. «Падвышаная шчыльнасць інфармацыі, багацце фактычнага, у тым ліку і статыстычнага, матэрыялу – важныя якасныя крытэрыі энцыклапедычнага артыкула» [13, с. 21]. У энцыклапедыях не могуць утрымлівацца выпадковыя або неправераныя дадзення.

Тыпавыя схемы артыкулаў – важная форма метадычнай падрыхтоўкі энцыклапедычнага выдання. Яны сістэматызуюць структуру артыкулаў, вызначаюць аб'ём інфармацыі для розных катэгорый, забяспечваюць ўзаемасувязь асобных цыклаў артыкулаў. Тыпавая схема становіцца асновай плана замоўленага аўтару артыкула.

У адпаведнасці з тыпавай схемай кожны артыкул пачынаецца з азначэння (дэфініцыі), якое павінна быць навуковым і пры любой складанасці тэмы даступным шырокаму колу чытачоў.

Загалоўнае слова артыкула можа быць прадстаўлена ў выглядзе тэрміна, імя ўласнага, словазлучэння і інш. Далей у матэрыяле даецца характарыстыка пэўнага аб'екта – тлумачальная частка. У энцыклапедычным артыкуле прыводзяцца звесткі і факты, паняцці, законы, правілы і інш.

Акрамя кароткіх артыкулаў энцыклапедыя можа ўключаць і разгорнутыя, якія поўна апісваюць названы аб'ект. У вялікіх энцыклапедыях комплексныя артыкулы ўяўляюць сабой манаграфіі па канкрэтным пытанні. Яны маюць складаную структуру, якая сістэматызуецца з дапамогай рубрык.

Артыкулы ў энцыклапедыі не павінны дубляваць адзін аднаго. Як адзначалася раней, для ліквідацыі паўтораў выкарыстоўваецца сістэма

ўнутрытэкставых спасылак і адсылак. Такая сістэма звязвае блізкія або сумежныя паняцці і службыць зручнасці пошуку пры карыстанні выданнем. Як вышэй згадвалася, унутрытэкставыя спасылкі паказваюць, у якіх артыкулах можна знайсці дадатковыя звесткі па тэме. Артыкулы-адсылкі адрасуюць чытача да артыкула, дзе прыводзяцца асноўныя звесткі па пэўным пытанні

Для даведачнай літаратуры характэрна спецыфічная мова выкладу. Яна, як правіла, адносіцца да навуковага функцыянальнага стылю, які арыентаваны на кніжныя формы мовы. Хоць даведачная літаратура і мае адзіную лінгвістычную аснову – навуковы функцыянальны стыль, – бываюць выключэнні. Так, у некаторых папулярных і дзіцячых даведніках і энцыклапедыях мова можа быць ажыўлена, напрыклад, дзякуючы адсутнасці рознага роду абрэвіатур.

Мова энцыклапедычнага артыкула не дазваляе выкарыстанне гутарковых, жаргонных і іншых нелітаратурных слоў і канцылярызмаў. Словы, якія не адпавядаюць мове энцыклапедычнага артыкула, павінны замяняцца. Напрыклад, сказ энцыклапедыі «Сялец, возера ў Любанскім р-не, у бас. р. Арэса» [22, с. 63] не можа гучаць так: «Сялец, неверагодна прыгожае возера, якое размешчана ў такім жа прыгожым р-не – Любанскім, дзе знаходзіцца чароўная рака Арэса».

Мова энцыклапедычных артыкулаў мае свае асаблівасці:

- Перавага пасіўных канструкцый, безасабовых і няпэўна-асабовых сказаў.

Напрыклад, «Бел. калекцыя М. [метэарытаў] зберагаецца ў мінералаг. музеі Бел. геолога-пошукавай экспедыцыі Упраўлення геалогіі БССР» [20, с. 347].

- Перавага дзеясловаў у форме цяперашняга часу.

Напрыклад: «выкарыстоўваюць», «адносяцца», «ужываюцца» і інш.

- Назоўнікі ў энцыклапедычным тэксце пераважаюць над дзеясловамі. Такія тэксты апавядальныя па характары.

Напрыклад, «Ракіта, радовішча глін каля зах. ускраіны в. Яхімоўшчына Сенненскага р-на» [21, с. 354].

Тэрміналагічная лексіка з'яўляецца неад'емнай часткай энцыклапедычных матэрыялаў. У энцыклапедыях сустракаюцца асноўныя тэрміны з пэўнай галіны ведаў. Напрыклад, у артыкуле, які дае азначэнне слову «стрыгазела», выкарыстоўваюцца наступныя тэрміны і тэрміналагічныя спалучэнні: *аднагадовая расліна, сямейства, крыжакветныя, апушаная расліна, галінастае сцябло* і г. д. Пры гэтым важна разумець, што ў жанры энцыклапедычнага артыкула выкарыстоўваюцца толькі найбольш распаўсюджаныя тэрміны, якія будуць зразумелыя

шырокаму колу адукаваных людзей. Выключэннем з'яўляюцца спецыялізаваныя выданні. Гаворка ідзе пра такія энцыклапедыі, якія арыентаваны на спецыялістаў канкрэтнай сферы дзейнасці. У такіх энцыклапедыях могуць утрымлівацца звесткі ў пэўнай галіне навукі, культуры, вытворчасці або практычнай дзейнасці, інфармацыя па якой-небудзь тэме, а таксама дадзеныя аб жыцці і дзейнасці выдатнай асобы.

Яшчэ адной асаблівасцю энцыклапедычных тэкстаў з'яўляецца сцісласць і прастата выкладу. Уся інфармацыя лаканічна выкладзена. Гэта дасягаецца ў тым ліку з дапамогай выкарыстання тэрмінаў. Сказы ў артыкуле павінны лёгка ўспрымацца чытачамі. Для гэтага, дарэчы, энцыклапедычныя матэрыялы пабудаваны па падобных мадэлях, або маюць аднолькавы фармат артыкулаў, які дапамагае набываць веды хутчэй, а, як раней адзначалася, галоўная мэта энцыклапедыі – атрыманне інфармацыі.

1.5 Структура энцыклапедычнага артыкула

Энцыклапедычны артыкул з'яўляецца структурнай адзінкай асноўнага тэксту энцыклапедыі. Важна ведаць, што кантэнт артыкулаў не паўтараецца.

«Кожны артыкул у энцыклапедыі, як правіла, пачынаецца з азначэння (дэфініцыі) таго тэрміна (паняцця, з'явы, імя і да т. п.), які ўтварае назву артыкула» [10, с. 74]. Г. зн. энцыклапедычны артыкул пачынаецца з загалоўнага слова, пасля якога ідзе азначэнне і тлумачальная частка.

Загалоўнае слова артыкула можа быць прадстаўлена ў выглядзе тэрміна, імя ўласнага, словазлучэння і інш. Азначэнне – гэта тэрмін, які дае тлумачэнне пэўнага паняцця, а таксама надзяляе яго фіксаваным сэнсам. Далей у матэрыяле даецца характарыстыка пэўнага аб'екта – тлумачальная частка. У энцыклапедычным артыкуле прыводзяцца звесткі і факты, паняцці, законы, правілы і інш.

Азначэнне павінна ўтрымліваць назву родавага паняцця, да якога належыць апісаны ў артыкуле прадмет, з'ява або асоба. Так, для *гарбуза*, *памідора*, *агурка* родавае паняцце – *гародніна*. А, напрыклад, для *аўтамабіля*, *аўтобуса*, *самалёта* – *транспартны сродак*; для *ката*, *каровы*, *авечкі* – *жывёла*, *сысуны* (млекакормячыя) і г. д. Затым у азначэнні называюцца адметныя і найбольш значныя відавыя характарыстыкі апісанага паняцця.

Напрыклад, «*Драсён (Polygonum), род адна- і шматгадовых травяністых раслін сям. драсёнавых. У СССР 160 відаў, з іх на Беларусі 12 дзікарослых і 6 інтрадукаваных відаў. Лек., дубільныя, вострапрыпраўныя, фарбавальныя, кармавыя і дэкар. расліны. Добрыя меданосы*» [19, с. 210].

Далейшая кампазіцыя энцыклапедычнага артыкула разгортваецца наступным чынам:

- 1-2 абзацы, у якіх даецца кароткае агульнае апісанне паняцця (тлумачальная частка):

«Водныя і сухапутныя расліны з прамастойнымі, распасцёртымі або павойнымі сцябламi. Лісце суцэльнае, часта шурпатае, каля асновы чаранка з раструбам. Кветкі двухполыя, рознага колеру, з 4–8 тычынкамі, у пазушных тычках, адзіночныя ці ў гронкападобных суквеццях. Плод – арэшак» [Тамсама].

Далейшае апавяданне можа ісці:

- ад агульнага да прыватнага.

Пры такой пабудове матэрыялу спачатку даюцца агульныя звесткі, а толькі потым раскрываюцца асаблівасці, адметныя рысы канкрэтнай дэфініцыі;

- ад простага да складанага.

У такім выпадку спачатку размяшчаюцца нескладаныя факты, тыя, якія лёгка растлумачыць. Далей ідуць падрабязныя, больш складаныя для ўспрымання звесткі;

- у парадку важнасці, вядомасці, дакладнасці, памеру, размяшчэння.

Адпаведна, спачатку ідуць больш значныя або агульнавядомыя факты, далей – дапаўненні і ўдакладненні. У любым выпадку, парадак размяшчэння інфармацыі ўсталёўваецца загадзя для кожнай канкрэтнай энцыклапедыі;

- у храналагічным парадку.

Такі парадак характэрны для гістарычнай даведкі.

Інфармацыя размяшчаецца з улікам паслядоўнасці гістарычных падзей у часе, г. зн. падзеі даюцца ад самых ранніх гадоў да сучаснасці;

- у тэматычным парадку.

Такі парадак больш зручна выкарыстоўваць у іерархічных спісах;

- у алфавітным парадку.

Звычайна выкарыстоўваецца, калі іншыя парадкі не падыходзяць.

У канцы энцыклапедычнага артыкула заўсёды прыводзяцца крыніцы, на якія абапіраўся аўтар пры напісанні тэксту артыкула.

Унутры асобнага энцыклапедычнага артыкула таксама выкарыстоўваецца дзяленне тэксту для лепшага ўспрымання з дапамогай кампазіцыйных сродкаў.

«Зыходзячы з асноўнай функцыі вылучэнняў у даведачным выданні, якая па магчымасці дыктуецца эканамічнымі меркаваннямі, варта аддаваць перавагу кампазіцыйным сродкам – абзацным водступам, уцяжкам, адбіткам і іншым, што больш пераканаўча, у параўнанні з графічнымі, падкрэсліваюць раўнацэннасць асобных складнікаў тэксту і менш “засмечваюць” набор» [9, с. 20]. Усё гэта трэба для таго, каб лягчэй успрымаўся тэкст, асабліва гэта

тычыцца вялікіх артыкулаў. Акрамя гэтага кампазіцыйныя сродкі дзялення сапраўды паказваюць розніцу паміж прачытаным фрагментам тэксту і толькі пачатым.

Дзяленне тэксту неабходна для вылучэння лагічных частак, асобных звёнаў у ланцужку доўгіх выказванняў на пэўную тэму. Разгляданыя сродкі сапраўды аб'ядноўваюць пэўны шэраг сказаў. Калі, напрыклад, абзац вылучае асобную фразу, тым самым ён як бы ўзмацняе яе значнасць.

1.6 Планаванне і рэдагаванне энцыклапедычных выданняў

Сёння ў нашай краіне даведачныя выданні выходзяць вялікімі тыражамі. Яны прызначаны для самых розных катэгорый чытачоў.

У краіне склалася пэўная сістэма выпуску даведачных выданняў, былі выпрацаваны навуковыя прынцыпы іх падрыхтоўкі. Аднак варта адзначыць, што «ва ўмовах навукова-тэхнічнай рэвалюцыі ўзраслі патрабаванні да даведачных выданняў, павысілася іх роля ў сувязі з павелічэннем агульнага аб'ёму навуковай інфармацыі і большай выбіральнасцю ў спажыванні інфармацыі рознымі катэгорыямі чытачоў» [13, с. 3]. Таму складаным з'яўляецца пытанне забеспячэння чытачоў неабходнай даведачнай літаратурай. Яно не можа вырашацца толькі шляхам павелічэння колькасці назваў і накладу. Гэтую праблему варта вырашаць з дапамогай рацыяналізацыі сістэмы выпуску даведачных выданняў, а таксама трэба павышаць інфарматыўнасць і культуру выдання кожнай асобнай энцыклапедыі.

Праца рэдактара над энцыклапедыяй пачынаецца з планавання выдання. Планаванне энцыклапедычнага выдання – гэта цэлы комплекс складаных навукова-рэдакцыйных працэсаў. «У комплекс планавання перш за ўсё ўваходзіць надзвычай важны і складаны працэс планавання выдання ў цэлым (у тамах і аўтарскіх лістах), вызначэнне ўдзельнай вагі і плошчы, якая адводзіцца ў выданні для асобных навуковых дысцыплін і раздзелаў энцыклапедыі, у прыватнасці планавання плошчы для тэксту, ілюстрацый, прыартыкулярнай бібліяграфіі, а таксама і для кожнага артыкула, у дачыненні і адпаведна мэтам і характару таго ці іншага энцыклапедычнага выдання» [4, с. 67].

Неабходна не толькі правільна падабраць тэрміны і імёны для асобных артыкулаў, трэба вырашыць, якія спецыяльныя тэрміны найбольш мэтазгодна апісаць у тым ці іншым артыкуле энцыклапедыі, вызначыць канкрэтныя памеры артыкулаў так, каб у выніку энцыклапедыя атрымалася запланаванага аб'ёму. Таксама важна планаваць аб'ём асноўных тэматычных раздзелаў выдання і кожнага артыкула паасобку.

Найважнейшымі патрабаваннямі пры складанні энцыклапедыі з'яўляюцца сцісласць выкладу, канцэнтрацыя фактычнага матэрыялу, дакладнасць звестак. Трэба памятаць, што для эканоміі месца, якое даецца тэксту і ілюстрацыйным матэрыялам, інфармацыя, змешчаная ў пэўным артыкуле, павінна амаль не паўтарацца ў іншых матэрыялах.

Цікава, што няма спецыяльнай літаратуры аб тым, як правільна планаваць выданне і якім павінен быць яго аб'ём. За прыклад бяруцца ўжо наяўныя энцыклапедыі і адаптуюцца пад асаблівасці патрэбнага выдання.

Першае, на што рэдактар павінен звярнуць увагу, – адпаведнасць матэрыялу чытацкай катэгорыі. Гаворка ідзе і пра тэматыку выдання, і пра стыль выкладу, і пра памер артыкулаў. Калі разглядаць энцыклапедычнае выданне як даведачна-пошукавую сістэму індывідуальнага карыстання, праблема зводзіцца да таго, што ствараюць гэтую сістэму адны людзі, а карыстаюцца ёю іншыя. Разам з тым практыка паказвае, што чым больш вузкі адрас выдання, тым лягчэй павысіць яго даведачнасць і інфарматыўнасць.

Не менш важны выбар структуры выдання. Часцей за ўсё, прытрымліваюцца алфавітнага размяшчэння матэрыялу. Аднак такое простае і зручнае для чытача рашэнне мае шэраг мінусаў для складальнікаў і рэдактараў, паколькі даводзіцца працаваць над «рассейваннем» матэрыялу і імкнуцца раўнамерна размеркаваць яго па асобных артыкулах.

«Даведачныя выданні ў цэлым валодаюць шэрагам спецыфічных рысаў, абумоўленых іх акумулюючай функцыяй – пры падрыхтоўцы даведачных выданняў выяўляецца і падсумоўваецца значная колькасць фактычных дадзеных, назапашаных ў літаратуры і апрабаваных навукай і практыкай, а таксама характарам іх выкарыстання – шматразовасць звароту да выдання па адзінкавыя даведкі, практыка калектыўнага карыстання імі» [13, с. 5]. Для стварэння энцыклапедычнага выдання трэба знайсці і сабраць вялікую колькасць розных фактаў (дакладных і важных), якія пазней сістэматызуюцца. Г. зн. трэба ўлічыць разнастайныя правераныя пункты гледжання і наяўныя ў навуцы і практычнай дзейнасці факты. Акрамя гэтай асаблівасці даведачнай літаратуры адзначаецца спецыфічны характар яе выкарыстання. Энцыклапедыя з'яўляецца практыкаарыентаваным выданнем, таму чытач рэгулярна звяртаецца да яе.

Для падрыхтоўкі энцыклапедыі звычайна ствараецца рэдакцыйная калегія, якая патрэбна, каб забяспечыць ідэйную накіраванасць, паўнату і навуковасць выдання.

Важнае значэнне для падрыхтоўкі энцыклапедыі маюць метадычныя ўказанні, мэта якіх – пазнаёміць аўтараў са зместам і задачамі энцыклапедычнага выдання, пазначыць кола чытачоў, на якіх яно разлічана,

паведаміць аб наяўнасці тэматычнага і алфавітнага слоўнікаў, выкласці патрабаванні да энцыклапедычных артыкулаў. Метадычныя ўказанні адлюстроўваюць спецыфіку рэдагавання кожнага артыкула, цыклаў артыкулаў, усталёўваюць парадак падрыхтоўкі да друку, а таксама парадак праходжання карэктур, даведачна-метадычнае забеспячэнне выдання.

Асноўным этапам падрыхтоўчай навукова-метадычнай работы з'яўляецца складанне слоўніка (алфавітны або сістэматычны пералік назваў артыкулаў з указаннем іх аб'ёму ў друкаваных знаках, наяўнасці прыартыкульных спісаў літаратуры, карт і ілюстрацый).

Істотную ролю адыгрывае распрацоўка тыпавых артыкулаў – узораў. Згодна з тыпам і падабенствам такога артыкула ствараецца шмат аналагічных тэкстаў. Стварэнне схемы тыпавага артыкула, стандартызацыя яго зместу і структуры адказваюць інтарэсам чытачоў, робяць працу аўтараў больш лёгкай.

Энцыклапедычнаму артыкулу ўласціва лаканічнасць выкладу інфармацыі. Пры гэтым энцыклапедычны стыль выкладу выяўляецца ва ўменні прадставіць шырокі фактычны матэрыял ў агульнадаступнай форме. Аўтар артыкула не заўсёды можа ўкласціся ў рамкі патрабаванняў да матэрыялаў канкрэтнай энцыклапедыі, таму актыўным удзельнікам стварэння артыкула выступае рэдактар.

Раскрыццё зместу той ці іншай праблемы і асвятленне яе галоўных аспектаў – асноўная задача энцыклапедычнага артыкула. Для гэтага чытачу прапануецца сціснутая, кампактная даведка, арганізаваная паводле вызначанага плана. Акрамя дэфініцыі ў артыкуле прысутнічае кантэнт (змястоўнае нападненне). Пры неабходнасці варта прывесці не толькі розныя пункты гледжання, але і крыніцы гэтых дадзеных.

Важным з'яўляецца адбор фактычнага матэрыялу, дзякуючы якому павышаецца ўзровень даведачнасці выдання. Рэдактары імкнуцца складаць спецыяльныя планы, якія ўсталёўваюць мінімальны набор фактычных дадзеных. Абавязковая ўмова – праверка гэтых фактаў.

Галоўная задача даведачных выданняў – даць неабходныя або цікавыя чытачу звесткі ў лаканічнай форме. «Аднак прынцыпы падбору звестак і размяшчэння іх у канкрэтным выданні залежаць ад яго мэтавага і чытацкага прызначэння. Адсюль выцякае найважнейшае правіла, якое варта выконваць у працы над даведачным выданнем: перш чым прыступіць да яго складання, трэба ўсвядоміць патрэбы чытача і задачы выдання» [13, с. 5]. Бо змест энцыклапедыі набывае інфармацыйную выразнасць толькі тады, калі ясныя патрэбы чытача, узровень яго развіцця і пазнання ў дадзенай галіне.

Высновы па I главе

Даведачнае выданне – гэта выданне, якое змяшчае кароткія звесткі навуковага або прыкладнога характару, размешчаныя ў парадку, зручным для іх хуткага пошуку. Асноўнай і галоўнай функцыяй разгляданых выданняў з’яўляецца даведачная функцыя, якая накіравана на атрыманне звестак разнастайнага характару, абагульненне і сістэматызацыю ведаў, назапашаных навукай і практыкай.

Існуе тры галоўныя крытэрыі ацэнкі даведачнага выдання, якія сведчаць аб высокай якасці выдання:

- паўната фактычнага матэрыялу. Яна вызначаецца адборам дадзеных у кожным канкрэтным выданні ў залежнасці ад яго мэтавага прызначэння і чытацкага адраса. Паказчыкам уключэння тых ці іншых звестак у выданне служыць іх навуковая і практычная значнасць.

- зручнапошукавасць. Раскрываючы гэты тэрмін, варта перш за ўсё звярнуць увагу на размяшчэнне матэрыялу, якое павінна даць чытачу зручны доступ да інфармацыі. Менавіта таму алфавітнае размяшчэнне матэрыялу ў даведачных дапаможніках (энцыклапедыях) атрымала найбольшае распаўсюджванне.

- культура выканання даведачнага выдання. Яе істотнымі элементамі варта назваць выбар шрыфтоў, зручны фармат, якасць паперы і пераплётных матэрыялаў; характар ілюстрацый, табліц, вылучэнняў у тэксте і г. д.

Энцыклапедыя – гэта даведачнае выданне, якое змяшчае асноўныя звесткі па адной або ўсіх галінах ведаў і практычнай дзейнасці ў выглядзе кароткіх артыкулаў, размешчаных у алфавітным або сістэматычным парадку. Энцыклапедыі павінны даваць лаканічна выкладзены і дакладны фактычны матэрыял.

Існуе шмат класіфікацый энцыклапедыі. «З’яўляючыся адным з падвідаў даведачных выданняў, энцыклапедыі адрозніваюцца ў залежнасці ад мэтавага прызначэння, чытацкага адраса, характару інфармацыі, структуры выдання, мастацка-тэхнічнага афармлення і паліграфічнага выканання» [13, с. 13].

Энцыклапедычны артыкул – жанр навуковага стылю, структурная адзінка энцыклапедыі. Энцыклапедычны артыкул патрэбны для таго, каб даць чытачу дакладныя дадзеныя аб канкрэтным прадмеце, з’яве або аб пэўнай асобе.

Галоўная задача энцыклапедычнага артыкула заключаецца ў тым, каб даць чытачу аб’ектыўную і дакладную інфармацыю аб зададзеным прадмеце, з’яве, асобе, таму аўтары энцыклапедычных матэрыялаў абавязаны быць

спецыялістамі ў сваёй галіне ведаў. Энцыклапедычны артыкул пачынаецца з загалоўнага слова, пасля якога ідзе азначэнне і тлумачальная частка.

Падрыхтоўка і выданне энцыклапедыі – вельмі працаёмкі і складаны працэс, цесна звязаны з многімі галінамі і відамі навуковай працы.

Для падрыхтоўкі энцыклапедыі звычайна ствараецца рэдакцыйная калегія, якая патрэбна, каб забяспечыць ідэйную накіраванасць, паўнату і навуковасць выдання.

Адно з галоўных патрабаванняў да складання даведачнага выдання – гэта выразная і скончаная распрацоўка канцэпцыі. Яна павінна ўлічваць патрэбы канкрэтнай чытацкай групы і неабходныя задачы выдання. Структура выдання, кантэнт, спосабы прадстаўлення інфармацыі, адзінкі яе прадстаўлення павінны адпавядаць тыпу інфармацыйнага запыту. Задача даведачнага выдання – даць неабходную інфармацыю, каб ліквідаваць разрыў паміж ведамі чытача і аўтара.

ГЛАВА 2.

ПРАЦА РЭДАКТАРА НАД ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫМ АРТЫКУЛАМ

Узровень якасці энцыклапедычнага артыкула рэдактар вызначае, аналізуючы тое, «наколькі поўна асветлены найважнейшыя прынцыповыя пытанні дадзенай тэмы пры максімальным выкарыстанні фактычнага матэрыялу» [10, с. 75]. Складанасць заключаецца ў тым, што нельга забываць аб дзвюх важных умовах: жорсткай абмежаванасці ў аб'ёмах і неабходнасці спалучэння строгай навуковасці з даступнасцю, папулярнасцю выкладу матэрыялу.

Разгледзім асаблівасці рэдагавання структурнай адзінкі выдання на прыкладзе энцыклапедычнага артыкула.

2.1 Асаблівасць працы над энцыклапедычным артыкулам

«Праца рэдактара над асобнай структурнай адзінкай – важны самастойны этап падрыхтоўкі даведачнай кнігі, на якім практычна рэалізуюцца прынцыпы, сфармуляваныя ў ходзе распрацоўкі канцэпцыі і ўдакладненыя рэдактарам у мадэлі выдання» [1, с. 138].

Перш за ўсё неабходна ўлічваць тую акалічнасць, што энцыклапедычны артыкул нельга разглядаць без пэўнага кантэксту, без сукупнасці артыкулаў і выдання ўвогуле. Інакш ён пазбаўляецца сувязяў з іншымі падобнымі яму адзінкамі. Рэдактар вызначае, ці прытрымліваліся аўтары прынцыпу аднастайнасці пры апісанні аднародных аб'ектаў і тых аб'ектаў, якія адносяцца да аднаго класа. Артыкулы павінны мець падобную структуру, а іх аб'ёмы – быць прыблізна роўнымі. Аднастайнай павінна быць ступень паўнаты прадстаўлення матэрыялу і сціскання інфармацыі, форма і метады выкладання і г. д. Гэта значыць, што трэба прытрымлівацца прынцыпаў суразмернасці і структурна-кампазіцыйнай аднастайнасці. Канкрэтны спосаб апісання аб'екта характарызуецца адборам фактаў, тыпам кампазіцыі артыкула, яго аб'ёмам, ацэнкай аб'екта з розных бакоў і г. д. Гэты спосаб звязаны са здольнасцю артыкула задаволіць патрэбу патэнцыйнага чытача ў інфармацыі аб канкрэтным аб'екце. У спосабе апісання праяўляюцца прынцыпы, якія ляжаць у аснове падбору, сістэматызацыі і падачы матэрыялу, прынятыя ў выданні ў цэлым. Важна разумець, што ў канцэптually розных выданнях адзін і той жа аб'ект будзе апісаны па-рознаму.

Таксама варта ўлічваць, што, нягледзячы на тое, што асабістая ацэнка аўтара ў артыкуле адсутнічае, у прыёмах апісання аб'ектаў так ці інакш адлюстроўваюцца ідэалагічныя пазіцыі аўтараў (складальнікаў), нацыянальныя асаблівасці прадстаўленых матэрыялаў, ступень іх навуковай распрацоўкі і інш. Гэта адбываецца з-за неабходнасці сфармуляваць агульнапрынятыя ацэнкі з'явы, працэсу, персаналіі, таму выкарыстоўваюцца сродкі, тыповыя для афармлення эмацыйнай інфармацыі. Гэта перш за ўсё ацэначная лексіка пісьмовай літаратурнай мовы (напрыклад, *неацэнны ўклад*, *абуральнае парушэнне*, *найбольш значны*), а таксама разнастайныя інверсіі, якія актуалізуюць ацэначную частку сказа (напрыклад, *найбольш значным*, *аднак*, *быў уклад В. у развіццё геалагічных даследаванняў* – інверсія з вылучэннем ацэначных слоў на першае месца ў сказе).

«Пры аналізе энцыклапедычнага артыкула рэдактару неабходна вызначыць, ці сістэматызавана інфармацыя, выявіць колькасныя і якасныя складнікі» [1, с. 141]. Да колькасных складнікаў адносяцца элементы артыкула, аб'ём, а да якасных – ступень дэталёвасці, навуковасці аналізу. У артыкуле задаецца пэўны набор звестак і іх паслядоўнасць, якія павінны захоўвацца ва ўсіх артыкулах. Акрамя гэтага, рэдактару неабходна пракантраляваць правільнасць ужывання памет, якімі суправаджаюцца артыкулы.

Адрозненне энцыклапедычнага артыкула (энцыклапедыі ў цэлым) ад, напрыклад, лінгвістычнага артыкула ў тым, што энцыклапедычны матэрыял уяўляе сабой закончаны тэкст, які характарызуецца цэласнасцю, складнасцю, паслядоўнасцю выкладу, а таксама сэнсавай і граматычнай завершанасцю.

Энцыклапедычны артыкул дае характарыстыку не адзінцы мовы, а прадмету, персаналіі, паняццю, з'яве – рэальна-прадметнаму нападзенню. Але магчымыя і адхіленні ад гэтага прынцыпу: энцыклапедычны слоўнік можа ўтрымліваць артыкулы-тлумачэнні, вельмі блізкія да лінгвістычнага апісання.

Характарыстыкі энцыклапедычнага артыкула звязаны з чытацкім успрыманнем звязнага тэксту – інфармацыйным, лагічным, псіхалагічным, эстэтычным. Артыкул у большай ці меншай ступені адкрыты для ўплыву суб'ектыўных фактараў (напрыклад, індывідуальна-аўтарскага пачатку), якія знаходзяць праяўленне на ўсіх узроўнях артыкула як тэксту.

Інфармацыйная насычанасць энцыклапедычнага артыкула вызначаецца колькасцю выкарыстаных для апісання аб'екта фактаў, узятых у чыстым выглядзе – без ацэначных палажэнняў, спасылак, цытат і г. д. «Гэта аб'ектыўны паказчык даведачна-інфармацыйнай каштоўнасці артыкула, яго карыснасці для спажываўца, які арыентаваны на аб'ектыўныя, правераныя звесткі па канкрэтным пытанні» [1, с. 144]. Важна разумець, што непасрэдна

аўтар адбірае і сістэматызуе факты, тым самым прыўносячы ў працэс асобны пачатак.

Таксама варта ўлічваць ступень разгорнутасці інфармацыі. Гэты аспект лагічна працягвае папярэдні: у артыкулах з роўнай ступенню інфармацыйнай насычанасці могуць выкарыстоўвацца розныя сродкі, якія дапамагаюць альбо лакалізаваць выклад, альбо пашырыць яго рамкі.

І рэдактар, і аўтар павінны разумець, што лаканічнасць апісання можа прывесці да выдалення часткі інфармацыі. Праз гэта ў артыкуле можа знізіцца ўзровень доказнасці, пераканаўчасці, даступнасці, выразнасці.

Пры кампактным апісанні і высокай інфармацыйнай насычанасці артыкул мае аднатыпную, сістэматызаваную падачу матэрыялу. Разгорнутыя ж апісанні павышаюць узровень камунікатыўнасці артыкула, мацней уплываюць на чытача, валодаюць большай гнуткасцю ў кампазіцыйным плане. Разгорнутыя артыкулы здольныя стварыць значна больш варыянтаў падачы матэрыялу.

Такім чынам, інфармацыйная насычанасць, ступень разгорнутасці і ўзровень індывідуалізацыі з'яўляюцца крытэрыямі рэдактарскага структурнага аналізу энцыклапедычнага артыкула. Пры гэтым трэба абавязкова ўлічваць асноўныя тыпалагічныя параметры выдання. Артыкулы павінны мець аднатыпную, сістэматызаваную падачу матэрыялу.

2.2 Кантэнтны аналіз артыкулаў персанальных энцыклапедый на прыкладзе беларускіх энцыклапедый

Персанальныя энцыклапедыі – гэта выданні энцыклапедычнага жанру, цалкам прысвечаныя біяграфіі і творчасці адной асобы – паэта, празаіка або вучонага. З'яўляюцца вынікам калектыўных або індывідуальных даследчых намаганняў. Часта яны падводзяць і вынік пэўнага этапу вывучэння творчай дзейнасці гэтай асобы.

Цікава, што асабліваю каштоўнасць такія энцыклапедыі набываюць у спалучэнні з поўным выданнем твораў даследаванага аўтара, бо самі тэксты ў артыкулах не прыводзяцца (але могуць быць змешчаны цытаты).

Для артыкулаў персанальнай энцыклапедыі аўтар адбірае асаблівыя факты, звязаныя з тым, каму прысвечана выданне. Параўнаем артыкул **«Агіевіч Уладзімір Іванавіч»** у энцыклапедыі «Янка Купала» з гэтым жа артыкулам у «Беларускай энцыклапедыі» і «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (Дадатак 1) [2, 17, 23].

Пачатак артыкула ў трох выданнях амаль не адрозніваецца («*АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч (1910–1952), беларускі крытык, літаратуразнавец*» – у першым; «*АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч (26.9.1914 в. Пухавічы Жыткавіцкага р-на Гомельскай вобл. – 4.10.1952), бел. крытык і літ.-знавец. Скончыў*

Магілёўскі пед ін-т (1937)» – у другім; *«АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч [13(26).9.1910, в. Пухавічы Жыткавіцкага р-на – 4.10.1952], беларускі сав. крытык і літаратуразнавец. Скончыў Магілёўскі пед. ін-т (1937)»* – у трэцім). Аўтары даюць поўнае імя і галоўнае азначэнне, у апошніх дзвюх энцыклапедыях – месца атрымання адукацыі (у выданні, прысвечаным Я. Купалу, няма звестак пра месца вучобы, бо гэта ўдакладняльная, не звязаная з песняром, інфармацыя). Далей артыкулы з «Беларускай энцыклапедыі» і «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва» падаюць адметныя факты з жыцця У. Агіевіча (напрыклад, дзе друкаваўся крытык), «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва» падае яшчэ і звесткі пра месца працы літаратуразнаўца. А вось інфармацыя з персанальнага выдання вельмі адрозніваецца. Аўтар дае пералік артыкулаў У. Агіевіча, якія звязаны з асобай Янкі Купалы (*«У артыкулах [даецца пералік] адзін з першых у пасляваен. бел. літ. крытыцы ацэньваў творчасць К. як вял. нац. паэта бел. народа, выступаў супраць вульгарна-сацыялагічных трактовак некат. твораў паэта»*).

Разгледзім артыкул, які таксама прысутнічае ва ўсіх трох энцыклапедыях, **«Агняцвет Эдзі»** (Дадатак 2) [2, 17, 23].

Параўнаем *«АГНЯЦВЕТ Эдзі (сапр. Каган Эдзі Сямёнаўна; 1916–2000), беларуская паэтэса. З К. пазнаёмілася ў 1930»* – з энцыклапедыі «Янка Купала»; *«АГНЯЦВЕТ Эдзі (сапр. К а г а н Эдзі Сямёнаўна; н. 11.10.1913, Мінск), бел. паэтэса. Скончыла Мінскі пед. ін-т (1936)»* – з «Беларускай энцыклапедыі»; *«АГНЯЦВЕТ Эдзі [сапр. Каган Эдзі Сямёнаўна; н. 28.9(11.10).1916, Мінск], беларуская сав. паэтэса. Чл. КПСС з 1940. Скончыла Мінскі пед. ін-т (1936)»* – з «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі»). Першыя радкі маюць некаторыя адрозненні:

- Год нараджэння паэтэсы: у дзвюх крыніцах 1916, а у адной – 1913. Так адбылося з-за таго, што дакладна невядома, калі нарадзілася Эдзі, у розных крыніцах даюцца дзве даты.

- У персанальнай энцыклапедыі Я. Купалы аўтар падае ў дужках дзве даты: нараджэння і смерці (*«сапр. Каган Эдзі Сямёнаўна; 1916–2000»*), у іншых утрымліваецца адна. Так адбылося таму, што пры выданні «Беларускай энцыклапедыі» і «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва» паэтэса была жывая. А энцыклапедыя, прысвечаная Я. Купалу, выдадзена ўжо пасля смерці Эдзі Агняцвет.

- У тэксце Купалаўскай энцыклапедыі пасля паметы *«бел. паэтэса»* адразу ідуць звесткі пра час знаёмства Э. Агняцвет з Я. Купалам. Гэта прадугледжана спецыфікай выдання.

- Памета *«сав. паэтэса»* і звестка *«Чл. КПСС з 1940»* у апошняй пададзенай энцыклапедыі абумоўлена тым, што на момант выдання

«Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва» ў 1984 годзе існавала дзяржава СССР, якая распалася ў 1991 годзе (іншыя дзе энцыклапедыі выдадзеныя пасля 1991 года – у 1996 г. і у 2017 г.).

- Далей у Купалаўскай энцыклапедыі ідуць звесткі пра выданні паэтэсы, прысвечаныя народнаму паэту, а ў іншых энцыклапедычных артыкулах – адметнасці і дасягненні паэтэсы ўвогуле.

Адрозніваюцца па аб'еме артыкулы, прысвечаныя **Кавалёву Паўлу Нічыпаравічу**, у энцыклапедыі «Янка Купала» і «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (Дадатак 3) [17, 23]. Больш вялікі тэкст у «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі», бо гэта выданне падае ўсе важныя звесткі пра П. Н. Кавалёва, яго асноўныя дасягненні. А персанальная энцыклапедыя, прысвечаная Я. Купалу, змяшчае інфармацыю пра тое, якая сувязь паміж беларускімі пісьменнікамі («З К. упершыню сустрэўся ў вер. 1936 у рэдакцыі газ. «Звязда». Аўтар успамінаў пра К. («ЛіМ», 2.7.1945; «Звязда», 17.4.1962), рэцэнзій «Песні ад сэрца» («Звязда», 26.9.1940, на зборнік К. «Ад сэрца»), арт. «Паэзія вялікай чалавечай праўды» (над псеўд. П. Віхроў, «Савецкая Беларусь», 19.6.1943). Збярогся ліст К. ад 9.5.1942 да К. Чорнага і Кавалёва (ЛМЯнК, ф. 1, воп. 2, арк. 6)»).

Акрамя гэтага, у артыкулах адрозніваюцца гады жыцця, бо адна энцыклапедыя выдадзеная да смерці пісьменніка, другая – пасля («КАВАЛЁЎ Павел Нічыпаравіч (1912–1995), беларускі пісьменнік» – выданне 2017 года, «КАВАЛЁЎ Павел Нічыпаравіч [н. 5(18).11. 1912, в. Склімін Клімавіцкага р-на], беларускі сав. пісьменнік» – выданне 1984 года). Ёсць паметка «савецкі» ў энцыклапедыі, якая існавала да распаду СССР. Адсюль у ёй і звесткі пра членства ў КПСС.

Разгледзім яшчэ адзін артыкул, змешчаны ва ўсіх трох згаданых энцыклапедыях, «**Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч**» (Дадатак 4) [3, 18, 24].

У Купалаўскай энцыклапедыі У. Караткевічу адведзена дастаткова вялікае месца, бо ён мае шмат сувязяў з творчасцю Я. Купалы: Уладзімір Сямёнавіч прысвяціў паэту эсэ, нарысы і вершы, якія часткова цытуюцца ў артыкуле. Цікава, што У. Караткевіч бачыў Янку Купалу ў сваім дзяцінстве, шмат гутарыў з тымі, хто быў знаёмы з паэтам, у пацвярджэнне чаму аўтар прыводзіць цытаты («З гэтай прычыны Караткевіч пісаў: «Мне асабіста давалося бачыць яго толькі раз, дзіцем, але ўсё сваё жыццё я бачу людзей, якія яго блізка ведалі, якіх ён літаральна стварыў сваёй паэзіяй. Сваім асабістым прыкладам ён нібы прыбавіў высакароднасці свайму часу. Гаворыш з настаўнікам, які яго ведаў, з сялянінам, якому ён дапамог, і не можаш не думаць, якія гэта чыстыя і высокія людзі» («Зямля пад белымі крыламі», 1977)»). Акрамя гэтага, творцы Я. Купала і У. Караткевіч мелі шмат падабенстваў: «Творчасць Караткевіча спалучыла ў сабе традыцыі бел.

нац. класікі і адметнага аўтарскага стылю. Ідэя нац. адраджэння бел. народа праз раскрыццё гіст. праўды пра яго мінуўшчыну сваімі вытокамі ўзыходзіць да жанрава-тэматычнай палітры К. Як і ў рамант. паэмах К., у гіст. вершах, баладах і раманах Караткевіча гарманічна пераплятаецца легендарнае і рэальнае, утвараючы цэласны маст. сплаў».

Найбольш вялікі аб'ём мае артыкул у «Беларускай энцыклапедыі», бо, у адрозненне ад іншых выданняў, ён змяшчае не толькі інфармацыю пра творчасць і погляды У. Караткевіча, але і звесткі біяграфічнага характару. Напрыклад, «Скончыў Кіеўскі ун-т (1954), Вышэйшыя літ. (1960) і сцэнарныя (1962) курсы ў Маскве. Настаўнічаў у в. Лесавічы Тарашчанскага р-на Кіеўскай вобл. (1954–56), у Оршы (1956–58)».

«Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» мае меншы аб'ём таксама таму, што яна больш позняя з разгляданых выданняў (1985 г.). «Беларуская энцыклапедыя» дапоўнена інфармацыяй пра тое, што адбылося пасля 1985 года (напрыклад, «Па яго творах наст. маст. фільмы, тэле- і радыёспектаклі, оперы «Сівая легенда» (1978, кампазітар Дз. Смольскі) і «Дзікае паляванне караля Стаха» (1989, кампазітар У. Солтан)»).

Такім чынам, разгляданыя артыкулы з энцыклапедый адрозніваюцца не толькі па асаблівасцях афамлення пэўнага выдання, але і кантэнтным напаўненнем: «Янка Купала» дае інфармацыю, якая звязвае асобу з паэтам, «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» дае інфармацыю пра творчыя дасягненні, а «Беларуская энцыклапедыя» дае агульнае ўяўленне пра асобу, таму звесткі, змешчаныя ў гэтым выданні, з'яўляюцца больш поўнымі.

2.3 Рэдагаванне энцыклапедычных артыкулаў на прыкладзе энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч»

Для стварэння энцыклапедычнага артыкула трэба знайсці неабходную інфармацыю (напрыклад, аўтар піша артыкул і дасылае яго ў выдавецтва). Пасля гэтага тэкст скарачаецца (пакідаюцца толькі самыя важныя факты) і сістэматызуецца (разбіваецца на абзацы, факты размяшчаюцца ва ўстаноўленым парадку). Для аналізу была абраная энцыклапедыя «Уладзімір Караткевіч».

Разгледзім артыкул П. П. Жаўняровіча «**Адказы на пытанні**» (Дадатак 5).

Пачатак «**АДКАЗЫ НА ПЫТАННІ**, разнавіднасць дыялогу, у якім на зададзеныя пісьмова пытанні (звычайна анкетныя) даюцца пісьмовыя адказы. У гэтым адрозненне «адказаў на пытанні» ад інтэрв'ю. У літаратурнай спадчыне У. К. выяўлены 4 творы падобнага жанру, якія пры жыцці пісьменніка не друкаваліся (уклучаны ў т. 13 Збору твораў у 25 т.)» быў зменены наступным чынам:

«АДКАЗЫ НА ПЫТАННІ, разнавіднасць дыялогу, у якім на зададзеныя пісьмова пытанні (звычайна анкетныя) даюцца пісьмовыя адказы. У гэтым іх адрозненне ад інтэрв'ю».

Рэдактар праставіў націскі ў назве. Гэта абавязковая ўмова любога артыкула (выключэнне, калі назва складаецца з аднаго склада, дзе месца націску відавочнае). Акрамя гэтага рэдактар прыбраў словазлучэнне «адказы на пытанні» з другога сказа. Без гэтага спалучэння сэнс не змяніўся, а тэкст скараціўся.

Далей у аўтара ідзе ўрывац «Першы твор – «*Ответы на вопросы анкеты Юрия Гальперина*» датуецца 1957 г. і змешчаны ў лісце да яго. Упершыню апублікаваны 26 лістапада 2015 г. у газеце «СБ. Беларусь сегодня» («*Советская Белоруссия*»). У. К. дае кароткія адказы на 18 пытанняў: пра літаратуру і музыку, тэатры і фільмы, літаратурных персанажаў і архітэктараў і інш. Даючы адказ на пытанне пра гістарычных асоб, У. К. піша: «*Кастусь Калиновский, Желябов и Перовская (на них хотел бы походить во всем, вплоть до смерти). Василь Воцила, Пастер. Герои – Кричевский Михаил*», які пераўтварыўся ў

«У літ. спадчыне К. выяўлены 4 творы падобнага жанру, якія пры жыцці пісьменніка не друкаваліся. Першы твор – «Ответы на вопросы анкеты Юрия Гальперина» – нап. на рус. мове, датуецца 1957 і змешчаны ў лісце да яго. Упершыню апубл. ў газ. «Советская Белоруссия» (26.11.2015). У ім К. дае кароткія адказы на 18 пытанняў: пра л-ру і музыку, тэатры і фільмы, літар. персанажаў і архітэктараў і інш. Даючы адказ на пытанне пра гіст. асоб, К. піша: «Кастусь Калиновский, Желябов и Перовская (на них хотел бы походить во всем, вплоть до смерти). Василь Воцила, Пастер. Герои – Кричевский Михаил».

Рэдактар у пачатку абзаца дадаў сказ аб чатырох творах Караткевіча, якія не былі надрукаваныя. Такая інфармацыя даецца чытачу, які раней не чуў пра гэтыя творы, каб падрыхтаваць яго да таго, пра што ў артыкуле пойдзе гаворка далей. Таксама рэдактар у апісанні першага твора ўдакладніў, што ён быў напісаны на рускай мове. Дадзеная канкрэтызацыя не з'яўляецца абавязковай, таму што рускамоўная назва ўжо паказвае на гэта, аднак рэдактар палічыў яе важнай. У наступным сказе аўтар дае дзве назвы газеты (старую і новую). Рэдактар пакідае толькі адну – старую, таму што менавіта ў ёй і быў апублікаваны дадзены твор. Таксама было скарачана слова «апублікавана», бо гэтае скарачэнне прадугледжана для канкрэтнай энцыклапедыі.

«Другі твор – «Адказы на пытанні, звязаныя з тэмай: “Нацыянальнае і інтэрнацыянальнае ў духоўнай культуры асобнага народа – як часткі чалавецтва”» датуецца 1976 г.».

У гэтым сказе рэдактар змяніў двукоссе «лапкі» на «елачкі». Аўтар выкарыстоўвае «лапкі» для лёгкачытэльнасці, каб двукоссі не зліваліся. Рэдактар жа змяняе на «елачкі», бо гэта прадугледжана правіламі афармлення такіх выпадкаў у энцыклапедыі (трэба разумець, што ў канцы – на стыку двукоссяў – захоўваецца толькі адно). Рэдактар дабаўляе працяжнік пасля назвы твора і ліквідуе «г.». У гэтым выпадку працяжнік патрэбны, каб назва пераўтварылася ў дадатак. Пазначэнне г. (год) у артыкуле не выкарыстоўваецца.

«Упершыню апублікаваны ў № 11 часопіса «Малодосць» за 2015 г. Письменнік адказвае на 13 пытанняў Алега Бембеля (усяго прапанавана 22 пытанні на Беларусі і 19 агульных пытанняў). У адказах У. К. паўстае літаратура- і мастацтвазнаўцам, гісторыкам і філосафам» выпраўлена на

«Упершыню апубл. ў час. «Малодосць» (2015, №11). Письменнік адказвае на 13 пытанняў А.Бембеля (усяго прапанаваны 22 пытанні на Беларусі і 19 агульных). У адказах К. паўстае як літаратура- і мастацтвазнавец, гісторык і філосаф».

Апубл. і час. – прадугледжаныя скарачэнні для гэтай энцыклапедыі. Год публікацыі і нумар часопіса перанесены ў дужкі для зручначытэльнасці. Імя *Алег* змяняецца на *А.*, *У. К.* змяняцца на *К.* для скарачэння тэксту. У дужках знікае слова «*пытанняў*» для скарачэння месца. У апошнім сказе пералік постацяў Караткевіча з Т. скл. пераўтвараецца ў назоўны, бо сказы ў энцыклапедыі павінны быць максімальна спрошчаны. Ва ўдакладненні ў дужках зменена форма выказніка «*прапанавана*» (адз. л.) – на «*прапанаваны*» (мн. л.). Але ў гэтым разе сказ мае адваротны парадак слоў, дзейнік – колькасна-іменнае спалучэнне, і аўтар артыкула меў падставы выкарыстоўваць форму адзіночнага ліку, калі лічыў усе пытанні як сукупнасць (гэта пацвярджае і займеннік *усяго*). Рэдактар жа палічыў, што пытанні павінны ўспрымацца паасобку, таму замяніў лік выказніка. Як адзначаецца ў «*Даведніку па літаратурнай праўцы*», «у тым выпадку, калі група асоб або сукупнасць прадметаў разумеецца як адзінае, непадзельнае цэлае і аўтара цікавіць толькі агульная колькасць, выказнік ставіцца ў адзіночным ліку» [5, с. 346]. З гэтай прычыны рэдактарскую праўку можна лічыць суб'ектыўнай.

У сказах «Асаблівасць твора – выказванні У. К. пра тых, хто нанёс шкоду беларускай гістарычнай навуцы. Пра інтэрнацыяналізм беларусаў пісьменнік піша наступным чынам: «беларусы ў лепшай (у пераважнай на сваёй велічыні) частцы – прыроджаныя інтэрнацыяналісты (часам нават у некаторую шкоду сабе, калі сваё лічыцца другарадным, калі чалавек не разумее, што за будучы агульны стол трэба прынесці як мага больш свайго, каб быць роўным з усімі, каб цябе наважалі і хвалілі як руплівага

гаспадара)»; пра асаблівасць беларускай культуры – «Найбольш выдатнай з’явай у беларускай культуры лічу яе народнасць. Найбольш выдатнымі асобамі тых, хто гэтую народнасць няўхільна праводзяць. Вядома, не народнасць у сэнсе ўвараўскім, а тую народнасць, якая ў шчырасці, у вернасці душы народнай, у імкненні пасільна казаць народу праўду, у вернасці народнай (хай мадэрнізаванай у горадзе) паэтыцы» рэдактар змяніў некаторыя моманты:

- Для скарачэння тэксту адразу перайшоў да асноўнага – таго, на што аўтар звярнуў увагу («К. звяртае ўвагу і на асоб, якія нанеслі шкоду бел. гіст. навуцы»).

- Важна ў энцыклапедычным артыкуле пісаць зразумела і зручна, таму падобныя элементы афармляюцца аднолькава. Калі цытата пра інтэрнацыяналізм пісалася пасля двукроп’я, то таксама павінна афармляцца і цытата пра беларускую культуру («Пра інтэрнацыяналізм беларусаў пісьменнік піша: «Беларусы ...», пра асаблівасць бел. культуры: «Найбольш выдатнай з’явай ...»).

- Рэдактар выкарыстоўвае не толькі прынятыя скарачэнні, але і памяншае вельмі вялікія цытаты («Найбольш выдатнымі асобамі – тых, хто гэтую народнасць няўхільна праводзіць. Вядома... тую народнасць, якая ў шчырасці, у вернасці душы народнай, у імкненні пасільна казаць народу праўду, у вернасці народнай (хай мадэрнізаванай у горадзе) паэтыцы»).

У кожнай энцыклапедыі ёсць свая сістэма скарачэнняў, якая павінна захоўвацца. Цікава і тое, што ініцыялы, якія знаходзяцца побач з прозвішчамі, пішуцца без прабелаў (напрыклад, П.П. Жаўняровіч), ініцыялы і прозвішча аўтара пасля артыкула пішацца без прабелаў не толькі паміж першымі літарамі імя і імя па бацьку, але і паміж самім прозвішчам (напрыклад, П.П.Жаўняровіч). Гэта своеасаблівае энцыклапедычнае скарачэнне.

Разгледзім, як пасля рэдагавання змяніўся артыкул С. А. Галоўкі «Акінчыцы» (Дадатак 6).

Першы абзац павінен даваць азначэнне галоўнаму слову і асноўныя звесткі.

Так, аўтарскае азначэнне «АКІНЧЫЦЫ, былая вёска ў Стаўбцоўскім р-не Мінскай вобл., з 1977 г. – мікрараён г. Стоўбцы – месца нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа» рэдактар пераўтварыў наступным чынам:

- Спачатку даецца галоўнае азначэнне («АКІНЧЫЦЫ, мемарыяльная сядзіба – філіял Дзяржаўнага літар.-мемарыяльнага музея Якуба Коласа ў Стаўбцоўскім р-не Мінскай вобл.»).

- Потым ідзе дадатковая інфармацыя, якую рэдактар дапоўніў цікавымі звесткамі з асноўнай часткі артыкула і іх важнымі датамі («У мінулым засценак, затым вёска, з 1977 мікрараён г. Стоўбцы. Тут у 1881—83 жыў бацька Я. Коласа М. К. Міцкевіч з сям'ёй, тут нарадзіўся будучы нар. паэт Беларусі»).

У аўтарскім сказе «К. наведваў А. летам 1974 г. разам са старэйшым сынам Я. Коласа, тагачасным дырэктарам Літаратурнага музея народнага песняра Д. Міцкевічам, славацкай пісьменніцай Г. Крыжанавай-Брындзавай, польскім літаратуразнаўцам Ф. Фарнальчыкам, паэтам Р. Барадуліным, літаратуразнаўцам А. Мальдзісам і членамі іх сем'яў» рэдактар:

- Прыбраў «г.» пасля лічбы, бо гэта прадугледжана правіламі афармлення энцыклапедыі.

- Вынес галоўнае слова наперад і толькі потым размясціў дадаткі («разам з Д. Міцкевічам, старэйшым сынам Я. Коласа, тагачасным дырэктарам Літар. музея Я. Коласа») для зручнасці ўспрымання тэксту.

- Змяніў «польскім літаратуразнаўцам Ф. Фарнальчыкам, паэтам Р. Барадуліным, літаратуразнаўцам А. Мальдзісам і членамі іх сем'яў» на «польск. і бел. літ.-знаўцамі Ф. Фарнальчыкам і А. Мальдзісам, бел. паэтам Р. Барадуліным і членамі іх сем'яў» для скарачэння аб'ёму і зручнасці карыстання.

У выніку працы рэдактара тэкст стаў сістэматызаваны, сціслы, але інфармацыйна насычаны, а таксама лёгкачытэльны.

Прааналізуем праўкі, унесеныя ў артыкул «**АМЕЛЬЧАНКА Мікалай Міхайлавіч**» (Дадатак 7).

У варыянт першага абзаца аўтара «**АМЕЛЬЧАНКА Мікалай Міхайлавіч (1930–2000), савецкі і ўкраінскі пісьменнік. Аўтар зборнікаў. Пісаў на рус. мове. Сцэнарыст маст. і дакумент. фільмаў, знятых на Кіеўскай кінастудыі імя А. Даўжэнкі**» былі ўнесены наступныя праўкі:

- Рэдактар выключыў слова «савецкі». Зараз гэтай дзяржавы не існуе, М. Амельчанка жыў і пасля распаду Савецкага Саюза, таму паметна неактуальная.

- Спачатку ідзе азначэнне паняцця, распавядаецца, хто такі М. М. Амельчанка: ён не толькі пісьменнік з Украіны, але і сцэнарыст («**АМЕЛЬЧАНКА Мікалай Міхайлавіч (1930–2000), украінскі пісьменнік, сцэнарыст**»).

- Далей ідзе інфармацыя пра адукацыю і месца працы («Скончыў Вышэйшыя сцэнарныя курсы ў Маскве (1962). Працаваў у прэсе, на Кіеўскай кінастудыі імя А. Даўжэнкі, у Дзярж. к-це кінематаграфіі Украіны»).

- Толькі пасля даюцца звесткі пра яго знакамітыя творы і заслугі («Аўтар аповесці «Першая навігацыя» (1974), раманаў «За ўсё ў адказе»

(1976), «Серая мышь» (1988), сцэнарыяў маст. і дакумент. фільмаў»). Трэба адзначыць, што ў назве рамана рэдактар не заўважыў памылку – «Серая мышь». Першае слова ў назве напісана на рускай мове, другое – на беларускай. Трэба выправіць на «Шэрая мышь», бо лексема *шэры* фіксуецца слоўнікамі беларускай мовы, у прыватнасці СБМ 2012 года выдання (параўн.: шэры) [12, с. 904].

- У наступным абзацы змешчана дадатковая інфармацыя, паказана сувязь пісьменніка з У. Караткевічам. Гэтыя звесткі з’яўляюцца абавязковымі, бо энцыклапедыя мае персанальны характар і прысвечана Уладзіміру Караткевічу. Для таго, каб даць асноўную інфармацыю ў сціслай і лёгкаўспрымальнай форме, сказ «Вучыўся разам з К. на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве, сябраваў з пісьменнікам» быў выпраўлены на «Сябраваў з К., вучыліся разам на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве». Гэта праўка даволі спрэчная, бо чытач можа палічыць, што У. Караткевіч і М. Амельчанка былі знаёмыя да вучобы на Вышэйшых сцэнарных курсах.

- Другасная і ўдакладняльная інфармацыя была вынесена рэдактарам у дужкі («Пісьменнік наведваў свайго таварыша на яго дачы ў Ірпені (Бучанскі р-н, Кіеўская вобл., Украіна)», «А. – аўтар успамінаў пра К. «Кароль Духоўнасці» (у час. «Полымя», 1999, №12), у якіх прыводзіць згадкі пра час вучобы ў Маскве»).

Не заўсёды проста скараціць вялікі тэкст да пэўнага аб’ёму. Рэдактар нярэдка сустракаецца з такой задачай. Так, даволі вялікі артыкул Д. М. Лебядзевіча «Апалоній Радоскі» быў добра перапрацаваны рэдактарам пад фармат энцыклапедыі (Дадатак 8).

Энцыклапедычны артыкул павінен быць сціслым, але фактычна насычаным. Рэдактар спачатку, як патрабуе энцыклапедычны фармат выдання, дае галоўную інфармацыю пра асобу: грэчаскі паэт, які загадваў Александрыйскай бібліятэкай. Звестка пра тое, што паэт з’яўляўся вучнем Калімаха, знаходзіцца амаль у пачатку, бо настаўнік – гэта вядомы прадстаўнік александрыйскай паэзіі. Далей аўтар распавядае пра стасункі паміж Апалоніем і Калімахам, але гэта з’яўляецца не вельмі важнай для гэтага артыкула інфармацыяй, таму і выключаецца з тэксту энцыклапедыі. Застаюцца звесткі, якія з’яўляюцца асноўнымі, бо характарызуюць асобу паэта – чым праславіўся, якая паэма знакамітая, яе асаблівасці, што адрозніваюць твор ад іншых («Спрабаваў адрадзіць гераічны эпас. Аўтар паэмы «Арганаўтыка», у якой спалучаюцца элементы гамераўскага стылю і новае светаадчуванне чалавека. Ствараючы паэму, А.Р. не канцэнтравана сюжэт вакол адной падзеі, як Гамер у «Іліядзе», а падаў серыю эпізодаў у храналагічнай паслядоўнасці. Паэма прасякнута навізнай успрымання, пачуццём непаўторнасці і свежасцю побытавых замалёвак»). Рэдактар

выкрасліў звесткі, якія ніяк не ўплываюць на характарыстыку асобы Апалонія: імёны герояў паэмы, з чаго пачынаюцца песні ў ёй, урыўкі твора і пераказ зместу.

У наступным абзацы ідзе інфармацыя, якая паказвае на сувязь творчасці У. Караткевіча з А. Радоскім: *«К. па-майстэрску трансфармаваў антычныя вобразы і матывы паэмы А.Р. ў «Баладзе аб арганаўтах». У творы пісьменнік даследуе і па-мастацку трактуе спецыфіку эстэт. быцця прыроды, адносін да Сусвету, да роднай зямлі».*

Спіс літаратуры і месца працы аўтара пасля артыкула артыкула не ўказваюцца. Напрыканцы энцыклапедыі змешчаны агульны бібліяграфічны спіс.

Разледзім яшчэ адзін артыкул П. П. Жаўняровіча **«Арэнбург»** (Дадатак 9).

Аўтар піша: *«АРЭНБУРГ, горад у Расійскай Федэрацыі. У 1938–1958 гг. меў назву Чкалаў. У час Вялікай Айчыннай вайны бацькі К. апынуліся там у эвакуацыі і адразу не ведалі пралёс сына, бо ён з Масквы, дзе знаходзіўся ў чэрвені 1941 г. у сястры Наталлі, якая вучылася ў хіміка-тэхналагічным інстытуце, быў эвакуіраваны з аднойса школ і ўзяты ў дзіцячы дом».*

Як і ў іншых артыкулах, пасля галоўнага слова ў дужках пазначаюцца даты стварэння/нараджэння/існавання, потым ставіцца коска і прапісваецца асноўнае азначэнне: *«АРЭНБУРГ (Чкалаў у 1938–58), горад у Расіі».*

Далей рэдактар разбівае вялікі сказ аўтара на тры невялікія: *«У час Вял. Айч. вайны бацькі К. былі тут у эвакуацыі. Пра лёс сына Уладзіміра нічога не ведалі, паколькі ў чэрв. 1941 пісьменнік знаходзіўся ў Маскве ў сястры Наталлі і быў эвакуіраваны з адной са школ і ўзяты ў дзіцячы дом».*

Спалучэнне *«апынуліся там»* было зменена на *«былі тут»* – гэта не толькі эканоміць месца, але і захоўвае навуковы энцыклапедычны стыль. Сказы сціснутыя для лепшага ўспрымання тэксту: выключаны не навуковая лексіка (*апынуліся, адразу не ведалі*) і не вельмі важныя факты (месца атрымання адукацыі сястры). Безумоўна, рэдактар, акрамя апрацоўкі тэксту, прытрымліваўся ўсталяваных для пэўнага выдання скарачэнняў і правілаў: *«Вял. Айч. вайна»*, *«чэрв.»* *«К.»* (Караткевіч), а таксама паставіў націск над галоўным словам, выключыў паметы «г.» і «гг.» пасля дат, прыбраў прабелы паміж ініцыяламі і інш.

Далейшы тэкст амаль не зменены. Гэта сведчыць пра тое, што аўтар знаёмы з правіламі афармлення энцыклапедычнага артыкула, дзякуючы чаму П. П. Жаўняровіч максімальна прыблізіўся да патрэбнай формы выкладу і значна спрасціў працу рэдактару.

У розных энцыклапедыях пэўная пабудова артыкулаў. Бясспрэчна, структура адна: ідзе загаловае слова, азначэнне, асноўныя звесткі... Але

ёсць некаторыя адрозненні. І сістэматызацыя тэксту аўтарам амаль заўсёды не супадае з сістэмай арганізацыі інфармацыі ў энцыклапедычным артыкуле.

Так, прааналізуем даволі вялікі артыкул В. І. Іўчанкава «**Збор твораў Уладзіміра Караткевіча ў 25 тамах**» (Дадатак 10).

Трэба пачаць з назвы. У аўтара яна гучала як «Збор твораў у 25 тамах. Т.1-18». Аўтарская назва пазбаўлена канкрэтызацыі таго, чый гэта збор (Уладзіміра Караткевіча), бо і В. І. Іўчанкаву, і рэдактару было зразумела, якая энцыклаедыя рыхтуецца да друку. Іншая справа з зацверджанай назвай, бо энцыклаедыя характарызуецца канкрэтызацыяй фактаў – трэба, каб кожная дэфініцыя была зразумелая. А разглядае выданне мае менавіта абраную рэдактарам назву.

Далей аўтар указвае тамы 1-18. Гэта значыць, што у артыкуле звесткі менавіта па гэтых частках, а вось энцыклаедыя павінна даць магчыма поўную інфармацыю, таму рэдактар апісвае ўсе 25 тамоў.

Артыкул аўтара пачынаецца так: *«З 2011 года ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пад кіраўніцтвам аўтарытэтнага даследчыка Анатоля Вераб'я выходзіць 25-томнае выданне твораў Уладзіміра Караткевіча . У збор уключаны творы, якія не друкаваліся пры жыцці пісьменніка, малюнкi, лісты, дзённікі, сцэнарыі дакументальных і мастацкіх фільмаў, інтэрв'ю, выступленні. Тэксты друкуюцца з адмененымі нематываванымі рэдактарскімі і цэнзарскімі праўкамі. У рэдакцыйную калегію ўвайшлі вядомыя літаратуразнаўцы – дактары філалагічных навук Адам Мальдзіс, Міхась Мушынскі, Вячаслаў Рагойша, Таццяна Шамякіна, Алесь Бельскі; мовазнаўцы – дактары філалагічных навук Іван Роўда і Віктар Іўчанкаў, кандыдат філалагічных навук Пятро Жаўняровіч; журналістка Галіна Шаблінская і пляменніца пісьменніка Алена Сінькевіч».* Рэдактар унёс наступныя праўкі:

- Вялікі першы сказ падзелены на часткі, парадак слоў у якіх мае пэўныя асаблівасці. Гэта зроблена дзеля больш лёгкага ўспрымання інфармацыі (*«Выдаецца з 2012 у Мінску ў выдавецтве «Мастацкая літаратура». На 1.10.20 выйшлі 18 т. Кіраўнік праекта А.Л.Верабей»*). Рэдактар змяніў год, бо менавіта з 2012 года пачынаецца выдавацца кніжная серыя пад кіраўніцтвам А. Вераб'я, а ў 2020 годзе выйшаў ужо згаданы аўтарам 18-ы том. Слова «год» пасля лічбаў не ўказваецца па усталяваных разглядаанай энцыклапедыяй правілах, скарачэнне «т.» таксама прадугледжана выданнем. Замест імя і імя па бацьку кіраўніка праекта ўказваюцца толькі першыя літары – дзеля эканоміі месца. Прабелы паміж ініцыяламі адсутнічаюць, бо гэта прадугледжана разглядаанай энцыклапедыяй.

- Далей рэдактар для канкрэтызацыі інфармацыі ўдакладняе, што ў пералік твораў, якія ўключаны ў збор, не ўваходзяць ўсім вядомыя назвы. Таксама рэдактар выкарыстоўвае ўсталяваныя скарачэнні («У збор акрамя вядомых уключаны творы, якія не друкаваліся пры жыцці пісьменніка, малюнкi, лісты, дзённікі, сцэнарыі дакумент. і маст. фільмаў, інтэрв'ю, выступленні»).

- У апошнім сказе разгледанага ўрыўка імёны тых, хто ўвайшоў у рэдакцыйную калегію, В. І. Іўчанкаў пазначае як «вядомыя літаратуразнаўцы». Рэдактар выключае гэта з артыкула не толькі дзеля скарачэння тэксту, але і таму, што гэтае словазлучэнне мае ацэначны характар. Калі дзеячы насамрэч вядомыя, чытач зразумее гэта сам. Па правілах, усталяваных энцыклапедыяй, былі скарачаны імёны членаў рэдакцыйнай калегіі і некаторыя словы («Рэдакцыйная калегія: дактары філал. навук А.Мальдзіс, М.Мушынскі, В.Рагойша, Т.Шамякіна, А.Бельскі; мовазнаўцы – дактары філал. навук І.Роўда і В.Іўчанкаў, кандыдат філал. навук П.Жаўняровіч; журналістка Г.Шаблінская і пляменніца пісьменніка А.Сінькевіч»).

Наступная частка: «Выданне Збору твораў – першае навукова-каментаванае выданне творчай спадчыны У. Караткевіча, якая творча пераасэнсавана з улікам дасягненняў сусветнага літаратуразнаўства, тэарэтычных набыткаў тэксталогіі і сучаснай эдыцыйнай тэхнікі стварэння тэкстаў. У выніку карпатлівай навуковай працы, збору і вывучэння разнастайнага матэрыялу, франтальнай зверкі ўсіх вядомых на гэты час рукапісных і друкаваных крыніц дваццаціпяцітомны Збор твораў значна пашырыўся за кошт твораў, што не былі апублікаваны ці друкаваліся ў асобных і перыядычных выданнях» – зменена на

«Зб. тв. – першае навук.-каментаванае выданне творчай спадчыны К., якая пераасэнсавана з улікам дасягненняў сусв. літ.-знаўства, тэарэт. набыткаў тэксталогіі і сучаснай эдыцыйнай тэхнікі стварэння тэкстаў. У выніку карпатлівай навук. працы, збору і вывучэння разнастайнага матэрыялу, франтальнай зверкі ўсіх вядомых на гэты час рукапісных і друкаваных крыніц 25-томны Зб. тв. значна пашырыўся за кошт твораў, што не былі апубл. ці друкаваліся ў асобных і перыяд. выданнях». Выкарыстоўваюцца скарачэнні, абраныя для энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч». Акрамя гэтага, былі выключаны некаторыя словы, а колькасць тамоў, запісаная словам, зменена на лічбы. Пасля змен бачна, наколькі скарачаны тэкст. Цікава, што не ўсе ацэначныя выказванні былі выключаны з артыкула. Так, праца навукоўцаў была ацэнена аўтарам як *карпатлівая*. З гэтым прыметнікам пагадзіўся і рэдактар – далей ідзе вялікі пералік

навуковых прац – безумоўна, аб’ём зробленага пацвярджае аб’ектыўнасць выкарыстаннага прыметніка.

В. І. Іўчанкаў коратка характарызуе кожную частку, а толькі пасля дае разгорнутую характарыстыку («У аснову выдання пакладзены жанрава-храналагічны прынцып: т. 1 — 2 — паэзія; т. 3 — 10 — проза; т. 11 — драматургія; т. 12 — 13 — публіцыстыка, эсэістыка, літаратурная крытыка, інтэрв’ю, выступленні; т. 14 — пераклады і аўтапераклады; т. 15 — 17 — сцэнарыі дакументальных і мастацкіх фільмаў, лібрэта; т. 18 — 19 — ліставанні; т. 20 — малюнкi; т. 21 — 22 — дзённікі, запісныя кніжкі; т. 23 — 24 — дарчыя надпісы, новыя знаходкі; т. 25 — дапаўненні да папярэдніх тамоў, летаніс жыцця і творчасці, алфавітны даведнік, імянны паказальнік... У першы том ўвайшлі паэтычныя творы...»). Рэдактар жа для больш зручнага карыстання даведачным выданнем дае іншы спосаб выкладу звестак – спачатку ідзе ўся адабраная інфармацыя пра 1-2 том, потым пра 3-10 і г.д. («**Т. 1-2** – паэзія. У т. 1 ўвайшлі паэт. творы са зб-каў «Матчына душа» (1958) і «Вячэрнія ветразі» (1960). Асобны раздзел складаюць творы 1950-х г. і 1960, якія не ўвайшлі ў зборнікі паэзіі. Раннія вершы пісьменніка вызначаюцца моцным патрыятычным нафасам, сувяззю з нар. творчасцю і гісторыяй, спалучэннем эпічнасці, баладнасці з эмацыянальнасцю і лірызмам. У т. 2 – паэт. творы са зб-каў «Мая Іліяда» (1969) і «Быў. Ёсць. Буду.» (1986)

Т. 3-10 – проза. У т. 3 уключаны...»). Таксама для зручнасці апісанне кожнага наступнага блока тамоў пачынаецца з новага абзаца, а нумарацыя выдзяляецца тлустым.

Акрамя гэтага, рэдактар выключае некаторыя не вельмі важныя факты. Так, у апісанні зместу дзясятага тома былі выключаны цэлыя сказы. Напрыклад, сярод сказаў «У дзясятым томе чтач убачыў гістарычны раман-дэтэктыў «Чорны замак Альшанскі» (1979). У творы пісьменнік уваскрашае падзеі, якія адбываюцца ў далёкім мінулым. Гэтыя падзеі гістарычна і сюжэтна звязаны з сучаснасцю» быў захаваны толькі адзін: «У т. 10 – гіст. раман-дэтэктыў «Чорны замак Альшанскі» (1979)». Тут выключана апісанне жанру, унесены ўсталяваныя скарачэнні, згадванні тома скарачаецца як «т.» і неабходны нумар. Не спатрэбілася рэдактару і выпраўляць тэхнічную памылку «чтач» на «чытач».

В. І. Іўчанкаў у сваім артыкуле распавядаў пра 18 першых тамоў, таму рэдактар павінен быў павялічыць дадзеныя – уключыць кароткія звесткі аб астатніх тамах:

«**Т. 19-20** – ліставанні.

Т. 21-22 – дзённікі, запісныя кніжкі...».

У канец артыкула рэдактар вынес дадатковыя звесткі па зборы твораў, якія аўтар змясціў пасля кароткага апісання ўсіх тамоў у пачатку («У Зб. тв. у каментарыях да кожнага твора падаюцца звесткі пра асн. крыніцу тэксту, месца першай публікацыі, усе вядомыя на час падрыхтоўкі рукапісныя і машынапісныя крыніцы і датаванне твора. Каментарыі змяшчаюць інфармацыю пра гісторыю тэксту твора, прататыпы, водгукі пра пісьменніка яго сучаснікаў. Каментуюцца рэаліі тэксту: цытаты з твораў і інш. аўтараў, гісторыка-культ. падзеі, згаданыя ў творах, імёны гіст. асоб і інш. У кожным томе змешчаны алфавітны даведнік твораў. Агульны алфавітны даведнік твораў і агульны імяны паказальнік будуць змешчаны ў 25 томе»). Цікава, што рэдактар у апошнім сказе, пішучы пра алфавітны даведнік і агульны імяны паказальнік, дадае дзеяслоў «будуць», бо гэтага тома яшчэ няма.

Разгледзім артыкул Святланы Дзядзінкінай «**Міхалішкі**» (Дадатак 11).

Аўтар пачынае артыкул наступным чынам: «**МІХАЛІШКІ** – аграгарадок у Астравецкім раёне Гродзенскай вобл. Знаходзіцца ў 25 км на паўночны ўсход ад г. Астравец на р. Віліі». Рэдактар у сваю чаргу правярае гэтыя звесткі і змяняе азначэнне «аграгарадок» на «вёска». У розных крыніцах пазначаецца альбо як напісана ў аўтара, альбо – як у рэдактара. У беларускамоўных крыніцах часцей сустракаецца пазначэнне «вёска», таму рэдактар палічыў, што другое азначэнне больш правільнае.

Увогуле апісанне стала карацейшае: «**МІХАЛІШКІ**, вёска ў Астравецкім р-не Гродзенскай вобл., на р. Вілія». Скарачэнні ў гэтым выпадку прадугледжаны загаловам, а коска пасля назвы вобласці не абавязковая.

Далейшы ўрывац «Упершыню Міхалішкі згадваюцца ў 1518 г. як валоданне ваяводы трокскага Рыгора Осціка. З 1526 года маёнткам валодалі Радзівілы. У 1604 г. Міхалішкі набыў Ян Бжастоўскі, які ў 1622 году заснаваў тут манастыр аўгустынаў. Ян Бжастоўскі быў вядомым дыпламатам, узначальваў пасольства Рэчы Паспалітай на перамовах з Маскоўскай дзяржавай пасля вайны 1654-1667 гадоў. Пры сыне Яна Бжастоўскага Цырпрыяне Паўле ў 1653 г. у мястэчку быў узведзены каменны каталіцкі храм Арханёла Міхаіла па праекце архітэктара К. Пенсы» мае некаторыя змены:

- Назва вёскі ў артыкуле заўсёды пазначаецца першай літарай.
- Памета «г.» альбо поўнае слова «год» пасля даты не пазначаецца.

Гэта ўсталявана разгледанай энцыклапедыяй.

- Слова «валоданне» зменена на «ўласнасць», бо яно больш падыходзіць у пэўным кантэксце і лепш успрымаецца.

- Рэдактар перад упершыню ўжытым імем «*Ян Бжастоўскі*» дадае «*вядомы дыпламат*». Гэта дапаўненне патрэбна для тых чытачоў энцыклапедыі, якія не ведаюць, хто такі Бжастоўскі. Наступны сказ, у якім больш поўна расказваецца пра дыпламата, рэдактар выключае, бо гэтыя звесткі не з’яўляюцца важнымі для разгляdanaга артыкула.

- З апошняга сказа урыўка выключана інфармацыя пра тое, пры кім узведзены храм. Таксама прыметнік «*каменны*» зменены на «*мураваны*», а да слова «*архітэктар*» дадаецца ўдакладненне «*бельгіец*», «*архангел*» напісана з маленькай літары («*У 1653 у мястэчку быў узведзены мураваны каталіцкі храм арханёла Міхаіла на праекце архітэктара-бельгіяца К.Пенсы*»). Звесткі пра тое, пры кім узведзены храм, не з’яўляюцца важнымі, рэдактар піша, што храм мураваны, магчыма, таму, што не знайшоў дакладных звестак – пабудаваны храм з цэглы або з каменю. Удакладненне пра нацыянальнасць архітэктара патрэбна для таго, каб вылучыць яго сярод іншых. Рэдактар напісаў «*архангел*» з малой літары, бо палічыў, што гэта чын анёла, але ў разгледаным кантэксце гэта памылка, бо катэгорыя анёла тут уваходзіць у назву храма і пішацца з вялікай літары – аўтар артыкула не памыліўся.

Сказы «*Ул. Караткевіч у 1966 г. двойчы наведваў Астравеччыну. Паводле запісной кніжкі “да 4 студзеня быў у Гудагаі і Расолах, на радзіме Адама Мальдзіса”*. З 4 жніўня па 19 верасня ў складзе здымачнай групы “*Беларусьфільма*”, якая працавала над стварэннем кароткаметражнай кінастужкі “*Памяць каменя*” (У. Караткевіч — аўтар сцэнарыя і закадравага тэксту да гэтага фільма), наведаў многа мясцін Беларусі, у тым ліку і Міхалішкі. Дакументальны фільм пра помнікі архітэктурны здымаў Юрый Цвяткоў» зменены рэдактарам наступным чынам:

- Караткевіч у артыкулах пазначаецца як «*К.*», але трэба нагадаць, што імя Уладзімір правільна скарачаць па першай літары – У.

- Рэдактар аб’яднаў усе чатыры сказы ў адзін вялікі, бо яны працягваюць адну думку і дапаўняюць адзін аднаго («*К. у 1966 двойчы наведваў Астравеччыну: паводле запісной кніжкі, “да 4 студзеня быў у Гудагаі і Расолах, на радзіме Адама Мальдзіса”*, з 4 жн. па 19 вер. – у складзе здымачнай групы кінастудыі “*Беларусьфільм*”, якая працавала над стварэннем кароткаметражнай кінастужкі “*Памяць каменя*” (К. з’яўляўся аўтарам сцэнарыя і закадравага тэксту), наведаў многа мясцін Беларусі, у тым ліку і М. (дакумент. фільм пра помнікі архітэктурны здымаў Ю.Цвяткоў»)). Дзукроп’е неабходна, бо пасля яго ідзе больш падрабязная ўдакладняльная інфармацыя. Перад цытатай павінна быць коска, бо «*паводле запісной кніжкі*» з’яўляецца адасобленай канструкцыяй. Далей рэдактар выкарыстоўвае працяжнік, бо гэты знак прыпынку ўжываецца замест раней выкарыстанага дзеяслова «*быў*». Трэба ўдакладніць, што здымачная група

менавіта ад кінастудыі, бо энцыклапедыя павінна даваць дакладныя і недвухсэнсоўныя факты. Сказ пра тое, хто здымаў фільм, з'яўляецца дадатковым па сэнсе, таму ён змешчаны ў дужкі.

Далей у артыкуле зроблены невялікія змены: ужыты скарачэнні, выпраўлена няправільная паслядоўнасць слоў у сказе, якая ўспрымаецца двухсэнсоўна (з «...іх зяця, галоўурача бальніцы *Ражко*» на «...іх зяця *Ражко*, гал. ўрача бальніцы»). Таксама з артыкула быў выключаны вялікі апошні сказ, бо ён з'яўляецца неістотным удакладненнем перадапошняга.

Наступны артыкул А. М. Карлюкевіча «**Мулкіеў Джумагельды Дурдыліевіч**» (Дадатак 12).

Аўтар пачынае «*МУЛКІЕЎ Джумагельды Дурдыліевіч (нар. 19 4 1961, Іалатанскі раён Марыйскай вобл. Туркменскай ССР, зараз – Рэспубліка Туркменістан), туркменскі празаік, паэт, перакладчык*».

Абавязкова пазначаецца націск (МУЛКІЕЎ). У дужках рэдактар піша толькі год нараджэння празаіка, бо інфармацыя пра месяц і дзень – дадатковая і не мае вялікага значэння (пры неабходнасці чытач можа даведацца пра гэта з іншай крыніцы), а таксама такое афармленне прадугледжана пэўнай энцыклапедыяй. Рэдактар у гэтым разе не закранае памылковага афармлення даты ў аўтарскім тэксце. Звесткі пра месца нараджэння таксама непатрэбныя тут, а памета «ССР» увогуле страціла сваю актуальнасць – усё выключана з артыкула.

Далей у сказ «*У 1988 закончыў Літаратурны інстытут імя А.М. Горкага. Зараз працуе рэдактарам аддзела туркменскага часопіса “Дунья эдэбіяты” (“Сусветная літаратура”), які выдаецца ў Ашхабадзе (Туркменістан). Аўтар кніг, выдадзеных на туркменскай мове, – зборнікаў вершаў для дзяцей “Бабулін сакрэт”, “Чара-чарапашка”, зборніка апавяданняў для падлеткаў “Хлопчык з характарам”, зборнікаў апавесцяў і апавяданняў “Жывы труп”, “Тварам да твара”, зборніка дэтэктыўных апавяданняў “Судны дзень”, гістарычнага рамана “Сельджукі”*» рэдактар уносіць наступныя змены:

- Год заканчэння навучання ў інстытуце выносіць у дужкі. Гэта прадугледжага энцыклапедыяй, а таксама эканоміць месца.

- Слова «закончыў» змяняе на «скончыў». У рускай мове існуе два сінанімічныя, але досыць розныя дзеясловы «окончить» і «закончить». Так, у значэнні «прайсці які-небудзь курс навучання, завяршыць навучанне дзе-небудзь» правільна будзе выкарыстаць слова «окончить». У беларускай мове таксама існуюць два словы «закончыць» і «скончыць», дзе ў абраным кантэксце трэба выкарыстаць другое. Так, у тлумачальным слоўніку беларускай мовы слову «закончыць» даецца наступнае азначэнне: «Давесці да канца; завяршыць, скончыць. *Закончыць прамову. Закончыць вучобу.*

Закончыць будаўніцтва» [14, с. 329]. Слова «скончыць» мае іншае, патрэбнае нам тлумачэнне: «Закончыць навучанне дзе-н. *Самы старэйшы, Павел, скончыў рачны тэхнікум...*» [15, с. 177].

- Змяніў двукоссе «лапкі» на ўсталяваныя разгледаным выданнем «елачкі».

- Прыбраў «зараз», чым спросціў сказ для ўспрымання. Выключыў пасаду, якую займае паэт, бо гэтая інфармацыя неабавязковая, як і даданая частка сказа – дастаткова указаць горад («*Працуе ў час. «Дунья эдэбіяты» («Сусветная літаратура») у Ашхабадзе*»). Назва краіны таксама непатрэбная, бо яна ўжо ўказвалася раней.

- Скараціў некаторыя неабавязковыя дапаўненні і пералічэнні: *аўтар кніг, выдадзеных на туркменскай мове, – зборнікаў вершаў для дзяцей; зборніка апавяданняў для падлеткаў, зборнікаў аповесцяў і апавяданняў «Хлопчык з характарам», «Жывы труп» і інш.*

У апошнім сказе «*Пераклаў на туркменскую мову чатыры вершы У.С. Караткевіча, якія надрукаваны ў часопісе “Дунья эдэбіяты” (N 4, ліпень – жнівень, 2020)*» рэдактар выкарыстаў скарачэнні, змяніў двукоссе, у дужках захаваў толькі важную інфармацыю – год і нумар часопіса, а таксама замяніў літарны колькасны лічэбнік на лічбавы («*Перакл. на туркменскую мову 4 вершы К., якія надрук. ў час. “Дунья эдэбіяты” (2020, №4)*»).

Разгледзім артыкул «**Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь**» Г. В. Запартыка (дадатак 13).

Трэба адзначыць, што ў аўтарскім варыянце не было выкарыстана «*Вялікі*», рэдактар жа дадаў гэтае слова, бо менавіта так гучыць поўная назва ўстановы.

Таксама рэдактар:

- Памяняў месцамі горад і год стварэння (спачатку дата), бо сказы павінны быць аднатыпнымі – такая пабудова абрана для энцыклапедыі як найбольш зручная («*Створаны ў 1933 у Мінску як Дзярж. тэатр оперы і балета Беларусі на базе Бел. студыі оперы і балета*»).

- Дадаў інфармацыю, што тэатр створаны менавіта як Дзяржаўны тэатр оперы і балета. Раней існавала выключна студыя, а ў 1933 годзе з’явіўся першы і адзіны Дзяржаўны тэатр оперы і балета.

- Стварыў з двух сказаў («*У 1940 г. атрымаў ордэн Леніна і назву Вялікі. У 1964 г. тэатру нададзена званне акадэмічны. Да 1996 г. меў назву Дзяржаўны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь (да 1991 – БССР)*») адзін кароткі: «*У 1940 прысвоена званне Вялікі, у 1964 – акадэмічны*». Звесткі пра атрыманне ордэна Леніна выключаны з-за неактуальнасці ўзнагароды, а слова «назва» зменена на «званне», бо менавіта

такі статус мае азначэнне «Вялікі». У выніку сказ скараціўся, а фактычная насычанасць – не.

Сказы «У 1996 г. у выніку рэарганізацыі тэатр падзяліўся на самастойныя структуры: тэатр оперы і тэатр балета. У 2009 г., пасля капітальнай рэканструкцыі будынка, было прынята рашэнне аб аб'яднанні двух тэатраў у адзіны Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь. У рэпертуары тэатра пастаноўкі сусветнай опернай і балетнай класікі, а таксама нацыянальнай, створанай кампазітарамі А. Багатыровым, Ю. Семянякам, Г. Вагнэрам, С. Картэсам, Я. Глебавым, А. Бандарэнкам і інш.» таксама прайшлі рэдактарскую апрацоўку:

- Прыбраная інфармацыя пра тое, з якой прычыны з аднаго тэатра ўтварыліся дзве адзінкі, бо гэта неабавязковыя звесткі ўдакладняльнага характару, якія адцягваюць увагу чытача ад сутнасці.

- Частка сказа «*падзяліўся на самастойныя структуры*» змянілася на «*аб'яднанне, у складзе якога дзве самастойныя структуры*». Гэтая праўка патрэбная, бо тэатр не падзяліўся на дзве розныя ўстановы, а стаў мець два падраздзяленні. Трэба адзначыць, што ў сказе ёсць пунктуацыйная памылка. Рэдактар пакінуў сказ у наступным выглядзе: «*З 1996 творчае аб'яднанне, у складзе якога дзве самастойныя структуры: тэатр оперы і тэатр балета*». Пасля года наўмысна прапушчаны назоўнік «тэатр» і займеннік «гэта», а перад такім займеннікам трэба ставіць працяжнік.

- Апошні сказ пра тое, якія пастаноўкі былі ў рэпертуары тэатра, не нясе вялікай інфарматыўнасці ў дадзеным кантэксце.

Былі ўнесеныя і іншыя праўкі. Так, упамінанне кампазітара «Дз.Б. Смольскі» стала выглядаць як «Д.Смольскі». Па-першае, імя па бацьку дадатковай асобы не з'яўляецца інфарматыўным. Па-другое, імя заўсёды скарачаецца па першай літары – «Д.». У наступным сказе К. (Караткевіч) зменена на сінонім «пісьменнік», каб пазбегнуць таўталогіі.

Акрамя вышэйзгаданых правак, рэдактарам былі ўнесены і іншыя:

- Як і раней, першыя літары імя па бацьку выключаны, а скарачэнне імя па двух літарых выпраўлена («С.А. Штэйнам» на «С.Штэйнам», «Ул.А. Машэнскім» на «У.Машэнскім»). Нагадаем, што спецыфіка энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч» прадугледжвае адсутнасць прабелаў паміж ініцыяламі і прозвішчам.

- Выпраўлена памылка аўтара («Спектакль ішоў больш дзесяці гадоў» зменена на «Спектакль ішоў больш за 10 гадоў» – згодна з правіламі беларускай мовы). Так, у даведніку па літэратурнай праўцы П. П. Жаўняровіча ёсць пункт: «Пры наяўнасці аб'екта параўнання выкарыстоўваецца прыназоўнік *за* (з вінавальным склонам), злучнікі *як* і

чым» [5, с. 286]. Як бачна, літарнае афармленне лічэбніка рэдактар замяніў лічбавым дзеля эканоміі месца і зручнасці ва ўспрыманні інфармацыі.

- У апошнім сказе другога абзаца «аўтар» заменена на «кампазітар». Гэта патрэбна, каб не атрымалася сэнсавай блытаніны, бо чытач мог падумаць на У. Караткевіча, па аднайменнай аповесці якога напісана опера, а насамрэч гаворка ідзе пра Д. Смольскага.

Апошні абзац артыкула «У 1989 г. на сцэне тэатра была пастаўлена нацыянальная опера кампазітара Ул. Я. Солтана (1953 – 1997) па раману К. “Дзікае паляванне караля Стаха” (лібрэта С.М. Клімковіч), якая стала сапраўдным шэдэўрам нацыянальнага опернага мастацтва. Рэжысёр пастаноўкі – В.А. Цюпа, сцэнограф – Эрнст Гейдэбрэхт. У 1990 г. опера была адзначана Дзяржаўнай прэміяй БССР. На сцэне тэатра пражыла больш дваццаці пяці гадоў. У планах тэатра новая пастаноўка оперы» мае наступныя праўкі:

- Ініцыялы імя па бацьку і ініцыяла з дзвюх літар – выпраўленыя, а гады жыцця кампазітара – выключаныя як неабавязковыя.

- У дужкі пасля назвы рамана дадана звестка пра дырыжора-пастаноўшчыка, бо сказы артыкула і іх падобныя адзінкі павінны мець аднатыпную структуру, а ў перадапошнім абзацы падобныя дадзеныя былі ўказаны.

- Імёны рэжысёра і сцэнографа вынесены ў дужкі дзеля эканоміі месца і зручнасці ўспрымання.

- Абрэвіятура «БССР» зменена на сучасную назву дзяржавы – Беларусь. Гэта зроблена, бо БССР ужо не існуе, а Дзяржаўная прэмія Рэспублікі Беларусь ёсць.

- Апошнія два сказы артыкула былі выключаны, таму што не маюць дастатковай фактычнай насычанасці.

- Аўтар зрабіў памылку, якую не заўважыў і не выправіў рэдактар. «Дзікае паляванне караля Стаха» – гэта аповесць, а не раман [6, с. 320].

Пазнаёмімся з праўкамі ў артыкуле В. Ю. Бароўкі «**Папковіч Уладзімір Антонавіч**» (Дадатак 14).

Аўтар пасля загалоўнага слова ў дужках напісаў год і месца нараджэння асобы. Рэдактар дадаў перад датай «н.», бо так афармляецца год нараджэння, калі чалавек, пра якога ідзе гаворка, працягвае жыць і сёння. Але рэдактар выключыў звесткі пра месца нараджэння, бо гэтая інфармацыя не з’яўляецца абавязковай і важнай.

У артыкулах энцыклапедыі пэўная структура, якая павінна захоўвацца ва ўсіх матэрыялах. Так, пасля азначэння паняцця ідуць звесткі пра месца атрымання адукацыі і месца працы. Аўтар указвае пасаду, на якой працавала асоба, рэдактар жа не лічыць гэтую інфармацыю важнай, таму не

выкарытоўвае яе ў канчатковым артыкуле. Аўтар пералічае ўсе навучальныя установы, у якіх працавала асоба, рэдактар жа абагульняе іх у словазлучэнне «ВНУ Віцебска». Вялікі пачатак наступнага сказа «*Аўтар шматлікіх зборнікаў вершаў, сярод якіх...*» выпраўляе на «*Аўтар зб-каў вершаў...*» дзеля эканоміі места і павелічэння фактычнай насычанасці.

Далей аўтар двойчы ў адным сказе ўжыў слова «*сітуацыя*». Таму рэдактар адно з іх замяніў на «*абставіны*»: «*К., паводле паэта, – дарадца ў складанай сітуацыі, па-свойму недасягальны прыклад наводзін у складаных жыццёвых абставінах, бо не прымаў кампрамісаў*».

Астатні тэкст аўтара амаль не зменены, што ўказвае на добра абраную інфармацыю – няшмат тэксту і вялікая фактычная насычанасць.

Наступным разгледзім артыкул Г. Р. Гуляевай «**Мурашка Ларыса Фёдараўна**» (Дадатак 15).

Асноўныя змены, унесеныя рэдактарам:

- Цэлы сказ «*Нарадзілася ў 1951 годзе ў г.Мінск*» умясціўся ў дужкі «*(н. 1951)*». Пасля чаго ідуць звесткі пра ўсе пасады.

- Адукацыю Ларысы Фёдараўны аўтар распісаў даволі падрабязна: што і ў якім годзе яна скончыла ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Звесткі цікавыя, але не з'яўляюцца абавязковымі, таму рэдактар захаваў толькі «*Скончыла Бел. кансерваторыю*».

- Памету «*дзяржаўная*» аўтар выключае, магчыма, таму, што існуюць толькі дзве назвы ўстановы – Беларуская кансерваторыя і Беларуская акадэмія музыкі, – якія з'яўляюцца дзяржаўнымі.

- Далей ідуць звесткі аб працы асобы, дзе аўтар пералічае назвы ўстановы розных гадоў. Рэдактар захоўвае толькі адну – сучасную, бо акадэмія існуе і сёння, а Л. Ф. Мурашка скончыла працаваць у ёй зусім нядаўна – дарэчы, менавіта гэтую дату дадае рэдактар.

- Звескі пра званне і членства ў саюзах не нясуць істотнай для разгледанай энцыклапедыі інфармацыі, таму і апускаюцца.

- Далей аўтар пералічае асноўныя творы, але рэдактар наперад выносіць звесткі пра творчасць Ларысы Мурашкі, бо мянявіта такая пабудова тэксту з'яўляецца лагічнай – спачатку ўказваецца асаблівасць творчасці, а потым пералічаюцца творы ў пацвярджэнне гэтай думкі.

- Рэдактар мяняе парадак пералічэння твораў, каб яны згадваліся ў храналагічным парадку. Усё гэта робіцца для зручнасці ў карыстанні энцыклапедыяй.

- Таксама пасля апісання ўласцівасцяў твораў кампазітара быў выключаны дзеепрыметнікавы зварот «*устрабаваны сярод выканаўцаў*», бо ён не нясе адпаведнай сэнсавай нагрузкі.

- Нельга не заўважыць, што рэдактар выкарыстоўвае іншы падзел на абзацы – размяжоўвае розную па сэнсе інфармацыю.

- Інфармацыя ў другіх дужках у сказе аўтара *«Асабліваю папулярнасць набыла песня “Бацькаўшчына”, створаная на словы аднайменнага верша У.Караткевіча з цыклу “Матчына душа” (1958) (выкарыстаны ў песні часткова)»* перанесена наперад, бо звесткі ў ёй датычацца менавіта верша, а не цыкла: *«Асабліваю папулярнасць набыла песня «Бацькаўшчына», створаная на словы аднайм. верша К. (выкарыстаны ў песні часткова) з цыклу «Матчына душа» (1958)»*.

- Рэдактар выключае абзац пра людзей, якія з’яўляюцца выканаўцамі гэтай песні, бо звескі носяць дадатковы характар.

- Літарнае афармленне лічэбнікаў замяняецца лічбавым – дзеля эканоміі месца і больш лёгкага ўспрымання інфармацыі.

- Рэдактар не заўважыў памылку аўтара – «Матчына душа» – гэта не цыкл, а першы зборнік вершаў У. Караткевіча [8; 16, с. 247].

Шмат сказаў амаль не зменены. Гэта сведчыць аб тым, што аўтар артыкула прафесійна падабраў неабходную інфармацыю.

Трэба адзначыць, што спіс выкарыстанай Г. Р. Гуляевай літаратуры некалькі адрозніваецца ад літаратуры, указанай у канчатковым варыянце артыкула. Па-першае, аўтар кожную крыніцу пісаў з новага радка, а рэдактар працягваў пералік праз кропку з коскай (дзеля эканоміі месца). Па-другое, аўтар пералічваў крыніцы ў алфавітным парадку, рэдактар жа – у храналагічным.

Г. В. Запартыка ў сваім артыкуле **«Старыя беларускія хронікі»** (Дадатак 16) напісала наступнае: *«“Старыя беларускія хронікі” – зборнік п’ес Ул. Караткевіча, выдадзены ў Мінску выдавецтвам «Мастацкая літаратура» на беларускай мове ў 1988 г. тыражом 8200 экз. Ілюстрацыі для кнігі ажыццявіў мастак В. Шаранговіч. У зборнік увайшлі п’есы «Кастусь Каліноўскі», «Званы Віцебска», «Калыска чатырох чараўніц», «Маці ўрагану», «Млын на сініх вірах». Артыкул да зборніка «Гісторыя, увасобленая ў драматычным дзеянні» напісаў А. Мальдзіс»*. Разгледзім унесеныя рэдактарам праўкі:

- Энцыклапедыяй прадугледжана пэўнае афармленне. Пасля загалоўнага слова (слоў) ставіцца не праяжнік, а коска. Імя скарачаецца па першай літары, аднак для абранага выдання ўсталявана скарачэнне «К.» для асобы Караткевіча (*«Старыя беларускія хронікі», зборнік п’ес К.»*).

- Вялікі сказ аўтара разбіты на тры маленькія, бо адна з галоўных функцый энцыклапедыі – лёгкачытальнасць. Таксама структура саміх сказаў павінна быць спрошчаная, каб чытач хутка ўспрымаў інфармацыю. Такім чынам, у другім рэдактарскім сказе спачатку ідзе год выдання, потым – горад

і места і толькі тады мова і тыраж. Слова «выдавецтва» ўжыта ў назоўным склоне дзеля спрашчэнна тэксту («*Старыя беларускія хронікі*», зборнік п'ес К. Выдадзены ў 1988 у Мінску у выд-ве «Мастацкая літаратура» на бел. мове. Тыраж 8200 экз., 301 с.)). Аднак рэдактар палічыў важным факт пра колькасць старонак – гэтая інфармацыя дапоўненая.

- Звесткі пра аўтара ілюстрацый кнігі перанесены на сказ далей, бо інфармацыя пра змешчаныя ў зборнік п'есы больш важная. Удакладненне, што малюнкi выкананы для разгляданай у артыкуле кнігі, не было выкарыстана, бо гэта зразумела – гаворка ідзе пра пэўнае выданне. Звесткі пра ўступны артыкул змешчаны напрыканцы, бо яны з'яўляюцца дадатковай інфармацыяй. Важна адзначыць: рэдактар удакладніў, што названы артыкул менавіта ўступны, каб вызначыць яго сярод іншых («У зборнік увайшлі п'есы «*Кастусь Каліноўскі*», «*Званы Віцебска*», «*Калыска чатырох чараўніц*», «*Маці ўрагану*», «*Млын на сініх вірах*». Ілюстрацыі выканаў маст. В.Шаранговіч. Уступны артыкул «*Гісторыя, увасобленая ў драматычным дзеянні*» да зборніка напісаў А.Мальдзіс»)).

- Назва п'есы «Млын на Сініх Вірах» напісана з памылкай, якую не выправіў рэдактар. Сінія Віры – гэтая назва вёскі – абодва слова павінны пісацца з вялікай літары [7, с. 5].

У артыкуле М. А. Ненадаўца «**Русецкі Аркадзь Уладзіміравіч**» (Дадатак 17) заўважаны наступныя змены:

- Выключана месца нараджэння з-за непатрэбнасці.
- Наперад вынесана пералічэнне роду заняткаў асобы, бо гэтая інфармацыя з'яўляецца самай важнай («*Русецкі Аркадзь Уладзіміравіч (н.1942), беларускі гісторык, дзяржаўны дзеяч*»)).

- Інфармацыя пра статус сям'і гісторыка не нясе інфармацыйнай насычанасці ў дадзеным кантэксце, таму выключаецца.

- Сказ «У 1969 скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт» выпраўлены на «*Скончыў БДУ (1969)*». БДУ – адзін з галоўных універсітэтаў Беларусі, таму абрэвіатура з'яўляецца вядомай шырокаму колу чытачоў і не патрабуе разгортвання. Чаго нельга сказаць пра ужытае аўтарам скарачэнне «УА „ВдзУ імя П.М.Машэрава“», таму рэдактар ужыў поўную назву ўстановы: «У 1997–2009 рэктар Віцебскага ўн-та імя П.М.Машэрава». Пасля гадоў аўтар выкарыстаў працяжнік, які пасля прыбраў рэдактар. Дадзены знак прыпынку з'яўляецца дарэчным, аднак энцыклапедыя мае свае асаблівасці афармлення – працяжнік у гэтым выпадку ў энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч» не ўжываецца.

- Далей рэдактар дадае звесткі пра членства асобы ў Савеце Рэспублікі Нацыянальнага сходу, бо гэта важная дзяржаўная пасада («*Чл. Савета Рэспублікі Нац. сходу Рэспублікі Беларусь (2003-07)*»)).

- Звесткі пра тое, што даследуе гісторык, маюць сэнсавую нагрузку, таму захоўваюцца, а інфармацыя пра колькасць прац – дадатковая і не з’яўляецца важнай.

- Пасля сказа, дзе гаворка ідзе пра манаграфію Аркадзя Уладзіміравіча, у дужках ёсць інфармацыя пра год яе перавыдання. Рэдактар жа змяняе гэтую інфармацыю на звесткі пра дату выдання, бо яны больш каштоўныя. Зацікаўлены чытач самастойна даведаецца пра дадатковыя важныя для яго факты з дапамогай іншых крыніц.

- Апошні сказ энцыклапедычнага артыкула дадаў рэдактар: «*Аўтар кн. «Уладзімір Караткевіч: яго зорка не згасне ніколі... (спроба літаратурнай біяграфіі)» (2020)*». Згадванне гэтай кнігі з’яўляецца вельмі важным, бо такая інфармацыя датычыцца У. Караткевіча, якому прысвечана энцыклапедыя.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што рэдактар энцыклапедычных артыкулаў павінен быць вельмі ўважлівым, валодаць усімі прафесійнымі навыкамі, а таксама ведаць структуру выдавецтва, у якім ён працуе, і патрабаванні, усталяваныя для пэўнай энцыклапедыі.

Высновы па II главе

Узровень якасці энцыклапедычнага артыкула рэдактар вызначае, аналізуючы тое, «наколькі поўна асветлены найважнейшыя прынцыповыя пытанні дадзенай тэмы пры максімальным выкарыстанні фактычнага матэрыялу» [9, с. 75]. Складанасць заключаецца ў тым, што нельга забываць аб дзвюх важных умовах: абмежаванасці аб’ёму і неабходнасці спалучэння строгай навуковасці з даступнасцю, папулярнасцю выкладу матэрыялу.

«Праца рэдактара над асобнай структурнай адзінкай – важны самастойны этап падрыхтоўкі даведачнай кнігі, на якім практычна рэалізуюцца прынцыпы, сфармуляваныя ў ходзе распрацоўкі канцэпцыі і ўдакладненыя рэдактарам у мадэлі выдання» [1, с. 138]. Асноўнымі крытэрыямі рэдактарскага структурнага аналізу энцыклапедычнага артыкула з’яўляюцца: кантэнт (інфармацыйная насычанасць), ступень разгорнутасці і ўзровень індывідуалізацыі.

На кантэнт энцыклапедычнага артыкула ўказвае аб’ём выкарыстаных для апісання дэфініцыі фактаў, без уліку ацэначных палажэнняў, спасылак, цытат і г. д. Таксама варта ўлічваць ступень разгорнутасці інфармацыі. У артыкулах з роўнай ступенню інфармацыйнай насычанасці могуць выкарыстоўвацца розныя сродкі, якія дапамагаюць альбо лакалізаваць выклад, альбо пашырыць яго рамкі.

Трэба памятаць, што кожны тэкст ў энцыклапедыі перададзены праз прызму аўтарскага бачання пэўнага паняцця, бо менавіта аўтар адбірае і

сістэматызуе факты для артыкула, тым самым прыўносячы ў працэс асобны пачатак.

Персанальныя энцыклапедыі – гэта выданні энцыклапедычнага жанру, цалкам прысвечаныя біяграфіі і творчасці адной асобы – паэта, пісьменніка або вучонага. Асаблівую каштоўнасць набываюць у спалучэнні з поўным выданнем твораў даследаванага аўтара, бо самі тэксты ў артыкулах не прыводзяцца. Але могуць быць змешчаны цытаты – гэта спрыяе больш поўнаму раскрыццю паняцця.

Падводзячы вынікі, можна адзначыць наступнае:

- У залежнасці ад спецыфікі энцыклапедыі кантэнт, які падаецца ў артыкулах, можа адрознівацца. Так, для персанальнай энцыклапедыі «Янка Купала» не з’яўляюцца важнымі звесткі пра тое, дзе нарадзілася пэўная асоба, змяшчаюцца толькі асноўныя факты. Чаго нельга сказаць пра «Беларускую энцыклапедыю», бо яна прадугледжвае больш поўны склад звестак.

- У залежнасці ад года выдання энцыклапедыі інфармацыя можа не супадаць. З цягам часу з’яўляюцца новыя звесткі. Так, у адной энцыклапедыі можа сустракацца толькі год нараджэння асобы, а ў другой – і дата смерці. Гэта адбываецца таму, што ў час выдання першай чалавек быў яшчэ жывы. Бывае, наадварот, інфармацыя выключаецца. Напрыклад, некаторыя звесткі, звязаныя з савецкім часам, страчваюць актуальнасць, таму не выкарыстоўваюцца ў сучасных выданнях.

- Галоўным адрозненнем персанальнага выдання ад іншых з’яўляецца тое, што артыкулы ў такой энцыклапедыі змяшчаюць звесткі пра сувязь дэфініцыі з асобай, якой прысвечана выданне. У кантэнце артыкула такія звесткі найбольш важныя і абавязковыя.

- Могуць адрознівацца некаторыя даты. Такое адбываецца, калі невядомы дакладны час якой-небудзь падзеі (напрыклад, указваецца не адна, а дзве лічбы). У гэтым выпадку аўтар/рэдактар самастойна вырашае, якую дату (або адразу дзве) выкарыстаць у артыкуле.

Сярод знойдзенных і не выпраўленых рэдактарам памылак:

- у артыкуле «Амельчанка Мікалай Міхайлавіч» у сказе «*Аўтар аповесці «Першая навігацыя» (1974), раманаў «За ўсё ў адказе» (1976), «Серая мыш» (1988), сцэнарыяў маст. і дакумент. фільмаў»* назва рамана напісана з памылкай – «Серая мыш». Першае слова ў назве напісана на рускай мове, другое – на беларускай. Трэба выправіць на «Шэрая мыш», бо лексема *шэры* фіксуецца слоўнікамі беларускай мовы, у прыватнасці СБМ 2012 года выдання (параўн.: шэры) [12, с. 904];

- у артыкуле Святланы Дзядзінкінай «Міхалішкі» у сказе «*У 1653 у мястэчку быў узведзены мураваны каталіцкі храм арханёла Міхаіла на*

праекце архітэктара-бельгійца К.Пенсы» рэдактар напісаў *«архангел»* з малой літары, бо палічыў, што гэта чын анёла, але ў разгледаным кантэксце гэта памылка, бо катэгорыя анёла тут уваходзіць у назву храма і пішацца з вялікай літары – аўтар артыкула не памыліўся;

- у артыкуле Г. В. Запартыкі *«Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь»* ёсць сказ *«У 1989 г. на сцэне тэатра была настаўлена нацыянальная опера кампазітара Ул. Я. Солтана (1953 – 1997) па раману К. “Дзікае паляванне караля Стаха” (лібрэта С.М. Клімковіч), якая стала сапраўдным шэдэўрам нацыянальнага опернага мастацтва. Рэжысёр п’есы – В.А. Цюпа, сцэнограф – Эрнст Гейдэбрэхт»*. Аўтар зрабіў памылку, якую не заўважыў і не выправіў рэдактар. *«Дзікае паляванне караля Стаха»* – гэта аповесць, а не раман [6, с. 320];

- у артыкуле Г. Р. Гуляевай *«Мурашка Ларыса Фёдараўна»* ёсць сказ: *«Асабліваю папулярнасць набыла песня “Бацькаўшчына”, створаная на словы аднайменнага верша У.Караткевіча з цыклу “Матчына душа” (1958) (выкарыстаны ў песні часткова)»*. Рэдактар не заўважыў памылку аўтара – *«Матчына душа»* – гэта не цыкл, а першы зборнік вершаў У. Караткевіча (1959) [8; 16, с. 247];

- Г. В. Запартыка ў сваім артыкуле *«Старыя беларускія хронікі»* напісала: *«У зборнік увайшлі п’есы «Кастусь Каліноўскі», «Званы Віцебска», «Калыска чатырох чараўніц», «Маці ўрагану», «Млын на сініх вірах»»*. Назва п’есы *«Млын на Сініх Вірах»* напісана з памылкай, якую не выправіў рэдактар. Сінія Віры – гэта вёска, і абодва слова павінны пісацца з вялікай літары [7, с. 5].

Такім чынам, уважлівасць і высокая кваліфікаванасць рэдактара – галоўныя крытэрыі эфектыўнага ў энцыклапедычным выдавецтве спецыяліста. Чытачу ж прапанавана карыстацца найбольш сучаснымі выданнямі, а па магчымасці – шукаць інфармацыю не ў адной, а ў некалькіх крыніцах.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Даведачнае выданне – выданне, якое змяшчае кароткія звесткі навуковага або прыкладнога характару, размешчаныя ў парадку, зручным для іх хуткага пошуку. Даведачнае выданне не прызначана для суцэльнага чытання. Выданні такога характару маюць мноства разнавіднасцяў. Найбольш распаўсюджанымі з’яўляюцца слоўнікі, даведнікі і энцыклапедыі.

Асноўнай і галоўнай функцыяй разгляданых выданняў з’яўляецца даведачная функцыя, якая накіравана на атрыманне звестак разнастайнага характару, абагульненне і сістэматызацыю ведаў, назапашаных навукай і практыкай.

Для даведачных выданняў характэрны:

- асаблівы адбор фактаў, абумоўлены неабходнасцю сціскання інфармацыі;
- спецыфічная мова і стыль, лаканізм выкладу;
- адкрытасць для пошуку неабходных звестак.

Для гэтага выкарыстоўваюцца асаблівыя спосабы падачы кантэнт (зместу) матэрыялу, аптымізацыя тэксту (пэўная структура даведачных выданняў і актыўнае выкарыстанне сродкаў пошукавай арыентацыі).

Энцыклапедыя – гэта даведачнае выданне, якое змяшчае асноўныя звесткі па адной або ўсіх галінах ведаў і практычнай дзейнасці ў выглядзе кароткіх артыкулаў, размешчаных у алфавітным або сістэматычным парадку.

Па С. Г. Антонай [1, с. 113] энцыклапедычныя выданні па аб’ёме падзяляюцца на:

- вялікія энцыклапедыі (уключаюць некалькі дзясяткаў тамоў),
- малыя (10-12 тамоў),
- кароткія (4-6 тамоў),
- энцыклапедычныя слоўнікі (1-3 тамы).

Вялікую ролю адыгрываюць не толькі змястоўныя характарыстыкі энцыклапедыі, але і логіка-структурная арганізацыя тэксту, выбар пэўнага спосабу паслядоўнага выкладу структурных элементаў.

Энцыклапедычны артыкул – жанр навуковага стылю, структурная адзінка энцыклапедыі. Энцыклапедычны артыкул патрэбны для таго, каб даць чытачу дакладныя дадзеныя аб канкрэтных прадмеце і з’яве ці аб пэўнай асобе. Галоўная задача такога артыкула заключаецца ў тым, каб даць чытачу аб’ектыўную і дакладную інфармацыю аб зададзеным прадмеце, з’яве, асобе, таму аўтары матэрыялаў такога характару абавязаны быць спецыялістамі ў сваёй галіне ведаў.

Энцыклапедычны артыкул пачынаецца з загаловага слова, пасля якога ідзе азначэнне і тлумачальная частка. Яго нельга разглядаць без уліку

пэўнага кантэксту, сукупнасці артыкулаў і выдання ўвогуле. Інакш губляецца сувязь з іншымі падобнымі яму адзінкамі. Трэба прытрымлівацца прынцыпаў суразмернасці і структурна-кампазіцыйнай аднастайнасці. Канкрэтны спосаб апісання аб'екта характарызуецца адборам фактаў, тыпам кампазіцыі артыкула, яго аб'ёмам, ацэнкай аб'екта з розных бакоў і г. д.

Персанальныя энцыклапедыі – гэта выданні энцыклапедычнага жанру, цалкам прысвечаныя біяграфіі і творчасці адной асобы – паэта, празаіка, драматурга, вучонага, работніка сферы мастацтва. Асаблівую каштоўнасць набываюць у спалучэнні з поўным выданнем твораў канкрэтнага аўтара, бо самі тэксты ў артыкулах не прыводзяцца.

Энцыклапедыі адрозніваюцца па зместе. Напрыклад, «Янка Купала» дае інфармацыю, якая звязвае асобу/прадмет/месца з паэтам, «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» падае інфармацыю пра творчыя дасягненні, а «Беларуская энцыклапедыя» дае агульнае ўяўленне пра асобу, таму звесткі, змешчаныя ў гэтым выданні, з'яўляюцца больш поўнымі.

Разгляд першапачатковых і канчатковых тэкстаў энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч» паказаў, што шмат увагі рэдактар надае афармленню артыкулаў: кантэнт, логіка-структурнай арганізацыі тэксту, пэўнаму спосабу паслядоўнага выкладу фактаў, скарачэнням. Рэдактару важна падаць тэкст у сціслай, але фактычна насычанай форме.

Агульная колькасць прааналізаваных у дыпломнай працы артыкулаў – 24. Сярод іх: з энцыклапедыі «Янка Купала» – 4, з «Беларускай энцыклапедыі» – 3, з «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» – 4, астатнія 13 – з энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч».

Агульныя змены, якія былі ўнесеныя рэдактарам ва ўсіх артыкулах:

- прастаўлены націскі ў загалоўных словах энцыклапедычных дэфініцый. Выключэнне – словы, якія складаюцца з аднаго склада, дзе месца націску відавочнае;
- унесены ўсталяваныя пэўнай энцыклапедыяй скарачэнні. Трэба памятаць, што скарачэнні асобных энцыклапедыяў могуць адрознівацца;
- ініцыялы і прозвішча аўтара напісаны справа пасля артыкула. Асаблівасцю энцыклапедычных выданняў РУП «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» з'яўляецца тое, што паміж імі няма прабелаў;
- выключаны паметы «г.» «гг.» і слова «год». Гэта прадугледжана энцыклапедыяй;
- пры згаданні дадатковай асобы захоўваецца толькі ініцыялы і прозвішча;
- двукоссі «лапкі» змяняюцца на «елачкі». Па правілах, усталяваных для энцыклапедыі; дэфініцыя ў тэксце артыкула пазначаецца па першай літары;

- літарныя колькасныя лічэбнікі зменены на лічбавыя. Гэта робіцца, каб забяспечыць лёгкае ўспрыманне інфармацыі.

Некаторыя артыкулы маюць наступныя змены:

- звесткі сістэматызуюцца. Усе артыкулы энцыклапедыі напісаны па тыповай схеме, усталяванай энцыклапедыяй: дэфініцыя, асноўнае азначэнне, кантэнт (ключавыя дадзеныя), сувязь з У. Караткевічам (для энцыклапедыі «Уладзімір Караткевіч»), дадатковая інфармацыя;

- выкрэсліваюцца неабавязковы звесткі і таўталогія. Гэта робіцца дзеля эканоміі месца. Інфармацыя павінна быць сціслай, але фактычна насычанай;

- выключаныя неактуальныя звесткі;

- некаторая дадатковая інфармацыя выносіцца ў дужкі;

- былі выпраўленыя памылкі, дзе яны сустракаліся.

Такім чынам, асноўнымі крытэрыямі рэдактарскага структурнага аналізу энцыклапедычнага артыкула з'яўляюцца: інфармацыйная насычанасць кантэнту, ступень разгорнутасці і ўзровень індывідуалізацыі. Рэдактар энцыклапедычных артыкулаў павін быць уважлівым, валодаць усімі прафесійнымі навыкамі, а таксама ведаць структуру выдавецтва, у якім ён працуе, і патрабаванні, якія ўсталяваны для пэўнай энцыклапедыі.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Антонова, С.Г. Редакторская подготовка изданий: Учебник / С.Г. Антонова, В.И. Васильев, И.А. Жарков, О.В. Коланькова, Б.В. Ленский, Н.З. Рябина, В.И. Соловьев ; под ред. С.Г. Антоновой. – М. : Логос, 2004. – 496 с.
2. Беларуская энцыклапедыя : У 18 т. Т. 1: А – Аршын / рэдкал. : Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1996. – 552 с.
3. Беларуская энцыклапедыя : У 18 т. Т. 8: Канто – Кулі / рэдкал. : Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мн.: БелЭн, 1999. – 576 с.
4. Винокуров, Д.И. Методика подготовки отраслевой энциклопедии: опыт создания медицинских энциклопедий Д. И. Винокуров. – М., 1968.
5. Жаўняровіч, П. П. Даведнік па літаратурнай праўцы : арфаграфічны, пунктуацыйны, лексічны, граматычны, сінтаксічны, тэхнічны ўзроўні / П. П. Жаўняровіч; уст. слова В. Іўчанкава ; пад. рэд. В. Іўчанкава. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2017. – 448 с.
6. Караткевіч, У. С. Збор твораў. У 25 т. Т. 4. Аповесці. Легенда: канец 1940-х–1958 / Уладзімір Караткевіч; падрыхт. тэкстаў і камент. Анатоля Вераб'я і Пятро Жаўняровіча; рэд. тома Віктар Іўчанкаў. – Мінск: Маст. літ., 2013.- 861 с.
7. Караткевіч, У. С. Збор твораў. У 25 т. Т. 11. П'есы / Уладзімір Караткевіч; падрыхт. тэкстаў і камент. Анатоля Вераб'я і Пятра Жаўняровіча; рэд. тома Таццяна Шамякіна. Мінск : Мастацкая літаратура, 2015. – 542 с.
8. «Матчына душа»: Дзяржаўнае выдавецтва БССР; Мінск; 1958.
9. Оформление справочных изданий / Е. Адамов, В. Кричевский. – М. : Книга, 1981. – 110 с.
10. Петрова, Л. И. Редактирование отдельных видов литературы. Практикум: учеб. метод. пособие для студентов специальностей 1-47 01 01 «Издательское дело», 1-47 02 01 «Технология полиграфических производств»/ Л. И. Петрова, Н. И. Сушко. – Минск : БГТУ, 2009. – 178 с.
11. Республика Беларусь : энциклопедия : У 6 т. Т. 1 / редкол. : Г. П. Пашков (гл. ред.) [и др.]. – Минск : Беларуская Энцыклапедыя, 2005.
12. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. –Мінск : Беларус. навука, 2012. – 916 с
13. Справочные издания: специфические особенности и требования / под общ. ред. Э. В. Рольцевой. – М., 1982.
14. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 2. Г – К/ [Рэд. тома А. Я. Баханькоў]. – Мн.: Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1978. – 768 с.

15. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 5. Кн. 1. С–У/ [Рэд. тома М. Р. Суднік]. – Мн.: выдавецтва «Беларус. Сав. Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, 1982. – 663 с.
16. Уладзімір Караткевіч : энцыклапедыя / рэдкал. : В. У. Ваніна (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2020.
17. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : У 5 т. Т. 1. А капэла – Габелен / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1984. – 727 с.
18. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі : У 5 т. Т. 2. Габой – Карціна / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1985. – 702 с.
19. Энцыклапедыя прыроды Беларусі : У 5 т. Т. 2. Гатня – Катывь / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1983. – 522 с.
20. Энцыклапедыя прыроды Беларусі : У 5 т. Т. 3. Катэнарыя – Недайка / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1984. – 488 с.
21. Энцыклапедыя прыроды Беларусі : У 5 т. Т. 4. Недалька – Стаўраліт / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1985. – 599 с.
22. Энцыклапедыя прыроды Беларусі : У 5 т. Т. 5. Стаўраструм – Яшчур / рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн.: БелСЭ, 1986. – 583 с.
23. Янка Купала : энцыклапедыя. Т. 1. А–З / рэдкал. : У.У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2017. – 400 с.
24. Янка Купала : энцыклапедыя. Т. 2. І–О / рэдкал. : У.У. Андрыевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2018. – 416 с.

ДАДАТКІ

Дадатак 1

«Янка Купала»:

АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч (1910–1952), беларускі крытык, літаратуразнавец. У артыкулах «Першая нацыя нальная драма» («Беларусь», 1945, №10), «Вялікі паэт беларускага народа» («Гродненская правда», 27.6.1946), «У імя Радзімы» («ЛіМ», 28.6.1947), «Барацьбіт за шчасце народа» («Чырвоная змена», 29.6.1948), «Паэзія Савецкай Беларусі» (у кн. «Беларуская савецкая паэзія. Анталогія». Кіеў, 1948), «Літаратура, народжаная Вялікім Кастрычнікам» («Беларусь», 1949, №1), «Нястомны змагар за шчасце народа» («Звязда», 28.6.1950), «Традыцыі Маякоўскага ў беларускай паэзіі» («ЛіМ», 15.4.1950), «Адвечная песня» («Полымя», 1953, №6) адзін з першых у пасляваен. бел. літ. крытыцы ацэньваў творчасць К. як вял. нац. паэта бел. народа, выступаў супраць вульгарна-сацыялагічных трактовак некат. твораў паэта. Працаваў над кандыдацкай дысертацыяй пра творчасць К. (засталася ў рукапісе).

«Беларуская энцыклапедыя»:

АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч (26.9.1914 в. Пухавічы Жыткавіцкага р-на Гомельскай вобл. –4.10.1952), бел. крытык і літ.-знавец. Скончыў Магілёўскі пед ін-т (1937). Друкаваўся з 1928. Найб значныя працы пра творчасць Я.Купалы, Я. Коласа, пасляваен. бел. паэзію. Яго творы спрыялі пераадоленню вульгарызатарскіх схем і догмаў у бел. крытыцы.

Тв.: Літаратура і жыццё. Мн., 1954.

«Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі»:

АГІЕВІЧ Уладзімір Іванавіч [13(26).9.1910, в. Пухавічы Жыткавіцкага р-на – 4.10.1952], беларускі сав. крытык і літаратуразнавец. Скончыў Магілёўскі пед. ін-т (1937). Удзельнік Айч. вайны. Працаваў выкладчыкам у Слуцкім педвучылішчы (1937–39), вучоным сакратаром Аддзялення грамадскіх навук АН БССР (1943–46), выкладчыкам бел. л-ры ў Мінскім пед. ін-це, літ. кансультантам СП БССР, у час. «Беларусь». Друкаваўся з 1928. Найб. значныя працы пра творчасць Я. Купалы, Я. Коласа і пасляваенную бел. паэзію. Яго артыкулы і рэцэнзіі садзейнічалі пераадоленню вульгарызатарскіх схем і догмаў у бел. крытыцы.

Тв.: Літаратура і жыццё. – Мн., 1954; Аўтабіяграфія. – У кн.: Вытокі песні. Мн., 19.

«Янка Купала»:

АГНЯЦВЕТ Эдзі (сапр. Каган Эдзі Сямёнаўна; 1916–2000), беларуская паэтэса. З К. пазнаёмілася ў 1930. У арт. «Янка Купала і маладыя паэты Беларусі» (зб. «Памяці Янкі Купалы». Ташкент, 1943; на рус. мове) змясціла ўспаміны пра паэта (часткова апубл. ў кн. «Пяцьдзесят чатыры дарогі», 1963). Артыкулы «У музеі Янкі Купалы» (у кн. «Жанчыны Савецкай Беларусі», 1954) і «Каштоўныя матэрыялы» (у зб. «Янка Купала», 1955) – пра музей паэта. Аўтар вершаў «Памяці Янкі Купалы...», «Я хадзіла нядаўна па вуліцы Янкі Купалы...», «Купала ў новым Мінску», «Я не помню свету без Купалы», «Чытайце роднага Купалу» і інш. Перакл. на бел. мову верш лат. паэта Ю. Ванага «Ліст у Вязынку» («Беларусь», 1978, №7).

«Беларуская энцыклапедыя»:

АГНЯЦВЕТ Эдзі (сапр. К а г а н Эдзі Сямёнаўна; н. 11.10.1913, Мінск), бел. паэтэса. Скончыла Мінскі пед. ін-т (1936). Друкуецца з 1929. Выдала зб-кі лірыкі «Вершы» (1938), «Вясновай раніцай» (1941), «Беларуская рабіна» (1959), «Жаданне» (1971), «Закаханым» (1986) і інш. Шмат піша для дзяцей: «Васількі» (1947), «Твае таварышы» (1959), «Доктар Смех» (1977), «На двары алімпіяда» (1984, Міжнар. ганаровы дыплом 1986), «Рэчка-рэчанька мая» (1991) і інш. На бел. мову пераклала творы франц. паэзіі («Краіна Паэмія», для дзяцей, 1962; «Выбраныя песні» П.Ж.Беранжэ, 1960; «Зямны акіян» Г.Апалінэра, 1973; «3 табой» П. Элюара, 1980); у 1993 выдадзены зб. перакладаў «3 французскай і бельгійскай паэзіі»). Па яе лібрэта пастаўлены оперы для дзяцей «Джанат» (1942 муз. Л. Шварца) і «Марынка» (1955, муз. Р.Пукста).

Тв.: Выбр. творы. Т. 1-2. Мн., 1976. Літ. : Барсток М.М. Эдзі Агняцъет // Беларуская дзіцячая літаратура. 2 выд. Мн., 1980.

«Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі»:

АГНЯЦВЕТ Эдзі [сапр. Каган Сямёнаўна; н. 28.9(11.10).1916, Мінск], беларуская сав. паэтэса. Чл. КПСС з 1940. Скончыла Мінскі пед. ін-т (1936). Літ. дзейнасць пачала ў 1929. Выдала зб-кі «Вершы» (1938), «Вясновай раніцай» (1941), «Дарога ў будучыню» (1949), «Беларуская рабіна» (1959), «Жаданне» (1971), для дзяцей кнігі паэзіі «Васількі» (1947), «Твае таварышы» (1957), «Краіна маленства» (1975), «Мы сур'ёзныя, мы вясёлыя» (1976), «Доктар Смех» (1977), «Ад зярнятка да вясёлкі» (1981), паэмы «Песня пра піянерскі сцяг» (1949), «Будзем сябраваць» (1979) і інш. Значнае месца ў яе творчасці займаюць тэмы інтэрнац. і працоўнага выхавання дзяцей. Перакладае на бел. мову творы франц. паэзіі («Краіна Паэзія», для дзяцей, 1962, «Выбраныя песні» П. Ж. Беранже, 1960, «Зямны акіян» Г. Апалінэра, 1973, «3 табой. Выбранае» П. Элюара, 1980), вершы рус., укр., узб., лат. паэтаў. Па яе лібрэта пастаўлены оперы для дзяцей «Джанат» (1942, муз. Л. Шварца) і «Марынка» (1955, муз. Р. Пукста). Асобныя творы А. перакл. на рус., укр., узб., балг., славенскую мовы.

Тв.: Выбр. тв. Т. 1-2. – Мн., 1976; Лірыка. Мн., 1965; Круглы год. – Мн., 1966; Аўтабіяграфія. – У кн.: Пяцьдзесят чатыры дарогі. Мн., 1963.

Літ.: Б а р с т о к М. М. Эдзі Агняцвет. – У кн. Беларуская дзіцячая літаратура. – 2 выд. – Мн., 1980; Гуревич Э. Для вас я живу... Детская литература, 1980, № 7.

«Янка Купала»:

КАВАЛЁЎ Павел Нічыпаравіч (1912 1995), беларускі пісьменнік. Засл. работнік культуры Беларусі (1978). 3 К. упершыню сустрэўся ў вер. 1936 у рэдакцыі газ. «Звязда». Аўтар успамінаў пра К. («ЛіМ», 2.7.1945; «Звязда», 17.4.1962), рэцэнзіі «Песні ад сэрца» («Звязда», 26.9.1940, на зборнік К. «Ад сэрца»), арт. «Паэзія вялікай чалавечай праўды» (пад псеўд. П.Віхроў, «Савецкая Беларусь», 19.6.1943). Збярогся ліст К. ад 9.5.1942 да К.Чорнага і Кавалёва (ЛМЯнк, ф. 1, воп. 2, арк. 6).

«Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі»:

КАВАЛЁЎ Павел Нічыпаравіч [н. 5(18).11. 1912, в. Склімін Клімавіцкага р-на], беларускі сав. пісьменнік. Засл. работнік культ. БССР (1978). Чл. КПСС з 1940. Скончыў Камуніст. ін-т журналістыкі імя С. М. Кірава (1936). Працаваў у клімавіцкай і смалявіцкай раённых газетах, у газ. «Звязда», у час Айч. вайны – у Цэнтр. штабе партыз. руху, потым у ЦК КП(б)Б. З 1946 сакратар праўлення СП БССР, з 1955 рэдактар час. «Вожык», у 1967–72 гал. рэдактар час. «Полымя». Як прэзаік друкуецца з 1943. Звяртаецца да падзей вайны, актуальных тэм сённяшняга дня, Аўтар кніг апавяданняў «Прага бою» (1945), «У новы дзень» (1952), «Аповяданні» (1956), «Павер, кахаю...» (1969), аповесці «Падзенне Хвядоса Струка» (1967), зб. гумару «Пісьмо ў два адрасы» (1959), «Як здароўе, доктар?» (1972), дакумент. аповесці «Дзень першы, ноч апошняя» (1980), аднаактовых п'ес, нарысаў. Закранае маральна-этычныя праблемы, імкнецца да псіхал. пераканальнасці характараў. Піша для дзяцей: аповесці «Андрэйка» (1948), «Лёнька Гром» (1961), «Чырвоны лядок» (1969), зборнікі апавяданняў «Згублены дзённік» (1954), «Сябры мае, дзеці» (1959), «Малы мужчына» (1966), «Жыві сабе, зайчык» (1975). На бел. мову пераклаў раманы А. Гуляшкі "МТ станцыя» (1955), Ш. Рашыдава «Мацней за буру» (1963, з А. Кулакоўскім), аповесць С. Шляху «Таварыш Ваня» (1957) і інш. Асобныя яго творы перекл. на рус., азерб., тадж., польскую, кітайскую і інш. мовы.

Тв.: Выбр. тв. Т. 1-2. – Мн., 1972; Сонца ў вокны.- Мн., 1962; Пакінь нас, трывога. Мн., 1982; Аўтабіяграфічныя лісткі. - У кн.: Пяцьдзсят чатыры дарогі, Мн., 1963.

М. П. Кенька.

«Янка Купала»:

КАРАТКЕВІЧ Уладзімір Сямёнавіч (1930–1984), беларускі пісьменнік, перакладчык, літаратурны крытык. Першай своею значнай публікацыяй Караткевіч лічыў нап. летам 1952 пад уражаннем паездкі па родных мясцінах К. нарыс «Вязынка» (упершыню – у кн. «Янка Купала», Мінск, 1955). Самога нар. паэта У. Караткевіч бачыў у Оршы (па меркаванні І.У.Часламевіча, магчыма, у 1937). З гэтай прычыны Караткевіч пісаў: «Мне асабіста давялося бачыць яго толькі раз, дзіцем, але ўсё сваё жыццё я бачу людзей, якія яго блізка ведалі, якіх ён літаральна стварыў сваёй паэзіяй. Сваім асабістым прыкладам ён нібы прыбавіў высакароднасці свайму часу. Гаворыш з настаўнікам, які яго ведаў, з селянінам, якому ён дапамог, і не можаш не думаць, якія гэта чыстыя і высокія людзі» («Зямля пад белымі крыламі», 1977). Постаць К., паводле вызначэння Караткевіча, – гэта «адна з вяршынь беларускай паэзіі». У нарысе «Зямля пад белымі крыламі» (1995) Караткевіч упершыню ў бел. літ.-знаўстве ставіў К. як глыбока нар. па духу творцу побач з Ф.Багушэвічам: «Купала, услед за Багушэвічам, зрабіў самую важную справу: уліў у жылы народнай паэзіі свежую кроў, Сваю», Глыбінёй і грунтоўнасцю ацэнак Купалавай творчасці вызначаецца публіцыст. артыкул Караткевіча «Зліццё з душой народа» («Бярозка», 1982, №7; «Новый мир» назвай «Он один такой - Янка Купала»). Верш-прысвячэнне Караткевіча «У тую ноч» раскрывае ролю паэт. генія К. ўтварэнні найвял. духоўнага скарбу – нац. літ. мовы: «І не ведалі вёскі ў дубровах, // Людзі хмурыя і палеткі, // Што ўсяму ўжо знайшлося Слова, // Што яно прагрыміць над светам, // Што язык залаты атрымалі // У гэту ноч пушчы цёмнай шаты, // Рэчак поўных лянівых хвалі, // Занядбаня, чорныя хаты. // Хоць нясцерпным ставала гора - Наваколле пакуль што маўчала. // Ноч плыла агнямі і зорамі... // Нарадзіўся Янка Купала». У шматлікіх творах Караткевіча праяўляецца сугучная з пазіцыяй К. патрыятычная скіраванасць на абарону роднай мовы. Так, выказаная К. думка пра вял. аб'яднальную сілу роднай мовы – «Беларус-католік ці беларус-праваслаўны павінны тое помніць, што ў іх адна Бацькаўшчына – Беларусь, адна мова родная – беларуская, адны звычаі і абычаі, адвеку перадаваныя з пакалення ў пакаленне» (арт. «Вера і нацыянальнасць», 1914) – знайшла інтэрпрэтацыю ў вершы Караткевіча «Мова»: «Праваслаўны або каталіцкі, // Ці які там твой будзе парог, – // Яе разам з матчынай цыцкаю // Даў табе ў твае вусны Бог». Следам за Купалавым: «Мова душа самой душы народа» Караткевічу было дадзена паўтарыць: «Мова – душа народа, і толькі на ёй можа народ найбольш поўна выказаць сябе».

У творчым наследаванні К. Караткевіч імкнуўся да сэнсава-вобразных абагульненняў, якія ўвасобіліся ў разгорнутых метафарычных крылатых выразах. Яркім грамадз. гучаннем напоўнены сугучныя выказванні або двух паэтаў – К. і Караткевіча: «Ідуць песні, казкі ў дамавіну, // Якія дзед спяваў, складаў; // Свае жалейкі люд закінуў, – // Чужым свісцёлкам месца даў...» («На папасе») – «Піце з чыстай крыніцы, з напеваў матчыных, // Сцеражыцеся, хлопцы, частушкі таннай, // Паважайце, любіце бацькоўскую спадчыну – // Ўсё сплыве, а легенда і песні застанецца» («Энтузіясту»); «Нам трэба жыць і

долю папраўляць, // Каб нас патомкі з часам не клялі» («Пакіньма напушта на лёс свой наракаць») – «...Калі мы не ўстанем самі – // Не падыме нас ніхто» («Наследаванне Сыракомлю»); «Як страшна збуджаным ходзіць // Між наспаў, зломаных крыжоў! // У мокры пень агонь красіці, // Склікаць аплучаных дружкаў. («На папасе») «Пакутваць цяжка гневам і журбою, // У пустыні марна да пяскоў гукаць // За край, даўно адвучаны ад бою, // Ад мовы, гонару і языка» («Прарок») і інш. Творчасць Караткевіча спалучыла ў сабе традыцыі бел. нац. класікі і адметнага аўтарскага стылю. Ідэя нац. адраджэння бел. народа праз раскрыццё гіст. праўды пра яго мінуўшчыну сваімі вытокамі ўзыходзіць да жанрава-тэматычнай палітры К. Які ўрамонт. паэмах К., у гіст. вершах, баладах і раманах Караткевіча гарманічна пераплятаецца легендарнае і рэальнае, утвараючы цэласны маст. спляў (зб. «Матчына душа», вершы «Машэка», «Трызненне мужыцкага Брэйгеля», балады «Паўлюк Багрым», «Балада пра паўстанца Ваўкалаку», «Чорная балада Гаркушы», аповесць «Сівая легенда», песа «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» і інш.). У творчасці Караткевіча вобраз К. ўвасоблены ў вершы «Дзень першы» («Полымя», 1958, №12), п'есе «Калыска чатырох чараўніц» («Малодосць», 1982, №8) і інш.

В.К. Мароз.

«Беларуская энцыклапедыя»:

КАРАТКЕВІЧ Уладзімір Сямёнавіч (26.11.1930, г. Орша Віцебскай вобл. – 25.7.1984), бел. пісьменнік. Скончыў Кіеўскі ун-т (1954), Вышэйшыя літ. (1960) і сцэнарныя (1962) курсы ў Маскве. Настаўнічаў у в. Лесавічы Тарашчанскага р-на Кіеўскай вобл. (1954–56), у Оршы (1956–58). Дэбютаваў вершамі ў 1951. Найбольшую прыхільнасць выяўляў да гіст. тэматыкі, плённа развіваў адраджэнскія ідэі. Істотна ўзбагаціў бел. л-ру ў тэматычных і жанрава-стылявых адносінах, напоўніў яе інтэлектуальным і філас. зместам. Як паэт раскрыўся арыгінальна і непаўторна зб-камі «Матчына душа» (1958), «Вячэрнія ветразі» (1960), «Мая Іліяда» (1969), «Быў. Ёсць. Буду» (1986). Паэзіі ўласцівы пранікнёны лірызм, эпічнасць, рытміка-інтанацыйная разнастайнасць, філасафічнасць, драматызм і жыццесцвярджальнае гучанне («Машэка», «Паўлюк Багрым», «Трызненне мужыцкага Брэйгеля», «Беларуская песня», «Быў, Ёсць, Буду» і інш.). У прозе ўзняў шырокія пласты нац. гісторыі, стварыў адметныя характары, раскрыў багаты духоўны свет герояў і звязаў іх асабісты лес з лёсам Бацькаўшчыны. Лірыка-рамант. талент К. праявіўся ўжо ў першым зборніку аповяданняў «Блакiт і золата дня» (1961). Для пісьменніка характэрна рамантычнае, фальклорна-легендарнае асэнсаванне мінуўшчыны, яе ўплыў на духоўнае жыццё народа і грамадскую свядомасць. Паэтызуючы гісторыю, уздымаў пытанні, актуальныя і для сённяшняга дня. У гіст.-дэтэктыўнай аповесці «Дзікае паляванне караля Стаха» (1964, аднайм. кінафільм 1979) праўдзіва адлюстроўваў тагачаснае грамадства з яго нац. , культ. і гіст. адметнасцямі, сцвярджаў патрыят. ідэі, асуджаў рэнегацтва і зло. У сатыр.-гумарыстычнай аповесці «Цыганскі кароль» (1961) на прыкладзе цыганскага «каралеўства» 18 ст. закранаў важныя сац.-паліт. і нац. праблемы. У рамант. аповесці «Сівая легенда» (1961) праз карціны сям. паўстання на Магілёўшчыне асэнсоўваў лёс Бацькаўшчыны. У «Легендзе аб бедным

д'ябле і аб адвакатах Сатаны» (нап. 1961, апубл. 1994) на грунце бел. рэчаіснасці 16 ст. ў гратэскавай форме паказаў барацьбу добра са злом. З задуманай ім трылогіі пра паўстанне 1863–64 ажыццёўлены толькі раман «Каласы пад сярпом тваім» (1965) – шырокая панарама нар. жыцця бел. народа ў 19 ст. Па сутнасці гэты твор паклаў пачатак бел. гіст. раманістыцы. Адгалінаваннем рамана стала аповесць «Зброя» (нап. 1964, апубл. 1981) – сатыра на самадзяржаўна-прыгонніцкую Расію 1860-х г. У героіка-рамант. драме «Кастусь Каліноўскі» (нап. 1963, паст. 1978) паказаны складанасць і супярэчлівасць паўстання, створаны паўнакроўны вобраз Каліноўскага як непрымірымага ворага самадзяржаўя і патрыёта роднага краю. Раман «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» (1966, аднайм. кінафільм 1967) філас. роздум аб прызначэнні чалавека. Гіст. аспект прысутнічае і ў творах пра сучаснасць: аповесцях «У снягах драмае вясна» (нап. 1957, апубл. 1989), «Чазенія» (1967), «Лісце каштанаў» (1973), рамане «Леаніды не вернуцца да Зямлі» («Нельга забыць», 1962; Літ. прэмія імя І. Мележа 1983), п'есах «Млын на Сініх Вірах» (паст. 1959), «Трошкі далей ад Месяца» (нап. 1959–60). У сац.-псіхал. і філас. рамане «Чорны замак Альшанскі» (1979–80; Дзярж. прэмія Беларусі імя Я. Коласа 1984; аднайм. кінафільм 1984) роздум пра непарыўную павязь часоў, а прыёмы дэтэктыўнага жанру выкарыстаны з мэтай глыбей зразумець сэнс людскога існавання. Думкай пра няскоранасць і неўміручасць народа прасякнуты п'еса «Званы Віцебска» (паст. 1974). Сац.-гіст. драма «Калыска чатырох чараўніц» (паст. 1982) пра дзіцячыя і юнацкія гады Я. Купалы. Рамантычная панарамная трагедыя «Маці ўрагану» (паст. 1988, аднайм. кінафільм 1990) прысвечана Крычаўскаму паўстанню 1743. Пачуццём любові да Беларусі, гіст. мысленнем напоўнены яго нарысы «Зямля пад белымі крыламі» (1977), нарысы, эсэ і артыкулы, напісаныя да 1000-годдзя Віцебска і Турава («Тысячу стагоддзяў табе», 1974; «Сцюдзёная вясна, або 1000 год і 7 дзён», 1980), прысвечаныя Бел. Палессю, Вільні, Кіеву, Ф. Скарыне, Я. Купалу, М. Багдановічу і інш. Пісаў творы для дзяцей («Казкі», 1975) Вільн Киану, Ф. Скарыне, Я. Купалу, М. Багдановічу і інш. Пісаў творы для дзяцей («Казкі», 1975). Пераклаў на бел. мону паасобныя творы Катула, Дж. Байрана, А. Міцкевіча, І. Франка, М. Карыма, Р. Гамзатава, Махтумкулі і інш. (зб. «Галасы маіх сяброў», 1993). У творчай спадчыне К. захаваліся шматлікія малюнкi, ілюстрацыі да ўласных твораў. Ён аўтар сцэнарыяў дакумент. фільмаў «Сведкі вечнасці» (1964), «Памяць» (1966), «Чырвоны агат» (1973) і інш. Па яго творах паст. маст. фільмы, тэле- і радыёспектаклі, оперы «Сівая легенда» (1978, кампазітар Дз. Смольскі) і «Дзікае паляванне караля Стаха» (1989, кампазітар У. Солтан). Творы К. перакладзены на многія мовы свету. Ён выступаў у абарону бел. мовы, культуры, помнікаў архітэктуры і прыроды. У Оршы і Віцебску К. пастаўлены помнікі, яго імем названы вуліцы, школа ў Оршы (у ёй літ. музей К.). У Мінску на доме, дзе жыў апошнія гады, і ў Оршы на бацькоўскім доме – мемар. дошкі. У Оршы заснаваны музей К.

Тв.: Зб. тв. Т.1-8. Мн., 1987-91; У дарозе і дома: 3 зап. кніжак // Полымя. 1989. № 1 - 3; 3 в'якоў мінулых. Мн., 1990; Творы. Мн., 1996.

Літ.: Андраю к С. Пісьменнікі. Кнігі. Мн., 1997; Быкаў В. Зб. тв. Мн., 1994. Т. 6. С. 408-412; Верабей А. Абуджаная памяць. Мн., 1997; Калеснік У, Вcё чалавечае, Мн., 1993;

Локун В. Маральна-філасофскія пошукі беларускай ваеннай і гістарычнай прозы, 1950-1960-я гг. Мн., 1995; Мальдзіс А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча. Мн., 1990; П р а ш к о в і ч Л. Услаўляючы гераічнае мінулае // Бел. літаратура. Мн., 1977. Вып. 5; Русецкі А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць. Мн., 1991; Сямёнава А. Гарачы след таленту. Мн., 1979; Ч а б а н Т. Крылы рамантыкі. Мн., 1982; Шынкарэнка В. Пад ветразем дабра і прыгажосці. Мн., 1995.

А.Л. Верабей.

«Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі»:

Караткевіч Уладзімір Сямёнавіч (26.11. 1930, Орша, – 25.7.1984), беларускі сав. пісьменнік. Скончыў Кіеўскі ун-т (1954), Вышэйшыя літ. (1960) і сцэнарныя (1962) курсы ў Маскве. Друкаваўся з 1955. Распрацоўваў пераважна гіст. тэматыку (антыфеад. і антыклерыкальная барацьба, паўстанне 1863–64 і інш. Вострая сац. накіраванасць, грамадз. страснасць, вернасць ідэалам гуманізму, дабра, красы справядлівасці – характэрныя рысы яго творчасці. Паэзія К. (зб. «Матчына душа», 1958, «Вячэрнія ветразі», 1960, «Мая Іліяда», 1969) вызначаецца яркай вобразнасцю, асацыятыўнасцю мыслення, глыбінёй філас. роздуму. Прызачным творам пісьменніка [зб. апавяданняў і апавесцей «Блакiт і золата дня», 1961; раманы «Нельга забыць», выд. 1982, Літ. прэмія імя І. Мележа 1983; «Каласы пад сярпом тваім», кн. 1-2, 1968, «Хрыстос прызямліўся ў Гародні», 1966, «Чорны замак Альшанскі», 1979–80, Дзярж. прэмія БССР імя Я. Коласа 1984; аднайм. кінафільм, 1983; апавесці «Дзікае паляванне караля Стаха», 1964 (экранізавана кінастудыяй «Беларусьфільм», 1980), «Чазенія», 1970, «Зброя», 1981, і інш. уласцівы вострая фабула, значныя характары. Узнёслая рамантычнасць спалучаецца ў яго творчасці з характэрным для рэалізму абагульненнем сапраўдных з'яў і працэсаў рэчаіснасці. Аўтар п'ес «Млын на Сініх Вірах» (паст. 1959), «Званы Віцебска» (паст. 1974), «Кастусь Каліноўскі» (паст. 1978), «Калыска чатырох чараўніц» (паст. 1982), нарысаў «Зямля пад белымі крыламі» (1977), «Сцюдзёная вясна, або 1000 год і 7 дзён» (1980) і інш., сцэнарыяў кароткаметражных фільмаў («Сведкі вечнасці», 1964, «Памяць», 1966, «Чырвоны агат», 1973, і інш.), літ.-крытычных артыкулаў. Творы пісьменніка перакл. на рус., укр., лат., балг., чэшскую і інш. мовы.

Тв.: Выбр. тв. Т. 1-2. – Мн., 1980; Вока тайфуна – Мн., 1974; З вякоў мінулых. – Мн., 1978; Дарога, якую прайшоў: [Аўтабіяграфія]. – У кн.: Пра час і пра сябе. Мн., 1966.

Літ.: Лойка А. Выхаванне таленту. – Маладосць. 1961, № 7; Андрэюк С. Трагедыя слава. – Там же, 1969, № 11; Кісялёў Г. Шматпланавы гістарычны раман. – Польша, 1970, № 12; Шпакоўскі Я. Лірыка шырокага дыхання. – Маладосць, 1970, № 8; С я м ё н а в а А. Часоў жывая плынь. – Польша, 197№ 11; Мальдзіс А. Жывая повязь часоў. Там жа, 1980, № 11; Верабей А. Яднаючы сучаснае з мінулым. – Маладосць, 1980, № 11. А. І. Сямёнава.

Да рэдагавання:

АДКАЗЫ НА ПЫТАННІ, разнавіднасць дыялогу, у якім на зададзеныя пісьмова пытанні (звычайна анкетныя) даюцца пісьмовыя адказы. У гэтым адрозненне «адказаў на пытанні» ад інтэрв'ю. У літаратурнай спадчыне У. К. выяўлены 4 творы падобнага жанру, якія пры жыцці пісьменніка не друкаваліся (уключаны ў т. 13 Збору твораў у 25 т.).

Першы твор – «Ответы на вопросы анкеты Юрия Гальперина» датуецца 1957 г. і змешчаны ў лісце да яго. Упершыню апублікаваны 26 лістапада 2015 г. у газеце «СБ. Беларусь сегодня» («Советская Белоруссия»). У. К. дае кароткія адказы на 18 пытанняў: пра літаратуру і музыку, тэатры і фільмы, літаратурных персанажаў і архітэктараў і інш. Даючы адказ на пытанне пра гістарычных асоб, У. К. піша: «Кастусь Калиновский, Желябов и Перовская (на них хотел бы походить во всем, вплоть до смерти). Василь Вошила, Пастер. Герои – Кричевский Михаил».

Другі твор – «Адказы на пытанні, звязаныя з тэмай: “Нацыянальнае і інтэрнацыянальнае ў духоўнай культуры асобнага народа – як часткі чалавецтва”» датуецца 1976 г. Упершыню апублікаваны ў № 11 часопіса «Малодосць» за 2015 г. Пісьменнік адказвае на 13 пытанняў Алега Бембеля (усяго прапанавана 22 пытанні па Беларусі і 19 агульных пытанняў). У адказах У. К. паўстае літаратура- і мастацтвазнаўцам, гісторыкам і філосафам. У разгорнутых адказах пісьменнік выказваецца пра зараджэнне беларускай нацыі, пра ўплыў на яе фарміраванне знакамітых асветнікаў і пісьменнікаў, пра страты, панесеныя Беларуссю і чалавецтвам у Другой сусветнай вайне. Асабліваецца твора – выказванні У. К. пра тых, хто нанёс шкоду беларускай гістарычнай навуцы. Пра інтэрнацыяналізм беларусаў пісьменнік піша наступным чынам: «беларусы ў лепшай (у пераважнай па сваёй велічыні) частцы – прыроджаныя інтэрнацыяналісты (часам нават у некаторую шкоду сабе, калі сваё лічынца другарадным, калі чалавек не разумее, што за будучы агульны стол трэба прынесці як мага больш свайго, каб быць роўным з усімі, каб цябе паважалі і хвалілі як руплівага гаспадара)»; пра асабліваецца беларускай культуры – «Найбольш выдатнай з’явай у беларускай культуры лічу яе народнасць. Найбольш выдатнымі асобамі тых, хто гэтую народнасць няўхільна праводзяць. Вядома, не народнасць у сэнсе ўвараўскім, а тую народнасць, якая ў шчырасці, у вернасці душы народнай, у імкненні пасільна казаць народу праўду, у вернасці народнай (хай мадэрнізаванай у горадзе) паэтыцы».

Трэці твор – «Доўгі адказ на тры кароткія пытанні» – напісаны ў 1976 г. Упершыню апублікаваны ў газеце «Літаратура і мастацтва» 19 лістапада 2010 г. 95 % твора – гэта адказ на пытанне «Якія якасці падабаюцца Вам у людзях, што Вас акружаюць?», на другое пытанне («Як вы ўяўляеце шчасце?») У. К. адказвае двума сказами: «Раней, год дваццаць назад, уяўляў яго як змаганне за ўсё, аб чым вышэй гаварыў. Цяпер – у здароўі, каб мець магчымасць служыць гэтаму як мага больш доўга», на трэцяе – «Якія змены адбыліся за апошні год у Вашым жыцці і ў жыцці таварышаў па працы?» – піша каротка: «Не маю адказу. Усё ж гэта ўсяго адзін год. Думаю толькі, за гэты год мы ўсе паразумнелі і сталі рабіць сваю справу лепей». У адказе на першае пытанне У. К. шчыра выказваецца пра сучасніка: «Перш за ўсё мне падабаецца вернасць тым, сярод якіх жывеш. Чалавек вянчаецца са сваёй краінай, як калісьці вянчалі мужа з жонкай: “На шчасце і на гора”»; «За адданую любоў да свайго краю можна ўсё дараваць нават чалавеку, які марыць

выспацца на тваёй скуры»; «Падабаюцца мне таксама людзі з разумным ілбом, ясным тварам, моцнымі ўмельмі рукамі, нагамі, якія здолеюць занесці іх на край свету і вярнуць назад. Людзі добрыя і простыя, людзі – суцяшэнне для навакольных, людзі, што ўмеюць узрошчваць жыта, трымаць рыдлёўку, гэбель, быка за рогі і, пры выпадку... чарку з добрай лустай хлеба»; «Люблю тых, што ставяць сябе так: быць роўным з усімі ў сябе дома і не імкнуцца гаспадарыць у суседа»; «Люблю тых (а іх вельмі-вельмі многа), што вышэй за ўсё ставяць уладу Розуму і Пачуцця, а не ўладу сілы»; «Нават самыя, здавалася б, вонкава прыгожыя прынцыпы нічога не каштуюць, калі эгаіст будзе імі дом на нагах простых, звычайных, добрых людзей. Пайшла яна да д’ябла, такая тэорыя, калі на ёй такая практыка. Бо адзінае, што разбівае тэорыю і практыку, і ўвогуле кожнае жыццё, – крывадушнасць, самае страшнае на свеце»; «Рымляне калісьці казалі: “Extra Romam non est vita”. Без Рыма няма жыцця. Я б замяніў, за маладых і паджылых, слова “Roma” (“Рым”) словам “Patria” (“Айчына”). Без Айчыны жыцця няма. Extra Patriam non est vita. І гэта не іхні і не мой крык з трыбуны. Ужо ў гэтым вы можаце мне паверыць, такую парушынку даверу, думаецца, я сваім жыццём заслужыў». Гэта сапраўдныя развагі Мысляра і Грамадзяніна, які сваёй творчасцю заслужыў права выказвацца і права быць пачутым.

Пра чацвёрты твор «Адказы на “некаторыя пытанні невялікай анкеты”» – гл. арт. Шамякіна Т. І.

П. П. Жаўняровіч

АДАМЧЫК

дарослых». А. таксама выказаў думку, што «выдавецтва ўсё роўна не выдаць раман яшчэ гадоў з пяць». У 1967 па прапанове Усесаюзнага бюро прапаганды маст. л-ры ў складзе групы бел. літаратараў А. разам з К. і інш. наведаў Урал (г. Магнітагорск).

Літ.: Мальдзіс А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча: партрэт пісьменніка і чалавека. Мінск, 1990; Верабей А. Уладзімір Караткевіч: жыццё і творчасць. 2-е выд. Мінск, 2005.

АДАМЧЫК Вячаслаў Уладзіміравіч (1933—2001), беларускі пісьменнік. Вучыўся ў БДУ (1952—57), скончыў Вышэйшыя літар. курсы ў Маскве (1965). Працаваў у перыяд. друку, у т.л. ў 1982—83 гал. рэдактарам час. «Бярозка». Аўтар тэатралогіі з раманаў «Чужая бацькаўшчына» (1978), «Год нульвы» (1983), «І скажа той, што народзіцца» (1987), «Голас крыві брата свайго» (1990), зб-каў прозы «Млечны шлях» (1960), «Дзікі голуб» (1972), «Ральс адламаным вечкам» (1990), «Развіталая апавесць» (1999), фантаст. апавесці «Падарожжа на Буцафале» (1991) і інш. Выступаў як сцэнарыст дакумент. фільмаў. Дзярж. прэмія Беларусі 1988.

У 1967 на аб'яднаным пасяджэнні сакратарыята і секцыі прозы і крытыкі СП БССР, на якім разглядалася пытанне аб выданні рамана «Каласы пад сярпом тваім» асобнай кнігай, выступіў у абарону рамана. У 1967 па прапанове Усесаюзнага бюро прапаганды маст. л-ры ў складзе групы бел. літаратараў А. разам з К. і інш. наведаў Урал (г. Магнітагорск). К. і А. звязвалі сяброўскія адносіны; яны жылі ў адным доме па вуліцы К.Маркса ў Мінску.

АДАМЧЫК Міраслаў Вячаслававіч (н. 1965), беларускі пісьменнік, драматург, перакладчык. Скончыў БДУ (1990). Працаваў у часопісах «Беларусь» і «Бярозка». У 1988 выступіў адным з заснавальнікаў т-ва маладых літаратараў «Тутэйшыя». Заснаваў выд-вы «Літаратура», «Сучасны літаратар». Аўтар апавесцей «Каханка д'ябла, або Карона Вітаўта Вялікага» (1991, з М.А.Клімковічам), «Забойства на Калядзе» (1994), п'ес «Чорны квадрат» і «Францыск Скарына, або Нагавіцы святога Георгія» (абедзве пастаўлены ў 1996—99 у Рэсп. тэатры сучаснай драматургіі), зб. прозы і драматургіі «ЗБОРНІК» (2004). Перакладае на рус. мову японскую лірыку. Прадстаўнік гіст. плыні ў бел. л-ры. Для яго твораў характэрны вострая інтрыга, займальны сюжэт, пабудаваны на прынцыпе загадкавасці; апавядальная плынь псіхалагічна напружа-

ная з дакладным адчуваннем матывацы паводзін, учынкаў і думак герояў.

На думку бел. даследчыка А.Бельскага, у творах А. «адчуваецца плён дабрахвотнага ўплыву і творчага засваення вопыту Э.По, А.Крысіці, нашых М.Зарэцкага і У.Караткевіча».

А.С.Масла.

АДКАЗЫ НА ПЫТАННІ, разнавіднасць дыялогу, у якім на задзленыя п'сьмова пытанні (звычайна анкетныя) даюцца п'сьмовыя адказы. У гэтым іх адрозненне ад інтэрв'ю.

У літ. спадчыне К. выяўлены 4 твораў падобнага жанру, якія пры жыцці пісьменніка не друкаваліся. Першы твор — «Ответы на вопросы анкеты Юрия Гальперина» — нап. на рус. мове, датуецца 1957 і змешчаны ў лісце да яго. Упершыню апубл. ў газ. «Советская Белоруссия» (26.11.2015). У ім К. дае кароткія адказы на 18 пытанняў: пра л-ру і музыку, тэатры і фільмы, літар. персанажаў і архітэктараў і інш. Даючы адказ на пытанне пра гіст. асоб, К. піша: «Кастусь Каліновскі, Желябов і Перовская (на них хотел бы походить во всем, вплоть до смерти). Василь Воцिला, Пастер. Герои — Кричевский Михаил».

Другі твор — «Адказы на пытанні, звязаныя з тэмай «Нацыянальнае і інтэрнацыянальнае ў духоўнай культуры асобнага народа — як часткі чалавецтва» — датуецца 1976. Упершыню апубл. ў час. «Маладосць» (2015, №11). Пісьменнік адказвае на 13 пытанняў А.Бембеля (усяго прапанаваны 22 пытанні па Беларусі і 19 агульных). У адказах К. паўстае як літаратура- і мастацтвазнавец, гісторык і філосаф. У разгорнутых адказах пісьменнік выказваецца пра зараджэнне бел. нацыі, пра ўплыў на яе фарміраванне знакамітых асветнікаў і пісьменнікаў, пра страты, панесеныя Беларуссю і чалавечтвам у Другую сусв. вайне. К. звяртае ўвагу і на асоб, якія нанеслі шкоду бел. гіст. навуцы. Пра інтэрнацыяналізм беларусаў пісьменнік піша: «Беларусы ў лепшай (у пераважнай па сваёй велічыні) частцы — прыроджаныя інтэрнацыяналісты (часам нават у некаторую шкоду сабе, калі сваё лічыцца другародным, калі чалавек не разумее, што за будучы агульны стол трэба прынесці як мага больш свайго, каб быць роўным з усімі, каб цябе паважалі і хвалілі як руцлівага гаспадара)», пра асаблівасць бел. культуры: «Найбольш выдатнай з'явай у беларускай культуры лічу яе народнасць. Найбольш выдатнымі асобамі — тых, хто гэтую народнасць няўхільна праводзіць. Вядома... тую народнасць, якая ў шчырасці, у вярнасці душы на-

роднай, у імкненні пасільна казаць народу праўду, у вярнасці народнай (хай мадэрнізаванай у горадзе) паэтыцы».

Трэці твор — «Доўгі адказ на тры кароткія пытанні» — нап. ў 1976. Упершыню апубл. ў газ. «ЛіМ» (19.11.2010). Найб. частка твора — гэта адказ на пытанне «Якія якасці падабаюцца Вам у людзях, што Вас акружаюць?». У адказе К. шчыра выказваецца пра сучасніка: «Перш за ўсё мне падабаецца вярнасць тым, сярод якіх жывеш. Чалавек вяччаецца са сваёй краінай, як калісьці вяччалі мужа з жонкай: «На шчасце і на гора»; «За адданую любоў да свайго краю можна ўсё дараваць нават чалавеку, які марыць выспацца на твай скуру»; «Падабаюцца мне таксама людзі з разумным ілбом, ясным тварам, моцнымі ўмелымі рукамі, нагамі, якія здоліваюць занесці іх на край свету і вярнуць назад. Людзі добрыя і простыя, людзі — сцяжанне для навакольных, людзі, што ўмеюць зрашчываць жыта, трымаць рыдлёўку, гэбэль, быка за рогі і, пры выпадку... чарку з добрай лустай хлеба»; «Любых тых, што ставяць сябе так: быць роўным з усімі ў сябе дома і не імкнуцца гаспадарыць у суседа»; «Любых тых (а іх вельмі-вельмі многа), што вышэй за ўсё ставяць ілюду Розуму і Пачуцця, а не ўладу сілы»; «Нават самыя, здавалася б, вонкава прыгожыя прынцыпы нічога не каштуюць, калі эгаіст будзе імі дом на нагах простых, звычайных, добрых людзей. Пайшла яна да д'ябла, такая тэорыя, калі на ёй такая практыка. Бо адзінае, што разбівае тэорыю і практыку, і ўвогуле кожнае жыццё, — крывядушнасць, самае страшнае на свеце»; «Рымляне калісьці казалі: «Extra Romam non est vita». Без Рыма няма жыцця. Я б замяніў, за маладых і паджылых, слова «Roma» («Рым») словам «Patria» («Айчына»). Без Айчыны жыцця няма. Extra Patriam non est vita. І гэта не іхні і не мой крык з трыбуны. Ужо ў гэтым вы можаце мне паверыць, такую парушынку даверу, думаецца, я сваім жыццём заслужыў». У творы ўзімаецца яшчэ некалькі пытанняў, адно з якіх «Як вы ўяўляеце шчасце?». К. адказвае: «Раней, год дваццаць назад, уяўляў яго як змаганне за ўсё, аб чым вышэй гаварыў. Цяпер — у здароўі, каб мець магчымасць служыць гэтаму як мага больш доўга». На пытанне «Якія змены адбыліся за апошні год у Вашым жыцці і ў жыцці таварышаў па працы?» — піша каротка: «Не маю адказу. Усё ж гэта ўсёго адзін год. Думаю толькі, што за гэты год мы ўсе паразумнелі і сталі рабіць сваю справу лепей».

АКУТАГАВА

Чацвёрты твор — «Адказы на некаторыя пытанні невялікай анкеты». *П.П.Жаўняровіч.*

АДЛАВА Вера (1919—1999), чэшская пісьменніца, журналіст. Скончыла Карлаў універсітэт (1948). Працавала ў

сем'яў. Яны бабывалі на месцы, дзе знаходзілася колішняя лясная камора князёў Радзівілаў, у якой нарадзіўся Я.Колас, ушанавалі памяць паэта. У 1982 К. прымаў удзел ва ўрачыстай дырэмоні адкрыцця адноўленага ся-

чмў Гомельскі ўн-т (1984). З 1990 працаваў загадчыкам філіяла Літар. музея М.Багдановіча «Беларуская хатка». З 2009 гал. рэдактар час. «Вєрасень». Аўтар паэт. зб-каў «Лєс дзєннага асьвятлєння» (1988), «Крыло анє-

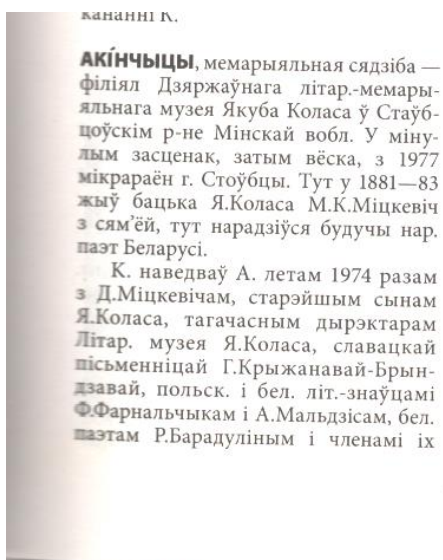
Да рэдагавання:

АКІНЧЫЦЫ, былая вёска ў Стаўбцоўскім р-не Мінскай вобл., з 1977 г. – мікрараён г. Стоўбцы – месца нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

К. наведваў А. летам 1974 г. разам са старэйшым сынам Я. Коласа, тагачасным дырэктарам Літаратурнага музея народнага песняра Д. Міцкевічам, славацкай пісьменніцай Г. Крыжанавай-Брындзавай, польскім літаратуразнаўцам Ф. Фарнальчыкам, паэтам Р. Барадуліным, літаратуразнаўцам А. Мальдзісам і членамі іх сем'яў. Кампанія пабывала на месцы, дзе знаходзілася колішняя лясная камора князёў Радзівілаў, у якой нарадзіўся К. Міцкевіч – будучы класік беларускай літаратуры Я. Колас. Паэт і яго спадарожнікі ўшанавалі памяць песняра, праслухалі расказ яго сына, ад якога даведаліся, што час не захаваў пабудоў, з якіх складалася Акінчыцкая сядзіба лесніка: на іх месцы некалькі разоў узводзіліся мала чым падобныя да ранейшых будынкі, і ў 1974 г. яны выкарыстоўваліся пад жыллё. Пазней, у 1982 г. да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Коласа, было праведзена аднаўленне сядзібнага комплексу ў Акінчыцах у такім выглядзе, які ён меў на прыканцы XIX ст., і там была размешчана музейная экспазіцыя. Ва ўрачыстай цырымоніі яе адкрыцця прымалі ўдзел вядомыя беларускія і савецкія пісьменнікі, сярод якіх быў і К. Цяпер мемарыяльная сядзіба “Акінчыцы” – аб’ект філіяла Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа на Стаўбцоўшчыне.

С.А. Галоўка.

Пасля:

це застою». Разважаючы г ў абуджэнні нац. свядома саў, А. характарызуе яго яв асобу ў супрацьстаянні ка ным колам», «сімвал бунта і незалежнасці асобы», «эп цэнтрацыі высокіх ідэала духу». У 2000-я г. падрыхта радыёперадач, прысвечан ванню памяці К.: «20 гадоў Уладзімір Караткевіч», « кампакт-дыск з голасам Караткевіча», «На магіле ча адбылася імша», «Наро ў гонар Уладзіміра Каратке

АКУЎЛІН Эдуард Аляі (н. 1963), беларускі паэт, б

АКУТАГАВА

на «не- еты». яровіч.

шская нчыла давала к, у т.л. ва дзі- тіг для , «Гор- тыку- оладзі

ніцай ратке- і па- аграх. авай- наве-

сем'яў. Яны пабывалі на месцы, дзе знаходзілася колішняя лясная камо- ра князёў Радзівілаў, у якой нарадзіў- ся Я.Колас, ушанавалі памяць паэта. У 1982 К. прымаў удзел ва ўрачыстай цырымоніі адкрыцця адноўленага ся- дзібнага комплексу ў А.

С.А.Галоўка.

АКОЛАВА Валянціна Валянцінаўна (1954—2013), беларуская паэтэса, пе- ракладчыца. Скончыла БДУ (1980). Настаўнічала, працавала ў перыяд друку, выд-ве «Юнацтва». Аўтар зб-каў паэзіі «За тым лугам зеляненькім» (1987), «Вяртанне ў заўтра», «Я люблю сваю Белую Русь» (абодва 1990), паэ- мы-п'есы «Палачанка Інгрэна, альбо Вяртанне Скарыны» (1990) і інш.

А. прысвяціла К. свой вянок са-

чыў І працаі музея хатка» расень нага а ла» (15 (2009), містэр- ных ал К. дзімірэ Каратк

АКУТА японск ў Такій зам з сз сінё» («

Да рэдагавання:

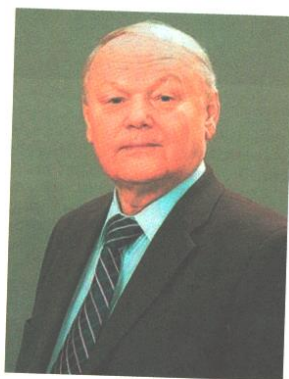
АМЕЛЬЧАНКА Мікалай Міхайлавіч (1930–2000), савецкі і ўкраінскі пісьменнік. Аўтар зборнікаў. Пісаў на рус. мове. Сцэнарыст маст. і дакумент. фільмаў, знятых на Кіеўскай кінастудыі імя А. Даўжэнкі.

Вучыўся разам з К. на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве, сябраваў з пісьменнікам. Апошняя іх сустрэча адбылася пасля смерці Валянціны Браніславаўны, жонкі К., у 1983 або 1984 г. Пісьменнік наведаў свайго таварыша на яго дачы ў Ірпені – горадзе-спадарожніку Кіева. А. апублікаваў успаміны пра К. («Кароль Духоўнасці» – «Полымя», 1999, №12), у якіх прыводзіць згадкі пра час іх вучобы ў Маскве.

С.А. Галоўка.

Пасля:

АЛЕЙНИК Барыс Ільіч (1935–2017), украінскі паэт, перакладчык. Акад. НАН Украіны (1990). Герой Украіны (2005). Скончыў Кіеўскі ўн-т (1958). Аўтар зб-каў вершаў «Стаю на зямлі» (1973), «Сівая ластаўка» (1979), «У люстры слова» (1981) і інш. Перакл. на

Б.І.Алейнік.

ўкр. мову асобныя творы бел. паэтаў (Г.Бураўкіна, Н.Гілевіча, А.Куляшова). Дзярж. прэмія СССР 1975. Дзярж. прэмія Украіны імя Т.Шаўчэнкі 1983. Прэмія Ленінскага камсамола УССР імя М.Астроўскага 1964. Міжнар. прэмія імя Г.Скаварды 1994.

З К. пазнаёміўся пасля вер. 1953, калі пачаў вучыцца на аддзяленні журналістыкі філал. факультэта Кіеўскага ўн-та імя Т.Шаўчэнкі і па-

градок!» у ліку сваіх сяброў-аднадумцаў, з якімі разам «вырашалі светавыя праблемы», «швэндаліся вулкамі і зацята спрачаліся аб паэзіі, праўдзе, любові да радзімы і проста любові і зноў, зноў аб паэзіі».

С.А.Галоўка.

АЛЬБУЦЬ, мемарыяльная сядзіба — філіял Дзяржаўнага літар.-мемар. музея Якуба Коласа ў Стаўбцоўскім р-не Мінскай вобл. Размешчана за 5 км ад г. Стоўбцы ў доме лесніка, дзе ў 1890—1904 жыла сям'я Міцкевічаў. Тут прайшлі дзяцінства і юнацтва Я.Коласа, тут ён напісаў свой першы верш.

К. наведаў А. летам 1974 разам з Д.Міцкевічам, старэйшым сынам Я.Коласа і тагачасным дырэктарам Літар. музея Я.Коласа, славацкай пісьменніцай Г.Крыжанавай-Брындзавай, польск. літ.-знаўцам Ф.Фарнальчыкам, бел. паэтам Р.Барадулiным, літ.-знаўцам А.Мальдзісам і членамі іх сем'яў. На той час А. яшчэ не была музейным аб'ектам, але туды ладзіліся экскурсіі. Д.Міцкевіч расказаў пра альбуцкі перыяд жыцця нар. песняра, паведаміў, што ў паэме «Новая зямля» А. апісана як Парэчча. Усе былі ў захапленні ад характава навакольнай прыроды. Паводле ўспамінаў А.Мальдзіса, «Валодзя [Караткевіч] паказваў гасцям розныя расліны, прыводзіў іх беларускія і лацінскія назвы, пытаў, як яно будзе па-славацку і па-польску, і цешыўся, калі знаходзіў нейкую сугучнасць. Тады ж выказаў думку, што ўсе мы, літаратары, недаацэньваем ролю народнага самародка дзядзькі Антося ў станаўленні творчай індывідуальнасці Якуба Коласа («ён жа адкрываў

С.А.Галоўка.

АМЕЛЬЧАНКА Мікалай Міхайлавіч (1930–2000), украінскі пісьменнік, сцэнарыст. Скончыў Вышэйшыя сцэнарныя курсы ў Маскве (1962). Працаваў у прэсе, на Кіеўскай кінастудыі імя А.Даўжэнкі, у Дзярж. к-це кінематаграфіі Украіны. Аўтар аповесці «Першая навігацыя» (1974), раманаў «За ўсё ў адказе» (1976), «Серая мыш» (1988), сцэнарыяў маст. і дакумент. фільмаў.

Сябраваў з К., вучыліся разам на Вышэйшых сцэнарных курсах у Маскве. Апошняя іх сустрэча адбылася пасля смерці Валянціны Браніславаўны, жонкі К., у 1983 ці 1984. Пісьменнік наведаў свайго таварыша на яго дачы ў Ірпені (Бучанскі р-н, Кіеўская вобл., Украіна). А. — аўтар успамінаў пра К. «Кароль Духоўнасці» (у час. «Полымя», 1999, №12), у якіх прыводзіць згадкі пра час вучобы ў Маскве.

С.А.Галоўка.

АМЕРЫКАНСКІ ГІСТАРЫЧНЫ РАМАН І УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ. Гіст. раманы К. жанрава падобныя да гіст. раманаў амерыканскіх пісьменнікаў 19–20 ст. (Н.Готарна, А.Херві і інш.). У л-ры ЗША вял. развіццё атрымаў рамонт. роман (побач з традыц. рамонам), у прыватнасці, у рэчышчы гіст. рамана, які ўзнік у 1920-я г. як перамога рэалізму ў л-ры. Да жанру рамонт. рамана можна аднесці і твор К. «Каласы пад сярпом тваім».

Амерыканскі гіст. роман 1920–30-х г. падкрэслена пацыфісцкі. Аўтары гіст. раманаў пра грамадз. вайну ў ЗША (М.Кентар, Х.Ален) адмаўляюцца ад глыбокага сац. аналізу яе

Да рэдагавання:

Апалоній Радоскі (295–215гг. да н.э.). “Арганаўтыка”

Загадваў Александрыйскай бібліятэкай. Апалоній быў вучнем Калімаха, але погляды свайго настаўніка на паэзію не падзяляў, таму і ўступіў у бескампраміснае, жорсткае творчае супрацьстаянне з ім. Літаратурная варожасць паміж Калімахам і яго вучнем ускладнілася яшчэ і з-за асабістай непрыязні, што і прымусіла Апалонія пакінуць Александрыю і пераехаць на ввостраў Радос. Там ён прыняў грамадзянства і стаў называцца Радоскім. Насуперак Калімаху і іншым александрыйцам, якія моцна захапляліся малымі літаратурнымі формамі, Апалоній Радоскі спрабаваў, адрадыць гераічны эпос. Да нас дайшла яго паэма “Арганаўтыка”, якая па-майстэрску спалучыла ў сабе элементы гамераўскага стылю і новае светаадчуванне чалавека. Па сутнасці, Радоскі падаў міф пра залатое руно, упамянёны яшчэ Гамерам (чараўніца Кірка з “Адысеі” — родная цётка Медэі). Да гэтага міфа звяртаўся Гесіёд у “Тэагоніі”. Пінаандр у IV Піфійскай одзе падрабязна паказаў магывы варожасці Пелея да свайго пляменніка Ясона, апісаў падарожжа арганаўтаў за Залатым руном, забойства дракона, які вартаваў гэту каштоўнасць і сказаў пра дапамогу Ясону чараўніцы Медэі. Два эпізоды з гэтага цікавага міфа знайшлі адлюстраванне ў ідыліях Феакрыта (XII ідылія пра паядынак Палідэўка з Амікам і XIII — пра Гіласа).

Паэма “Арганаўтыка” складаецца з шасці тысяч вершаў і падзелена на чатыры песні (кнігі). У ёй распавядаецца пра тое, як цар фесалійскага горада Іола Пелей, даведаўшыся, што яму пагражае небяспека адпляменніка Ясона, адпраўляе яго ў далёкую Калхіду за Залатым руном. Ясон рыхтуе карабель “Арго” і разам з іншымі арганаўтамі трымае кірунак да берагоў Калхіды.

Першая песня пачынаецца са звароту да Феба-Апалона, апекуна паэзіі, і з пераліку герояў, якія адпраўляюцца ў вандроўку разам з Ясонам на караблі “Арго”. А гэта — паэт і музыка Арфей, Пелей (бацька Ахіла), Тэламон і Аілей (бацькі гамераўскіх Аяксаў), Геракл, браты Алены (Палідэўк і Кастар), Мелеагр (пра яго смерць упамінае Гамер), крылатыя дзеці Барэя (Зет і Калаід), мудры кормчы Ціфіс, майстар сваёй справы лучнік Іфіт, Адмет (муж Алкесты), Іфікл (брат Геракла), вяшчун Ідман (сын Апалона), будаўнік карабля Арг. Нямацькі Тэсея і Перыфоя, якія ў гэты час спрабуюць выкрасці жонку бога Аіда — Персефону.

Вандроўнікі пад радасныя воклічы народу і чароўны спеў Арфея адплываюць да берагоў вострава Лемнаса, дзе адбываецца сустрэча з амазонкамі і іх царыцай Гіпсіпілай, якая закахалася ў Ясона.

У другой песні героі дасягаюць зямлі Бебрыкаў, дзе адбываецца паядынак паміж Палідэўкам і царом Амікам. Затым іх шлях ляжыць праз Басфор, міма Сімплегад (скал, што сутыкаюцца адна з адной зямлі амазонак, знакамітых кавалёў-халібаў. Карабель уваходзіць у Лонт, ідзе паблізу падножжа Каўказскіх гор, дзе героі чуюць стогны

прыкутага Праметэя, і нарэшце прыбывае да ракі Фазіс (цяпер рака Рыёні), што ў Калхідзе.

У трэцяй песні Ясон з дапамогай багінь Геры і Афіны з'яўляецца ў палацы цара Ээта, дачка якога Медэя па волі Эрота закахалася ў Ясона і дапамагла яму пераадолець усе цяжкасці бацькавых заданняў. Ясон робіць рахманымі быкоў, што дыхаюць агнём, і забівае вояў, пароджаных зямлёй.

Пачынаючы з трэцяй кнігі, аўтар паэмы канцэнтруе ўсю сваю ўвагу на апісанні жарсці Медэі да Ясона:

...Сэрца ў грудзях у яе цяжка хвалявалася, і ў салодкіх

муках душа расцякалася, пра ўсё забыўшыся ў свеце...

У Медэі над сэрцам грозны Эрот незаўважна стаіўся.

Чацвёртая песня пачынаецца з падазронах думак цара Ээта наконт вандроўкі арганаўтаў. Ён здагадваецца пра іх мэту і вырашае звесці няпрошаных гасцей са свету. Але Медэя дапамагае Ясону ўсыпіць дракона і здабыць залатое руно. Арганаўты вяртаюцца па рэках Істр (Дунай), Эрыдан (По), Радан (Рона) у родны Іolk, дзе Ясон становіцца царом. Разам з каханым прыбывае на яго радзіму і Медэя. Гэта дзякуючы ёй арганаўты пазбеглі гібелі, бо на іх зваротным шляху было шмат выпрабаванняў: пагроза разбіцца аб вандроўныя скалы Планкт, небяспека ад Сірэн, Сцылы і Харыбды, меднага волата Таласа, якога сваімі чарамі звяла са свету Медэя.

Ствараючы паэму, Апалоній прытрымліваўся гамераўскіх традыцый. Але александрыйскі паэт не канцэнтруе матэрыял вакол адной падзеі, як у “Іліядзе”, а перадае ў храналагічнай паслядоўнасці серыю эпизодаў. Аднак самае цікавае заключаецца ў тым, што ўвесь гэты даўно ўсім вядомы матэрыял прасякнуты навізнай успрыняцця, пачуццём непаўторнасці і свежасці бытавых замалёвак. Аўтар сілкуе паэму экзотыкай геаграфічнага досведу, насычае яе метамарфозамі (гісторыя Фазтона, ручай са слёз німфаў, ператварэнне кропелек крыві Гаргоны ў змей, з’яўленне з камяка зямлі выспы Каліста). Сцэна першай сустрэчы Ясона і Медэі прасякнута нязведанымі гамераўскімі героямі ўнутранымі пакутамі, трагічным яднаннем душ, калі героі без слоў разумеюць адзін аднаго, і той жарсцю, што іх апантала, і неабходнасцю адзін у адным, і прадчуваннем будучай кагастрофы.

Знакаміты грэчаскі карабель, які пабудаваў Арг з дапамогай Афіны для падарожжа Ясона за залатым руном у Калхіду. Ясон сабраў самых храбрых і знакамітых мужоў Элады. Называлі ад 50 да 67 імён удзельнікаў паходу, сярод іх Адмет, Пелей, Геракл, Арфей, браты-блізняты Дыяскеры, Тэсей і інш. Пасля шматлікіх небяспечных прыгод арганаўты здабылі залатое руно і вярнуліся на радзіму.

Уладзімір Караткевіч па-майстэрску трансфармуе антычныя вобразы і матывы паэмы “Арганаўтыка” Апалонія Радоскага ў “Баладзе аб арганаўтах”, дзе па-мастацку трактуе і даследуе спецыфіку эстэтычнага быцця прыроды, роднай зямлі, Сусвету, дзе “Планета зусім не паходзіць на рай”. У баладзе Уладзіміра Караткевіча арганаўты з’яўляюцца прыкладам для сучаснасці:

І сусвет у вахач праступаў ў ярасным сяйве нябёс...

Арганаўты ў бездань ляцелі. Арганаўты абралі лёс.

Ўпалі ў абдоймы Месяца прыглушыўшы агню снапы,

Да вяршынь узмятнуўшы падзеннем адвечны касмічны пыл.

Літаратура:

1. Лебядзевіч Д.М.Рыторыка ад Антычнасці да Сярэднявечча. Слоўнік-даведнік тэрмінаў, назваў і персаналій/ Д.М. Лебядзевіч. – Гродна: ЮрСаПрынт, 2017. – 91 с.
2. Лебядзевіч, Д. М. /Антычная літаратура ў імёнах, тэрмінах і назвах : слоўнік-даведнік / Д.М. Лебядзевіч. – Гродна : ЮрСаПрынт, 2019. – 201 с.

Лебядзевіч Дзмітрый Мікалаевіч, к.ф.н.,
дацэнт кафедры беларускай філалогіі ГрДУ
імя Янкі Купалы, дацэнт

Пасля:

АПАВЯДАННЕ

перад трыбуналам» (лісты да Е.Ступаліса ад 12.4. і 12.5.1962) і ўрыўкі з апавядання «Чалавек са сцягам» (захоўваецца ў БДАМЛМ), прысвяціў А. верш «Здрагаваныя магілы» (у час. «Маладосць», 1963, №5).

АПАВЯДАННЕ, эпічны жанр невялікай формы, у якім распавядаецца пра пэўную падзею, якая адбывалася з героем. А. звычайна мае адну сюжэтную лінію і малую колькасць персанажаў. Большасць А. нап. ў прозе, але бываюць і ў вершах. А. для К. з'яўляецца адным з прыярытэтных жанраў: пісьменнік ствараў іх каля 50. Больш за 10 А. аўтар напісаў на рус. мове («Багун-трава», 1946, «Прафорг Каралёў», «Скрыпка спявае», «Клён», усе 1950, і інш.). А., як і ўся творчасць К., адметныя па змястоўнай напоўненасці і стылёвай выразнасці. У цэнтры іх знаходзіцца чалавек: селянін, студэнт, вяр, настаўнік, мастак. Пісьменніка хвалюе жыццё ва ўсіх праехах. Так, у А. «Дядуля» (1952) васьмідзесцігадоваы селянін Ян Рыгоровіч бацьчы сэнс свайго існавання ў тым, каб быць карысным людзям: няварты выконваць цяжкую фізічную працу, ён словам дапамагае меліяратарам справіцца з гнілым балотам, а ўнучцы распавядае пра мінулыя гады, малое дзівосныя карціны пра жыццё і птушак. А. «Палаяшук» (1952) прысвечана падзеям 1863—84. У ім пісьменнік на прыкладзе двух рус. афіцэраў і бел. селяніна асэнсоўвае маральныя праблемы, у аснове якіх — расстрэл пажылога чалавека, які быў беспадстаўна абвінавачаны. У 1950-я г. К. піша нізку А. «Нямые браты», асобныя А. «Завеі», «Лясная гісторыя», «Госць прыходзіць на зоркім святні», «Подохі продкаў», «Аліва і меч», «Пасмяротная гісторыя аднаго цецерука», «Белае поле», «Лісты не спазняюцца ніколі». Гэтыя творы пашыраюць тэматычную і стылёвую разнастайнасць малой прозы пісьменніка. У іх К. працягвае асвятляць унутр. свет чалавека, раскрываць станаўчыя і негатыўныя бакі яго характару. Так, у А. «Лясная гісторыя» К. выказвае сваю занепакоенасць безападчым стаўленнем да прыроды, асуджае браканьерства. У аснове А. «Белае поле» ляжаць адносіны чалавека да сваіх службовых абавязкаў. Гал. героі А. церпяць цяжкія выпрабаванні, але аддана і годна выконваюць сваю працу. Твор вылучаецца напружаным сюжэтам, у ім шырока выкарыстоўваюцца разнастайныя тропы, якія дапамагаюць стварыць рэаліст. карціну поўначы.

Адным з лепшых А. 1960-х г. з'яўляецца «Маленькая балерына» (1961). Яно было надрук. толькі пасля смерці пісьменніка (у 1987 — па-руску, у 1988 — па-беларуску). У аснове твора — маральна-псіхалагічная драма васьмінаццацігадовай жыццярэчнай балерыны з адкрытай душой, светлымі думкамі, верай у чалавечую даброту. Высокія пачуцці маленькай балерыны рушацца пасля таго, як яна ўсведамляе абыхавасць Сталіна да людскога натоўпу, які ўзнесла ўсхваляў прывадзіра.

У А. К. сінкрэтызаваліся розныя стылі: лірычны і эпічны, рэаліст. і романти. Прырода і чалавек часта суіснуюць у творах у гарманічным адзінстве. Веснавы разліў на Палесці і першае вяс. каханне Наталькі і Юркі — лейтматыў А. «Блакит і золата дня». Бязмежнае каханне параўноўваецца з рачным паўнаводдзем. Як прырода раскашуе бяскрайнімі заліўнымі прасторами, так і сэрцы закаханых чалавек ахоплены высокімі пачуццямі. Інтымыя перажыванні з'яўляюцца асновай апавяданняў «Лятуць Галандзец» і «У шалашы». Асаблівым лірызмам, эмацыйнасцю і змястоўнасцю характарызуюцца апавяданні «Кнітаножы» (1962) і «Сіняя-сіняя» (1964). У іх рэаліст. гіст. аснова дапаўняецца аўтарскай фантазіяй, нац. аспекты асэнсоўваюцца ў кантэксце агульначалавечых. Ашчадныя адносіны да гераічнага мінулага народа сталі асн. ідэяй А. «Барвяны шчыт» (1963). У А. «Дрэва вечнасці» (1966) К. чарговы раз паэтызуе Палесце, багатае на прыродныя цуды. Ён называе яго «бясконцай і вечнай паэмай», лясную рэчку параўноўвае з «драмлівым рэчышчам ліры», урочышча — з «урочыстым хорам магутных таласоў», кожнае дрэва — з «Песняй Песняў», кожную галінку пад ветрам — з «неўміручым радком». Палесце дало К. матэрыял і для А. «Крайна Цыганія» (1969). У ім пісьменнік апісвае ўшанаванне цыганамі памяці вярх. судзі, які загінуў у час ратавання бел. дзяўчынікі.

Постаць дзярж. дзеяча Стараж. Кітая стала асновай для А. «Вялікі Шан Ян» (1970). У творы асуджаюцца войны і тыранія, деспатчныя адносіны правіцеляў да народа.

А. «Калядная рапсодыя» (1973) падмае праблему нерэалізаванасці чалавека.

У.А.Сенькавец.

АПАЛОНІЙ РАДОСКИ (295—215 г. да н.э.), грэчаскі паэт. Загадваў Александрыскай 6-бай. Вучань Калімаха. Спрабаваў адродзіць гераічны эпос.

Аўтар паэмы «Арганаўтыка», у якой спалучаюцца элементы гомераўскага стылю і новае светаадчуванне чалавека. Ствараючы паэму, А.Р. не канцэнтравана сюжэт вакол адной падзеі, як Гамер у «Іліядзе», а падаў серыю эпопеяў у храналагічнай паслядоўнасці. Паэма прасякнута навізнай успрымання, пачуццём непаўторнасці і свежасцю побытавых замалёвак.

К. па-майстэрску трансфармаваў антычныя вобразы і матывы паэмы А.Р. ў «Баладзе аб арганаўтах». У творы пісьменнік даследуе і па-мастацку трактуе спецыфіку эстэт. быцця прыроды, адносіны да Сусвету, да роднай зямлі.

Д.М.Лебядзевіч.

АПІЁК Мікалай Апанасавіч (н. 1935), беларускі тэатральны мастак, жывапісец. Засл. дзеяч мастацтваў Беларусі (2002). Скончыў Бел. тэатр.-маст. ін-т (1964). У 1964—74 мастак-пастаўшчык Гродзенскага абл. драм. тэатра. З 2003 арганізатар і кіраўнік студыі ваен. мастакоў «Шчыт Айчыны» пры Міністэрстве абароны Рэспублікі Беларусь. Аформіў больш за 30 спектакляў, у т.л. «Амністыя» М.Матукоўскага (1970), «Трыбунал» А.Макаёнка (1971), «Снежная каралева» Я.Шварца (1986). Працуе ў станковым жывапісе ў жанрах партрэта, пейзажа, нацюрморту, фігуратыўнай і гіст. карціны. Сярод твораў: «Кветкі пераможцам» (1980), «...І спусціўся аніёл» (1996), «Вялікія Перамозе прысвячаецца» (2006) і інш. Аўтар партрэтаў Я.Глебава (1990), С.Станюты (2000), У.Мулявіна (2003), М.Пташка (2004) і інш. Спец. прэмія Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва (2007). Узнагароджаны ордэнам Ф.Скарыны (2011).

Натхнёны апавесцю К. «Дзікае паляванне караля Стаха», ствараў карціну «Калі цвіце дуб» (2017, змешаная тэхніка, 110×110 см).

Г.А.Фатыхава.

АПОВЕСЦЬ, празаічны твор. Сярод эпічных жанраў займае асаблівае месца: А. блізка і да апавядання, і да рамана. Традыц. А., як і апавяданне, не вызначалася багачам сюжэтных ліній, панарамнасцю падзей, развіццём характару ў прасторы і часе. Пачынаючы з 1920-х г. адбываецца інтэнсіўнае развіццё бел. празаічнага эпосу, звязанае з асваеннем вяс. эпічных форм, іх жанравых мадыфікацый. З'яўляецца такая разнавіднасць А., у якой паслядоўна выкарыстоўваюцца формы тыпізацыі, уласцівыя толькі канкрэтныму пісьменніку. Напрыклад, у 2-й пал. 20 ст. ў якасці тэр-

Да рэдагавання:

АРЭНБУРГ, горад у Расійскай Федэрацыі. У 1938–1958 гг. меў назву Чкалаў. У час Вялікай Айчыннай вайны бацькі К. апынуліся там у эвакуацыі і адразу не ведалі пра лёс сына, бо ён з Масквы, дзе знаходзіўся ў чэрвені 1941 г. у сястры Наталлі, якая вучылася ў хіміка-тэхналагічным інстытуце, быў эвакуіраваны з адной са школ і ўзяты ў дзіцячы дом. Дзякуючы таму, што сваякі К., цётка Яўгенія Васільеўна і яе муж Уладзімір Іванавіч *Усюкевіч*, жылі на Далёкім Усходзе, бацькі праз перапіску даведаліся пра сяло *Ленск* Кунгурскага р-на Пермскай вобл., дзе знаходзіўся дзіцячы дом. Паводле ўспамінаў сястры *Н.С.Кучкоўскай*, у жніўні 1943 г. яна з цяжкасцямі прывезла Валодзю ў Чкалаў. У аўтабіяграфіі «Дарога, якую прайшоў», К. сцвярджае: «У А. скончыў шосты клас». У маі 1944 г., пасля заканчэння навучальнага года, К. з маці пераехалі ў вызвалены Кіеў (У. І. Усюкевіча перавялі на Заходні фронт і далі кватэру ў Кіеве). К. некалькі разоў у творчасці звяртаецца да арэнбургскага перыяду жыцця, які заняў менш за год. У кнізе «Зямля пад белымі крыламі» аўтар пералічвае свае жыццёвыя вехі: «Масква ў кастрычніку 1941 года, горы Урала, Казахстан, арэнбургскія стэпы»; у шмат у чым аўтабіяграфічнай аповесці «*Лісце каітанаў*» галоўны герой Васілько Стасевіч прызнаецца, што прыехаў з А., успамінае «арэнбургскія стэпы»; у эсе «Абраная» К. згадвае, «як добра і цяжка працавалася ў А. з казахскімі і татарскімі хлопцамі». Менавіта ў Арэнбургскай вобласці, якая мяжуе з Татарстанам і Башкартастанам і з трыма абласцямі Казахстана, К. адчуў сапраўднае сяброўства прадстаўнікоў розных нацый.

П. П. Жаўняровіч

Пасля:

зей У.С.Караткевіча. Экспазіцыя музея.

зей У.С.Караткевіча. Фрагмент экспазіцыі.
дзяржаўнага архіва кінафотафонадакументаў.

АРЭНБУРГ (Чкалаў у 1938—58), горад у Расіі. У час Вял. Айч. вайны бацькі К. былі тут у эвакуацыі. Пра лёс сына Уладзіміра нічога не ведалі, паколькі ў чэрв. 1941 пісьменнік знаходзіўся ў Маскве ў сястры Наталлі і быў эвакуіраваны з адной са школ і ўзяты ў дзіцячы дом. Дзякуючы таму, што сваякі К., цётка Яўгенія Васілеўна і яе муж Уладзімір Іванавіч Усюкевіч, жылі на Далёкім Усходзе, бацькі праз перапіску даведаліся пра с. Ленск Кунгурскага р-на Пермскай вобл., дзе знаходзіўся дзіцячы дом. Паводле ўспамінаў сястры Н.С.Кучоўскай, у жн. 1943 яна з цяжкасцямі прывезла Валодзю ў Чкалаў. У аўтабіяграфіі «Дарога, якую прайшоў» К. сцвярджае: «У Арэнбургу скончыў шосты клас». У маі 1944, пасля заканчэння навучальнага года, К. з маці пераехалі ў вызвалены Кіеў (У.І.Усюкевіча перавялі на Зах. фронт і далі кватэру ў Кіеве). К. у творчасці некалькі разоў звяртаецца да арэнбургскага перыяду жыцця, які заняў менш за год. У кнізе «Зямля пад белымі крыламі» аўтар пералічвае свае жыццёвыя вехі: «Масква ў кастрычніку 1941 года, горы Урала, Казахстан, арэнбургскія стэпы»; у шмат у чым аўтабіяграфічнай аповесці «Лісце каштанаў» гал. герой Васілько Стасевіч прызнаецца, што прыехаў з А., успамінае «арэнбургскія стэпы»; у эсе «Абранаая» К. згадвае, «як добра і цяжка працавала ў Арэнбургу з казахскімі і татарскімі хлопцамі». Менавіта ў Арэнбургскай вобл., якая мяжуе з Татарстанам, Башкортастанам і трыма абласцямі Казахстана, К. адчуў сапр. сяброўства прадстаўнікоў розных нацый.

П.П.Жаўняровіч.

АСІПЁНКА Аляксандр Харытонавіч; 1919—1994), беларускі пісьменнік, сцэнарыст. Засл. работнік культуры Беларусі (1979). Скончыў Мінскі пед. ін-т імя М.Горкага (1955). З 1966 гал. рэдактар час. «Маладосць», з 1972 — сцэнарнага аддзела кінастудыі «Беларусьфільм», у 1976—80 — газ. «ЛіМ». Аўтар раманаў «Вогненны азімут» (1966), «Непрыкаяны маладзік» (1974), аповесцей «Паплавы» (1958), «Жыта» (1968) і інш. Сцэнарыст фільмаў: маст. «Пяцёрка адважных» (1970), «Канец бабінага лета» (1983), «Трэцяга не дадзена» (1981, з І.Балгарыным, М.Пяцігорскай), муз. «Ясь і Яніна» (1974, з С.Паляковым), дакумент. «Трывогі першых птушак» (1985) і інш.

Да рэдагавання:

Збор твораў у 25 тамах. Т.1-18. З 2011 года ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» пад кіраўніцтвам аўтарытэтнага даследчыка Анатоля Вераб'я выходзіць 25-томнае выданне твораў Уладзіміра Караткевіча. У збор уключаны творы, якія не друкаваліся пры жыцці пісьменніка, малюнкi, лісты, дзённікі, сцэнарыі дакументальных і мастацкіх фільмаў, інтэрв'ю, выступленні. Тэксты друкуюцца з адмененымі нематываванымі рэдактарскімі і цензарскімі праўкамі. У рэдакцыйную калегію ўвайшлі вядомыя літаратуразнаўцы – дактары філалагічных навук Адам Мальдзіс, Міхась Мушыньскі, Вячаслаў Рагойша, Таццяна Шамякіна, Алесь Бельскі; мовазнаўцы – дактары філалагічных навук Іван Роўда і Віктар Іўчанкаў, кандыдат філалагічных навук Пятро Жаўняровіч; журналістка Галіна Шаблінская і пляменніца пісьменніка Алена Сінькевіч. Выданне Збору твораў – першае навукова-каментаванае выданне творчай спадчыны У. Караткевіча, якая творча пераасэнсавана з улікам дасягненняў сусветнага літаратуразнаўства, тэарэтычных набыткаў тэксталогіі і сучаснай эдыцыйнай тэхнікі стварэння тэкстаў. У выніку карпатлівай навуковай працы, збору і вывучэння разнастайнага матэрыялу, франтальнай зверкі ўсіх вядомых на гэты час рукапісных і друкаваных крыніц дваццаціпяцітомны Збор твораў значна пашырыўся за кошт твораў, што не былі апублікаваны ці друкаваліся ў асобных і перыядычных выданнях. Асабліва павялічыўся аб'ём выдання за кошт тэле- і радыёвыступленняў, перакладаў, эпісталарыю, сцэнарыяў дакументальных і мастацкіх фільмаў, лібрэта, малюнкаў, дзённікаў, дарчых надпісаў, варыянтаў і розначытанняў, разгорнутага і змястоўнага каментарыю. За базавыя прыняты тэксты прыжыццёвых выданняў твораў У. Караткевіча. Неапублікаваныя пры жыцці аўтара творы друкуюцца па рукапісах. Пры падрыхтоўцы выдання ўдакладнены даты напісання і крыніцы першай публікацыі твораў, выпраўлены недакладнасці, значна пашыраны гісторыка-тэксталалагічны і рэальны каментарыі. У аснову выдання пакладзены жанрава-храналагічны прынцып: т. 1 — 2 — паэзія; т. 3 — 10 — проза; т. 11 — драматургія; т. 12 — 13 — публіцыстыка, эсэістыка, літаратурная крытыка, інтэрв'ю, выступленні; т. 14 — пераклады і аўтапераклады; т. 15 — 17 — сцэнарыі дакументальных і мастацкіх фільмаў, лібрэта; т. 18 — 19 — ліставанні; т. 20 — малюнкi; т. 21 — 22 — дзённікі, запісныя кніжкі; т. 23 — 24 — дарчыя надпісы, новыя знаходкі; т. 25 — дапаўненні да папярэдніх тамоў, летапіс жыцця і творчасці, алфавітны даведнік, імяны паказальнікУ каментарыях да кожнага твора падаюцца звесткі пра асноўную крыніцу тэксту, месца першай публікацыі, усе вядомыя на час падрыхтоўкі рукапісныя і машынапісныя крыніцы і датаванне твора. Каментарыі змяшчаюць інфармацыю пра гісторыю тэксту твора, прататыпы, водгукі пра пісьменніка яго сучаснікаў. Каментуюцца рэаліі тэксту: цытаты з твораў іншых аўтараў, гісторыка-культурныя падзеі, згаданыя ў творах, імёны гістарычных асоб і інш. У кожным томе змешчаны алфавітны даведнік твораў. Агульны алфавітны даведнік твораў, агульны імяны паказальнік змешчаны ў 25 томе. На стан кастрычніка 2020 года выдадзена 18 т. У першы том ўвайшлі паэтычныя творы са зборнікаў «Матчына душа» (1958) і «Вячэрнія ветразі» (1960). Асобны раздзел складаюць творы 1950-х гг. і 1960 г., якія не ўвайшлі ў зборнікі паэзіі. Раннія вершы пісьменніка вызначаюцца моцным патрыя- тычным пафасам, сувяззю з народнай творчасцю і гісторыяй, спалучэннем эпічнасці, баладнасці з эмацыянальнасцю і лірызмам. У другі

том – паэтычныя творы са зборнікаў «Мая Іліяда» (1969) і «Быў. Ёсць. Буду.» (1986). Асобны раздзел складаюць творы 1961 – 1984, якія не ўвайшлі ў зборнікі паэзіі. У трэці том уключаны праязныя творы малой жанравай формы (аповяданні, навелы, легенда, эцюд, гістарычная мініяцюра, казкі), напісаныя ў 1946-1981 гг. Гэтыя творы з’яўляюцца арганічнай часткай эстэтычнай сістэмы Уладзіміра Караткевіча, выяўляюць непаўторнасць лірыка-рамантычнага таленту пісьменніка, дазваляюць прасачыць яго эвалюцыю. У чацвёрты том увайшлі аповесці «Предысторыя» (канец 1940-х — пачатак 1950-х гг.), «У снягах драмае вясна» (1957), «Дзікае паляванне караля Стаха» (1950—1958), «Цыганскі кароль» (1958) і легенда «Маці Ветру» (1956). Пяты том складаецца з твораў «Сівая легенда» і «Легенда аб бедным д’ябле і аб адвакатах Сатаны» (1961), навелы «Ладдзя Распачы» (1964), паэмы «Чазенія» (1966) і аповесці «Лісце каштанаў» (1972). У шосты том Збору твораў Уладзіміра Караткевіча ўвайшоў раман «Леаніды не вернуцца да Зямлі», які азнаё выдаваўся пад назвай «Нельга забыць». Сёмы том пачынаецца з першай часткі рамана «Каласы пад сярпом тваім». Восьмым томам завяршаецца публікацыя корпуса тэкстаў «Каласы пад сярпом тваім». У том увайшлі другая кніга рамана «Сякера пры дрэве», першыя два раздзелы працягу рамана (з кнігі «Брань»), раздзел «Студзеньскім цёмным світаннем» (з кнігі «Груганнё»), а таксама аповесць «Зброя». У дзявяты том уключаны «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» – гісторыка-псіхалагічны раман з жанравым вызначэннем. Паводле аўтара, Евангелле ад Іуды распавядае пра з’яўленне на Беларусі ў XVI ст. чалавека, які па волі акалічнасцяў быў вымушаны згадзіцца на ролю Іісуса Хрыста і ў выніку стаў сапраўдным абаронцам пакрыўджаных і абражаных. Твор насычаны шматлікімі цытатамі а Святога Пісьма, алюзіямі і рэмінісцэнцыямі, якія прымушаюць чытача задумацца над адвечнымі праблемамі чалавечага існавання ў свеце. У дзясятым томе чтыч убачыў гістарычны раман-дэтэктыў «Чорны замак Альшанскі» (1979). У творы пісьменнік уваскрашае падзеі, якія адбываюцца ў далёкім мінулым. Гэтыя падзеі гістарычна і сюжэтна звязаны з сучаснасцю. У адзінаццаты том увайшлі п’есы «Млын на Сініх Вірах», «Трошкі далей ад Месяца...», «Кастусь Каліноўскі (Смерць і неўміручасць)», «Званы Віцебска», «Калыска чатырох чараўніц», «Маці ўрагану». У п’есах пісьменнік звярнуўся да розных перыядаў беларускай гісторыі, закрануў многія праблемы людскога быцця. У дванаццатым томе сабраны эсэ-нарысы — публіцыстычныя творы, пра Беларусь, яе рэгіёны і гарады, пра Украіну і Латвію, пра Кіеў і Вільнюс. Адмысловы погляд пісьменніка, адлюстраваны ў своеасаблівай «публіцыстычнай лірыцы», з цягам гадоў застаецца актуальным і запатрабаваным, нібы запрашае чытача задумацца над многімі праблемамі сучаснасці. Трынаццаты том знаёміць з публіцыстычнымі творамі, друкаванне якіх распачата ў дванаццатым томе. У прыватнасці, пададзена аўтабіяграфія і адказы на пытанні, змешчаны эсэ-партрэты, прысвечаныя знакавым постацям беларускай, украінскай і рускай гісторыі ды культуры, эсэ-артыкулы і эсэ-фельетоны, у якіх разглядаюцца розныя аспекты жыцця грамадства. У першы раздзел чатырнаццатага тома Збору твораў Уладзіміра Караткевіча ўключаны публіцыстычныя творы, друкаванне якіх распачата ў дванаццатым і трынаццатых тамах. У прыватнасці, змешчаны эсэ-рэцэнзіі, эсэ-лісты, матэрыялы для газеты «Баявая вахта», інтэрв’ю і артыкулы, напісаныя ў суаўтарстве. Другі раздзел тома складаюць літаратуразнаўчыя даследванні пісьменніка. У пятнаццаты том увайшлі ягоныя пераклады на беларускую мову паэзіі, прозы і драматургіі, а

таксама асобныя аўтарскія і парадковыя пераклады ўласных вершаваных твораў на рускую мову, што ўзніклі ў сярэдзіне 1950-х — сярэдзіне 1980-х гг. У шаснаццатым томе масавы чытач упершыню азнаёміцца са сцэнарыямі (кіна- і літаратурнымі) мастацкіх фільмаў, напісанымі за перыяд з 1961-га да 1982 г., паводле якіх былі знятыя фільмы «Хрыстос прыземліўся ў Гродно» (1965), «Чёрный замок Ольшанский» (1977), «Дикая охота короля Стаха» (1982), і творы, не абраныя для здымкаў рэдакцыйнай радай кінастудыі: поўная беларускамоўная версія сцэнарыя «Гнеўнае сонца» (1961), куды ўваходзіць чатыры навелы, а таксама сцэнарыі поўнаметражнага мастацкага фільма «Рассказы из каталажки» (1972). У сямнаццатым томе ўпершыню ўключаны сцэнарыі (кінасцэнарыі і літаратурныя сцэнарыі) тэлевізійных, дакументальных, кароткаметражных, кароткаметражных дакументальна-мастацкіх і мастацкіх фільмаў, кінанавела, лібрэта балета і лібрэта оперы, напісаныя ў перыяд з 1959-га да 1978 г. Гэта сцэнарыі, паводле якіх былі знятыя фільмы, а таксама творы, не абраныя для здымкаў рэдакцыйнай радай кіна- і тэлестудый: сцэнарыі каляровага дакументальнага фільма “Беларусь”, кінанавелы “Белая радуга”, а таксама сцэнарыі мастацкіх фільмаў “Дзеці вялікай ракі” і “Мёртвыя воскресают” (Зямная соль)”. Надзвычай своеасаблівы васьмнаццаты том Збору твораў Уладзіміра Караткевіча. Пісьменнік раскрываецца ў ім такім, якім чатачы яго яшчэ, магчыма, не ведалі. Упершыню яны ўбачаць малюнкi майстра мастацкага слова Уладзіміра Караткевіча. Малюнкi незвычайныя. Сярод іх — ілюстрацыі да ўласных твораў, віды старажытных замкаў і замалёўкі гістарычных персанажаў, а таксама аўташаржы і сяброўскія шаржы, сатырычныя і гумарыстычныя малюнкi. Праз іх асабліва выяўляюцца асоба творцы, яго ўнутраны свет.

Віктар Іўчанкаў

Пасля:

публіцыстыка, постаці, крытычныя творы, інтэрв'ю, летапіс жыцця і творчасці (1991).

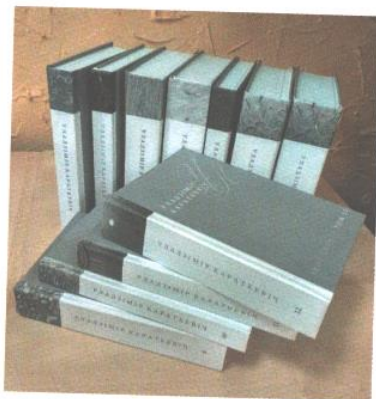
ЗБОР ТВОРАЎ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА У 25 ТАМАХ.

Выдаецца з 2012 у Мінску ў выд-ве «Мастацкая літаратура». На 1.10.2020 выйшлі 18 т. Кіраўнік праекта — А.Л.Верабей. У збор акрамя вядомых уключаны творы, якія не друкаваліся пры жыцці пісьменніка, малюнкi, лісты, дзённікі, сцэнарыі дакумент. і маст. фільмаў, інтэрв'ю, выступленні. Тэксты друкуюцца з адмененымі немагчымаванымі рэдактарскімі і цэнзарскімі праўкамі. Рэдакцыйная калегія: дактары філал. навук А.Мальдзіс, М.Мушыньскі, В.Рагойша, Т.Шамякіна, А.Бельскі; мовознаўцы — дактары філал. навук І.Роўда і В.Лучанкаў, кандыдат філал. навук П.Жаўняровіч; журналістка Г.Шаблінская і пляменніца пісьменніка А.Сінькевіч. 36. тв. — першае навук.-каментарнае выданне творчай спадчыны К., якая пераасэнсавана з улікам дасягненняў сусв. літ.-знаўства, тэарэт. набыткаў тэалогіі і сучаснай эдыцыйнай тэхнікі стварэння тэкстаў. У выніку карпатлівай навук. працы, збору і вывучэння разнастайнага матэрыялу, французскай зверкі ўсіх вядомых на гэты час рукапісных і друкаваных крыніц 25-томны 36. тв. значна пашырыўся за кошт твораў, што не былі апубл. ці друкаваліся ў асобных і перыяд. выданнях. Асабліва павялічыўся аб'ём выдання за кошт тэле- і радыёвыступленняў, перакладаў, эпісталарыю, сцэнарыяў дакумент. і маст. фільмаў, лібрэта, малюнкаў, дзённікаў, дарчых надпісаў, варыянтаў і розначытанняў, разгорнутага і змястоўнага каментарыя. За базавыя прыняты тэксты прыжыццёвых выданняў твораў К. Неапублікаваныя пры жыцці аўтара творы друкуюцца па рукапісах. Пры падрыхтоўцы выдання ўдакладнены даты напісання і крыніцы першай публікацыі твораў, выпраўлены недакладнасці, значна пашыраны гісторыка-тэксталалагічны і рэальны каментарыі. У аснову выдання пакладзены жанрава-храналагічны прынцып.

Т. 1—2 — паэзія. У т. 1 увайшлі паэт. творы са зб-каў «Матчына душа» (1958) і «Вячэрнія ветразі» (1960). Асобны раздзел складаюць творы 1950-х г. і 1960, якія не ўвайшлі ў зборнікі паэзіі. Раннія вершы пісьменніка вызначаюцца моцным патрыятычным пафасам, сувяззю з нар. творчасцю і гісторыяй, спалучэннем эпічнасці, баладнасці з эмацыянальнасцю і лірызмам. У т. 2 — паэт. творы

са зб-каў «Мая Іліяда» (1969) і «Быў. Ёсць. Буду.» (1986). Асобны раздзел складаюць творы 1961—84, якія не ўвайшлі ў зборнікі паэзіі.

Т. 3—10 — проза. У т. 3 уключаны праязныя творы малой жанравай формы (аповяданні, навелы, легенда, эцюд, гіст. мініацюра, казкі), нап. ў 1946—81. Гэтыя творы з'яўляюцца арганічнай часткай эстэт. сістэмы К., выяўляюць непаўторнасць лірыка-рамант. таленту пісьменніка, дазваляюць прасачыць яго эвалюцыю. У т. 4 увайшлі аповесці «Предысторія» (канец 1940-х — пач. 1950-х г.), «У снягах драмае вясна» (1957), «Дзікае паляванне караля Стаха» (1950—58), «Цыганскі кароль» (1958) і легенда «Маці Ветру» (1956). Т. 5 складаецца

Збор твораў Уладзіміра Караткевіча ў 25 тамох.

з твораў «Сівая легенда» і «Легенда аб бедным д'ябле і аб адвакатах Сатаны» (1961), навелы «Ладдзя распачы» (1964), паэмы «Чазенія» (1966) і аповесці «Лісце каштанаў» (1972). У т. 6 увайшоў раман «Леаніды не вернуцца да Зямлі», які раней выдаваўся пад назвай «Нельга забыць». У т. 7—8 друкуецца раман «Каласы пад сярпом тваім». У т. 8 увайшлі 2-я кніга рамана «Сякера пры дрэве», першыя два раздзелы працягу рамана (з кнігі «Брань»), раздзел «Студзеньскім цёмным святаннем» (з кнігі «Груганне»), а таксама аповесць «Зброя». У т. 9 уключаны твор «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» — гісторыка-псіхалагічны раман з жанравым вызначэннем. У т. 10 — гіст. раман-дэтэктыў «Чорны замак Альшанскі» (1979).

Т. 11 — драматургія. У том увайшлі п'есы «Млын на Сініх Вірах», «Трошкі далей ад Месяца...», «Кастусь Каліноўскі (Смерць і неўміручасць)», «Званы Віцебска», «Калыска чатырох чараўніц», «Маці ўрагану».

Т. 12—13 — публіцыстыка, эсэістыка, літар. крытыка, інтэрв'ю, выступленні. У т. 12 сабраны эсэ-нарысы — публіцыст. творы пра Беларусь, яе рэгіёны і гарады, пра Украіну і Латвію, пра Кіеў і Вільнюс. Т. 13 знаёміць з публіцыст. творамі, друкаванне якіх распачата ў т. 12. У прыватнасці, пададзена аўтабіяграфія і адказы на пытанні, змешчаны эсэ-партрэты, прысвечаныя знакавым постацям бел., укр. і рус. гісторыі і культуры, эсэ-артыкулы і эсэ-фельетоны, у якіх разглядаюцца розныя аспекты жыцця грамадства.

Т. 14 — пераклады і аўтапераклады. У першы раздзел т. 14 уключаны публіцыст. творы, друкаванне якіх распачата ў т. 12 і т. 13. У прыватнасці, змешчаны эсэ-рэцэнзіі, эсэ-лісты, матэрыялы для газ. «Боевая вахта», інтэрв'ю і артыкулы, нап. ў суаўтарстве. Другі раздзел тома складаюць літ.-знаўчыя даследаванні пісьменніка.

Т. 15—17 — сцэнарыі дакумент. і маст. фільмаў, лібрэта. У т. 15 увайшлі пераклады К. на бел. мову паэзіі, прозы і драматургіі, а таксама асобныя аўтарскія і парадковыя пераклады ўласных вершаваных твораў на рус. мову, што ўзніклі ў сярэдзіне 1950-х — сярэдзіне 1980-х г. У т. 16 упершыню друкуюцца сцэнарыі (кіна- і літар.) маст. фільмаў, нап. ў 1961—82, паводле якіх былі зняты фільмы «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» (1965), «Чорны замак Альшанскі» (1977), «Дзікае паляванне караля Стаха» (1982) і творы, не абраныя для здымкаў рэдакцыйнымі саветам кінастудыі: поўная беларускамоўная версія сцэнарыя «Гнеўнае сонца» (1961), куды ўваходзіць чатыры навелы, а таксама сцэнарыі поўнаметражнага маст. фільма «Расказы з катажкі» (1972). У т. 17 упершыню ўключаны сцэнарыі (кіна- і літар.) тэлевізійных, дакумент., кароткаметражных, кароткаметражных дакумент.-маст. і маст. фільмаў, кінаавела, лібрэта балета і лібрэта оперы, нап. ў перыяд 1959—78. Гэта сцэнарыі, паводле якіх былі зняты фільмы, а таксама творы, не абраныя для здымкаў рэдакцыйнымі саветамі кіна- і тэлестудыі: сцэнарыі каляровага дакумент. фільма «Беларусь», кінанавелы «Белая радуга», а таксама сцэнарыі маст. фільмаў «Дзеці вялікай ракі» і «Мёртвыя воскресают» («Зямная соль»).

Т. 18 — малюнкi. Сярод малюнкаў ілюстрацыі да ўласных твораў, віды стараж. замкаў і замалёўкі гіст. персанажаў, а таксама аўташаржы і сяброўскія шаржы, сатыр. і гумарыстычныя малюнкi.

Т. 19—20 — ліставанні.

Т. 21—22 — дзённікі, запісныя кніжкі.

Т. 23—24 — дарчых надпісы, новыя знаходкі.

Т. 25 — дапаўненні да папярэдніх тамоў, летапіс жыцця і творчасці, алфавітны даведнік, імяны паказальнік.

У 36. тв. у каментарыях да кожнага твора падаюцца звесткі пра асн. крыніцу тэксту, месца першай публікацыі, усе вядомыя на час падрыхтоўкі рукапісна і машынапісна крыніцы і датаванне твора. Каментарыі змяшчаюць інфармацыю пра гісторыю тэксту твора, прататыпы, водгукі пра пісьменніка яго сучаснікаў. Каментуюцца рэаліі тэксту: цытаты з твораў інш. аўтараў, гісторыкакульт. падзеі, згаданыя ў творах, імёны гіст. асоб і інш. У кожным томе змешчаны алфавітны даведнік твораў. Агульны алфавітны даведнік твораў і агульны імяны паказальнік будуць змешчаны ў 25-м томе.

В.Л.Лучанкаў.

«ЗБРОЎ», гістарычная аповесць К. Датуецца паводле звестак пра гісторыю твора і вядомых біяграф. даных маем—вер. 1964. У творы чытач сустракаецца са знаёмымі па рамана «Каласы пад сярпом тваім» героямі — князем Алесем Загорскім, яго сябрам Мсціславам Маеўскім, старым «дзядзькам» Кірдуном па мянушцы Халыва, «дзядзькаваным» сваім братам, вольнаадпущчыкам, Кандратам Кагутом і інш. Але «З.» — гэта асобны твор, а не працяг рамана «Каласы пад сярпом тваім». Дзеянні адбываюцца ў 1862 у Маскве. У прадмове К. дае разгорнуты каментарый пра задуму эпічнага палатна: «Як нарадзілася гэта аповесць? Шчыра кажучы, нечакана... <...> Спачатку павінен быў быць невялікі раздзел трэцяй кнігі рамана. Менавіта аб тым, як пэўная колькасць рук атрымала зброю. І раптам, як гэта часта бывае, героі пачалі самавольнічаць, выламывацца з свайго асяроддзя, а значыць, і з тканіны рамана. <...> Калі мне ўдалося пуская на імгненне пераканаць вас, зразуменне, спачуванне і жаль — таксама зброя, я буду лічыць, што я не дарэмна адняў час у вас і ў сябе». Такім чынам, назва і змест аповесці становяцца шматсэнсавымі, працягам дыялогу паміж пісьменнікам і чытачом, сумесным пошукам выхадаў з вечных праблем чалавецтва ў кірунку духу, думкі і зброі стварэння.

На думку А.Верабей, даследчыка творчасці К., «апавесць «Зброя» — гнеўная, выкрывальная сатыра як на

Да рэдагавання:

МІХАЛІШКІ -- аграгарадок у Астравецкім раёне Гродзенскай вобл. Знаходзіцца ў 25 км на паўночны ўсход ад г. Астравец на р. Віліі.

Упершыню Міхалішкі згадваюцца ў 1518 г. як валоданне ваяводы трокскага Рыгора Осціка. З 1526 года маёнткам валодалі Радзівілы. У 1604 г. Міхалішкі набыў Ян Бжастоўскі, які ў 1622 году заснаваў тут манастыр аўгустынаў. Ян Бжастоўскі быў вядомым дыпламатам, узначальваў пасольства Рэчы Паспалітай на перамовах з Маскоўскай дзяржавай пасля вайны 1654-1667 гадоў. Пры сыне Яна Бжастоўскага Цыпрыяне Паўле ў 1653 г. у мястэчку быў узведзены каменны каталіцкі храм Арханёла Міхаіла па праекце архітэктара К. Пенсы.

Ул. Караткевіч у 1966 г. двойчы наведваў Астравеччыну. Паводле запіснай кніжкі “да 4 студзеня быў у Гудагаі і Расолах, на радзіме Адама Мальдзіса”. З 4 жніўня па 19 верасня ў складзе здымачнай групы “Беларусьфільма”, якая працавала над стварэннем кароткаметражнай кінастужкі “Памяць каменя” (У. Караткевіч — аўтар сцэнарыя і закадравага тэксту да гэтага фільма), наведаў многа мясцін Беларусі, у тым ліку і Міхалішкі. Дакументальны фільм пра помнікі архітэктурны здымаў Юрый Цвяткоў. Пасля здымак касцёла аўгусцінцаў у Міхалішках уражаны Уладзімір Караткевіч усклікаў: “Ах, Міхалішкі, Міхалішкі!” Адам Мальдзіс узгадваў, як з Варнянаў яны разам з Караткевічам паехалі ў Міхалішкі на абед да настаўнікаў Багдановічаў і іх зяця, галоўурача бальніцы Ражко. Асобна ўразілі Ул.Караткевіча спеўныя вячоркі на Астравеччыне. Бо не ўчуўшы, як засяроджана, весела і гняўліва, з журбою і ўлюбёнасцю ў родную зямлю пяюць тутэйшыя пажылыя жанчыны — у Гудагаі і Расолах, Варнянах і Міхалішках, Гярвятах і Рымдзюнах, і іншых астравецкіх вёсках, не паспытаўшы сапраўднага замілавання душэўнасцю, гарманічнасцю слова і мелодыі мясцовых народных песень, гэтак тонка, трапна не падмеціш пра спеўнасць “астравецкіх баб”.

Святлана Дзядзінкіна

Літ. Караткевіч на Астравеччыне - Адам Мальдзіс // «Астравецкая праўда“//29.07.2011

«І крыж магутны Аняліна...” - Антон Піліпчык //

http://www.pisateli.by/2015/kryz_magutny.htm

Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 4: Кадэты — Ляшчэня / Беларус. Энцыкл.; Рэдкал.: Г. П. Пашкоў (галоўны рэд.) і інш.; Мн.: БелЭн, 1997. — 432 с.

Жыцце і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча – Адам Мальдзіс// Мн., Мастацкая літаратура. 1990 г.

МІХАЛІШКІ, вёска ў Астравецкім р-не Гродзенскай вобл., на р. Вілія. Упершыню М. згадваюцца ў 1518 як уласнасць ваяводы троцкага Рыгора Осціка. З 1526 маёнткам валодалі Радзівілы. У 1604 М. набыў вядомы дыпламат Ян Бжастоўскі, які ў 1622 заснаваў тут манастыр аўгусцінцаў. У 1653 у мястэчку быў узведзены мураваны каталіцкі храм архангела Міхаіла па праекце віленскага архітэктара-бельгійца К.Пенса.

К. у 1966 двойчы наведваў Астравеччыну: паводле запіснай кніжкі, «да 4 студзеня быў у Гудагаі і Расолах, на радзіме Адама Мальдзіса», з 4 жн. па 19 вер. — у складзе здымачнай групы кінастудыі «Беларусьфільм», якая працавала над стварэннем кароткаметражнай кінастужкі «Памяць каменя» (К. з’яўляўся аўтарам сцэнарыя і закадравага тэксту), наведваў многія мясціны Беларусі, у т.л. і М. (дакумент. фільм пра помнікі архітэктуры здымаў Ю.Цвяткоў). Пасля здымак касцёла аўгусцінцаў уражаны К. усклікаў: «Ах, Міхалішкі, Міхалішкі!» А.Мальдзіс згадваў, як з Варнянаў яны разам з К. паехалі ў М. на абед да настаўнікаў Багдановічаў і іх зяця Ражко, гал. ўрача бальніцы. Асобна ўразілі К. спеўныя вячоркі на Астравеччыне.

Літ.: Мальдзіс А. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча: партрэт пісьменніка і чалавека. Мінск, 1990; Караткевіч на Астравеччыне — Адам Мальдзіс // Астравецкая праўда, 29.7.2011.

С.У.Дзядзінкіна.

МІЦКЕВІЧ Адам (1798—1855), польскі паэт беларускага паходжання, грамадскі дзеяч, публіцыст. Скончыў Віленскі ўн-т (1819). У час вучобы актыўна ўдзельнічаў у тайным студэнцкім т-ве філаматаў (сяброў навукі), быў адным з яго кіраўнікоў. Пад уплывам нац.-патрыятычных ідэй нарадзіліся яго першыя творы, у якіх сцвярджаецца вобраз рамант. героя, барацьбіта за вызваленне ад прыгнёту рус. царызму народаў Польшчы, бел. краю і Літвы (паэма «Мешка, князь Навагрудскі», аповяданне «Жывіла», вершы). Настаўнічаў у Коўне, кіраваў дзейнасцю філаматаў, якія ў 1821 перайменавалі сябе філарэтамі (сябрамі дабрачыннасці). М. арганізаваў з аднадумцамі аб’яднанні маладых патрыётаў «Саюз

камітую паэму «Дзяды», пасля публікацыі першых частак якой польск. крытыкі злосна папракалі паэта за яго «беларускасць». У 1823 быў арыштаваны за разгортванне патрыятычна-асв. дзейнасці сярод моладзі і асуджаны

А.Міцкевіч.

рас. судом на высылку ў цэнтр. раёны Расіі. Па ідэйных перакананнях сышоўся з патрыятычным рухам дзекабрыстаў, наладжваў «руска-польскія» перагаворы паміж рус. дзекабрыстамі і польск. змагарамі супраць рас. царызму. У час высылкі ў Крым напісаў паэт. цыкл «Крымскія санеты» і інш. вершы. З 1829 жыве ў Італіі, Германіі. Распачаў працу над сваім гал. творам — паэмай «Пан Тадэвуш», складаў навук. даследаванне «Гісторыя Польшчы», напісаў драмы «Якуб Ясінскі», «Барскія канфедэраты». Чытаў лекцыі па лац. л-ры ў Лазане, па гісторыі л-р слав. народаў у Парыжы. Слухачам Калеж дэ Франс з захапленнем расказваў пра багаты фальклор беларусаў, цяжкі лёс народа: «У іх казках і песнях ёсць усё... Усю сваю гісторыю на зямлі яны прайшлі ў страшэннай галечы і прыгнёце». Мову бел. народа ён называў «самай гарманічнай і з усіх славянскіх моў найменш змененай... <...> Гэта найбольш багатая і найбольш чыстая гаворка, якая даўно з’явілася і цу-

Да рэдагавання:

МУЛКІЕЎ Джумагельды Дурдыліевіч (нар. 19 4 1961, Іалатанскі раён Марыйскай вобл. Туркменскай ССР, зараз – Рэспубліка Туркменістан), туркменскі празаік, паэт, перакладчык. У 1988 закончыў Літаратурны інстытут імя А.М. Горкага. Зараз працуе рэдактарам аддзела туркменскага часопіса “Дунья эдэбіяты” (“Сусветная літаратура”), які выдаецца ў Ашхабадзе (Туркменістан). Аўтар кніг, выдадзеных на туркменскай мове, -- зборнікаў вершаў для дзяцей “Бабулін сакрэт”, “Чара-чарапашка”, зборніка апавяданняў для падлеткаў “Хлопчык з характарам”, зборнікаў аповесцяў і апавяданняў “Жывы труп”, “Тварам да твара”, зборніка дэтэктыўных апавяданняў “Судны дзень”, гістарычнага рамана “Сельджукі”. Пераклаў на туркменскую мову чатыры вершы У.С. Караткевіча, якія надрукаваны ў часопісе “Дунья эдэбіяты” (N 4, ліпень – жнівень, 2020).

А. М. Карлюкевіч.

МУЗЕЙ-КАБІНЕТ

Пасля:

1985.
князя
ванай
Гадзея
ўрам-
прад-
анка-
с пра-
ць, р-
сь-
сеўна
я па-
лена-
гчай-
ось-
Гады
што

ён напіша цудоўны гістарычны нарыс пра гэты край. Шкада толькі, што савецкая цензура пакармала па жывым выданне гэтай кнігі». У 1985 у выд-ве «Беларусь» пабачыла свет кн. К. «Міціслаў: эсэ пра гісторыю і людзей адной зямлі».

Літ.: Уладзімір Караткевіч. Бмў. Ёсць. Буду! : успаміны, інтэрв’ю, эсэ. Мінск, 2005.

МУЗЕЙ-КАБІНЕТ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА. Знаходзіцца ў Мінску па вуліцы К.Маркса ў доме 36, кватэра 24, дзе жыў пісьменнік. У ім, як расказвае пляменніца і гаспадыня кватэры А.І.Сінькевіч, усё засталася так, як было пры жыцці К.: «паліцы з кнігамі, пісьмовы стол, яго канапа, над якой вісіць герб «Пагоня», карціны, якія ён сам развешваў. На паліцах перад кнігамі безліч сувеніраў: штосьці сам прывозіў з розных падарожжаў, штосьці — падарункі сяброў, партрэт К.Каліноўскага на сцяне, тры вял. свечкі, якія пісьменнік кожны год запальваў у дзень яго смерці». Асн. багацце кабінета — кнігі, сярод якіх даведнікі, энцыклапедыі, шматтомныя выданні... «Тут руская і замежная класіка, кнігі беларускіх аўтараў (многія з дарчымі надпісамі), кнігі па гісторыі і мастацтву (у тым ліку польскія і чэшскія выданні). Ёсць кнігі, падараваныя» пісьменніку «яшчэ ў часы студэнцтва. А таксама творы самога Уладзіміра Караткевіча. Амаль на кожнай кнізе — яго экслібрсы».

МУЛКІЕЎ Джумагельды Дурдыліевіч (н. 1961), туркменскі празаік, паэт, перакладчык. Скончыў Літар. ін-т імя А.М.Горкага ў Маскве (1988). Пра-

цуе ў час. «Дунья эдэбіяты» («Сусветная літаратура») у Ашхабадзе. Аўтар зб-каў вершаў для дзяцей «Бабулін сакрэт», «Чара-чарапашка», апавяданняў «Хлопчык з характарам», аповесцей і апавяданняў «Жывы труп», «Тварам да твара», зб. дэтэктыўных апавяданняў «Судны дзень», гіст. рамана «Сельджукі».

Перакл. на туркменскую мову 4 вершы К., якія надрук. ў час. «Дунья эдэбіяты» (2020, №4).

А.М.Карлюкевіч.

МУРАШКА Ларыса Фёдаруна (н. 1951), беларускі кампазітар, педагог. Скончыла Бел. кансерваторыю. У 1977—2012 працавала ў Бел. акадэміі музыкі. Творчасць М. ахоплівае шырокае кола разнастайных жанраў. Асн. творы: кантата «Замчышча» (словы Я.Купалы, 1975); канцэрт для фартэпіяна з аркестрам (1975, рэдакцыя 2005); цыкл для хору без суправаджэння «Жалейка» (словы Я.Купалы, 1977); сюіта «Метамарфозы» (1977) і саната-імпрывізацыя ў трох медытацыях (1990) для цымбалаў; цыкл «Казка» (1977), 2 санаты (1977, 1993), 3 сюіты (1986, 1989, 1992), 14 прэлюдыі і фут (1990—2006), п’есы для фартэпіяна: паэма «Званы Нямігі» для духавога аркестра (1991); квартэт (1993) і «Элегія» (2002) для драўляных духавых інструментаў; музыка да спектакляў і інш. Гал. месца ў творчасці кампазітара займаюць вобразы Радзімы, у якіх адлюстраваліся характэрныя рысы роднага краю і прыгажосць чалавечай душы. Своеасаблівае святаадчуванне абумовіла ўласцівую М. цікаўнасць да ўнутр. свету чалавека, яго пачу-

цеў
мент
чаю
насы
нево
душе
насп
асно
стру
віх за
М.
творч
набыл
раны
ларыс
«Матч
таецца
які і с
патрыя
Напеўн
ня пера
у ёй ад
пачосц
твора з
пачэсн
дывіч. Д
КП(б)
у выкан
менталь
Каллан
Радзімы»

Партрэт К.Каліноўскага ў музеі-кабінеце У.Караткевіча.

Да рэдагавання:

Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь. Створаны ў Мінску ў 1933 г. на базе Беларускай студыі оперы і балета. У 1940 г. атрымаў ордэн Леніна і назву Вялікі. У 1964 г. тэатру нададзена званне акадэмічны. Да 1996 г. меў назву Дзяржаўны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь (да 1991 – БССР). У 1996 г. у выніку рэарганізацыі тэатр падзяліўся на самастойныя структуры: тэатр оперы і тэатр балета. У 2009 г., пасля капітальнай рэканструкцыі будынка, было прынята рашэнне аб аб'яднанні двух тэатраў у адзіны Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь. У рэпертуары тэатра пастаноўкі сусветнай опернай і балетнай класікі, а таксама нацыянальнай, створанай кампазітарамі А. Багатыровым, Ю. Семянякам, Г. Вагнэрам, С. Картэсам, Я. Глебавым, А. Бандарэнкам і інш.

У 1977 г. кампазітар Дз.Б. Смольскі (1937 – 2017) напісаў оперу “Сівая легенда” паводле аднайменнай аповесці К. Як успамінаў кампазітар, лібрэта К. ствараў да напісанай музыкі. Опера на беларускай мове на сцэне тэатра была пастаўлена ў 1978 г. дырыжорам-пастаноўшчыкам Ул.А. Машэнскім і рэжысёрам С.А. Штэйнам (1928 – 1993), (сцэнограф Ю.Тур). Спектакль ішоў больш дзесяці гадоў. У 2012 г. пастаноўка была адноўлена рэжысёрам М. Панджавідзе (мастак А. Касцючэнка). Пры новай пастаноўцы аўтар унёс некаторыя змены ў першапачатковыя партытуры.

У 1989 г. на сцэне тэатра была пастаўлена нацыянальная опера кампазітара Ул. Я. Солтана (1953 – 1997) па раманах К. “Дзікае паляванне караля Стаха” (лібрэта С.М. Клімковіч), якая стала сапраўдным шэдэўрам нацыянальнага опернага мастацтва. Рэжысёр пастаноўкі – В.А. Цюпа, сцэнограф – Эрнст Гейдэбрэхт. У 1990 г. опера была адзначана Дзяржаўнай прэміяй БССР. На сцэне тэатра пражыла больш дваццаці пяці гадоў. У планах тэатра новая пастаноўка оперы.

Г.В. Запартыка

Пасля:

Ютым зокам дмет-іскую ь зні-дной, іх незабу-новы лесся пяць мель, гчыры пяць рагах сым, ь, на доўлі ўскай якої л» не (овых і сню акою. й, як і над алян-нымі », — та ад-длюю-чуўся (№8) і, або чаны і ста-іёсам

Арганічнае дапаўненне імі рэальных падзей падчас вандроўкі з сябрам-паэтам Г.Ступансам па Латвіі робіць Н. адным з самых лірычных у бел. публіцыстыцы. Эсэ-Н. «Сон аб тым, што было» (1980) і «Абраная» (1982) распа-вядваюць чытачу пра Украіну К., якой ён аддаў 7 гадоў свайго жыцця (вучыўся ў Кіеўскім ун-це імя Т.Шаўчэнкі і працаваў настаўнікам у с. Лісавічы Тарашчанскага р-на Кіеўскай вобл.).

Эсэ-Н. пісьменніка — запамінальная, непаўторная і неадемная частка бел. публіцыстыкі, якая пацвярджае невычэрпныя магчымасці творцы ў выяўленні свайго таленту.

П.П.Жаўняровіч.

«НАСТАЎНІЦКАЯ ГАЗЕТА», беларускае рэспубліканскае выданне для асветнікаў і навукоўцаў. Выходзіць з 1945 у Мінску на бел. мове 3 разы на тыдзень. Публікуе матэрыялы для педагогаў, выхавацеляў, студэнтаў і бацькоў.

26.12.1979 у «Н.г.» было апубл. апа-вяданне К. «Прыклад».

НАЎРОЦКІ Алякс (Аляксандр Піліпавіч; 1937—2012), беларускі пісьмен-нік. Скончыў Мінскі медыцынскі ін-т (1962). Вучыўся на Вышэйшых літар. курсах у Маскве (1976). Праца-ваў урачом у Хойніцкім р-не Гомель-скай вобл. Аўтар зб-каў паэзіі «Неба ўсімхаецца маланкаю» (1962), «Гарачы

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯ-ЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭС-ПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ. Створаны ў 1933 у Мінску як Дзярж. тэатр оперы і балета Беларусі на базе Бел. студыі оперы і балета. У 1940 прысвоена званне Вялікі, у 1964 — акадэмічны. З 1996 творчае аб'яднанне, у складзе якога дзве самастойныя структуры: тэатр оперы і тэатр балета. З 2008 су-часная назва.

У 1977 кампазітар Д.Смольскі на-пісаў оперу «Сівая легенда» паводле аднай. аповесці К. Як успамінаў кам-пазітар, пісьменнік ствараў лібрэта да нап. музыкі. Опера на бел. мове на сцэне тэатра была пастаўлена ў 1978 дырыжорам-пастаноўшчыкам У.Ма-шэнскім і рэж. С.Штэйнам (сцэно-граф Ю.Тур). Спектакль ішоў больш за 10 гадоў. У 2012 паст. была адноўлена рэж. М.Панджавідзе (маст. А.Касцю-чэнка). Пры новай пастаноўцы кам-пазітар унёс некат. змены ў першапач-атковыя партытуры.

У 1989 на сцэне тэатра была па-стаўлена опера кампазітара У.Солтана паводле рамана К. «Дзікае паляван-не караля Стаха» (дырыжор-паста-ноўшчык Я.Вашчак, лібрэта С.Клім-ковіч), якая стала сапр. шэдэўрам нац. опернага мастацтва (рэж. В.Цюпа, сцэнограф Э.Гейдэбрэхт). У 1990 опера адзначана Дзярж. прэміяй Беларусі.

Г.В. Запартыка.

Да рэдагавання:

ПАПКОВІЧ Уладзімір Антонавіч (25.3.1935 г., в. Дварэц Вілейскага раёна Мінскай вобл.), беларускі паэт, перакладчык, шэраг вершаў напісаны ім на нямецкай мове. Скончыў Мінскі інстытут замежных моў (1958), працаваў выкладчыкам нямецкай мовы ў Мінскім інстытуце замежных моў, школах Віцебска, Віцебскім індустрыяльна-педагагічным тэхнікуме, Віцебскім дзяржаўным універсітэце імя П.М. Машэрава. Аўтар шматлікіх зборнікаў вершаў, сярод якіх “На досвітку” (1978), “Зерне” (1982), “Самы кароткі цень” (1988), “На тым стаю” (2004) і інш. Караткевіч – адзін з любімых паэтаў У. Папковіча. Верш “Зноў і зноў я гартаю твае тамы...” – мастацкае асэнсаванне ролі асобы ў жыцці і літаратуры. У. Караткевіч для паэта – смелы выразнік думак многіх сваіх сучаснікаў і суайчыннікаў: “Зноў і зноў я гартаю твае тамы, // Мо хоць ты мне раны загоіш... // Мы не варты цябе, баязлівыя мы, // Але думаем часта пра тое ж”. Караткевіч, паводле паэта, – дарадца ў складанай сітуацыі, па-свойму недасягальны прыклад паводзін у складаных жыццёвых сітуацыях, бо не прымаў кампрамісаў: “Ты не дбаў пра сябе – а няўтульна ж было – // Не даброт ад улад дамагаўся. // Ты душой не ўспрымаў ліхадаіства. // Ты з паршыўцамі мужа змагаўся”. У трактоўцы паэта, яркія асобы маюць вялікую прыцягальную сілу: “І застаўся, як прыклад, як зорка для нас, // Каб не згінулі мы ў паняверцы. // Моўчкі крочым праз змрочны і здрадлівы час // З Караткевічам – нашым – у сэрцы”. Творы Караткевіча атэстуюцца ў вершы як маўклівыя суразмоўнікі і настаўнікі.

Пасля:

Караткевіча на С.Панізніка. прыватнага архіва С.Панізніка.

Скарыны. У 1996—99 вучоны р Літар. музея Я.Купалы. Аўтар тэзіі «Кастры Купалля» (1967), надзеі» (1975), «Мацярык» «На падкове Дзвіны» (2019), убіццыткі «Пасля вогнен-зак...» (1980), дакумент. прозы лава» (1985), «Асвейская тра- (1992) і інш. Піша для дзяцей: «дкуль вясёлка п’е ваду» (1981), – грамацеі!» (1989), «Літары (2011) і інш.

уў асабіста знаёмы з К., сябра- і. Стварыў аўдыярхіў с запі-

кевіча С.Панізніка.

ПАПКОВІЧ Уладзімір Антонавіч (н. 1935), беларускі паэт, перакладчык. Скончыў Мінскі ін-т замежных моў (1958), працаваў у ім. Выкладаў у школах і ВНУ Віцебска. Аўтар зб-каў вершаў «На досвітку» (1978), «Зерне» (1982), «Самы кароткі цень» (1988), «На тым стаю» (2004) і інш.

К. — адзін з любімых паэтаў П. Верш «Зноў і зноў я гартаю твае тамы...» — маст. асэнсаванне ролі асобы ў жыцці і л-ры. К. для П. — смелы выразнік думак многіх сваіх сучаснікаў і суайчыннікаў: «Зноў і зноў я гартаю твае тамы, // Мо хоць ты мне раны загоіш... // Мы не варты цябе, баязлівыя мы, // Але думаем часта пра тое ж». К., паводле паэта, — дарадца ў складанай сітуацыі, па-свойму недасягальны прыклад паводзін у складаных жыццёвых абставінах, бо не прымаў кампрамісаў: «Ты не дбаў пра сябе — а няўтульна ж было — // Не даброт ад улад дамагаўся. // Ты душой не ўспрымаў ліхадаіства. // Ты з паршыўцамі мужа змагаўся». У трактоўцы паэта, яркія асобы маюць вял. прыцягальную сілу: «І застаўся, як прыклад, як зорка для нас, // Каб не згінулі мы ў паняверцы. // Моўчкі крочым праз змрочны і здрадлівы час // З Караткевічам — нашым — у сэрцы». Творы К. вызначаюцца ў вершы як маўклівыя суразмоўнікі і настаўнікі.

В.Ю.Бароўка.

ПАПОВА (Чакалава) Валянціна (?), знаёмая К. Паводле ўспамінаў П. «Помню яго маладым», якія былі надрук. ў час. «Польмя» (2000, №11), узаемаадносіны паміж імі мелі месца ў снеж. 1961 — 1-й пал. 1962. Як адзначае даследчык Д.Марціновіч, «...аўтар зрабіла ўсё магчымае, каб пакінуць прыхільнікам Караткевіча мінімум інфармацыі. <...> Вядома, што Валянціна была малодшая за Уладзіміра Ся-

В. Ю. Бароўка

Да рэдагавання:

Мурашка Ларыса Фёдараўна. Нарадзілася ў 1951 годзе ў г.Мінск. Скончыла Беларускаю дзяржаўную кансерваторыю імя А.В.Луначарскага па класу кампазіцыі ў П.П.Падкавырава (1975) і асістэнтуру-стажыроўку пад кіраўніцтвам прафесара А.В.Багатырова (1977).

З 1977 г. (з 1988 г. – на асноўным месцы працы) працавала ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А.В.Луначарскага (з 1992 – Беларуская акадэмія музыкі, з 1997 – Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі).

Мае вучонае званне дацэнта (1997).

Член Беларускага саюза кампазітараў (1977).

Член Беларускага саюза музычных дзеячаў (1997).

Асноўныя творы:

Кантата “Замчышча” (сл. Янкі Купалы) (1975).

Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам (1975, рэд. 2005).

Паэма “Званы Нямігі” для духавога аркестра (1991).

Цыкл “Казка” (1977), 2 санаты (1977, 1993), 3 сюіты (1986, 1989, 1992), 14 прэлюдыі і фуг (1990-2006), п’есы для фартэпіяна.

Квартэт (1993) і “Элегія” (2002) для драўляных духавых інструментаў.

Сюіта “Метамарфозы” (1977) і Саната-імправізацыя ў трох медытацыях (1990) для цымбалаў.

Цыкл для хора без суправаджэння “Жалейка” (сл. Янкі Купалы) (1977).

Музыка да спектакляў “Дзень нараджэння ката Леапольда”, “Іван-царэвіч і Шэры Воўк” (1987) і інш.

Рамансы, песні.

Творчасць Ларысы Мурашка ахоплівае шырокае кола рознастайных жанраў. Сярод яе твораў кантата, канцэрт, квартэт, санаты, цыклы п’ес і сюіты для розных інструментаў, рамансы, песні і інш. Галоўнае месца ў творчасці кампазітара займаюць вобразы Радзімы, у якіх адлюстраваліся характарыстыкі роднага краю і прыгажосць чалавечай душы.

Своеасаблівае светаадчуванне абумовіла ўласціваю кампазітару цікаўнасць да ўнутранага свету чалавека, яго пачуццяў і перажыванняў. Камерна-інструментальныя і вакальныя творы Л. Мурашка вылучаюцца яркай вобразнасцю, эмацыянальнай насычанасцю музыкі, выразнасцю мелодый, дасканаласцю ў перадачы душэўных станаў, ўстрабаваны сярод выканаўцаў.

З вялікай патрабавальнасцю кампазітар ставіцца да выбару літаратурнай асновы для вакальных і вакальна-інструментальных твораў. Большасць з іх заснавана на лепшых ўзорах беларускай паэзіі.

Неаднаразова Л.Мурашка звярталася да творчасці У.Караткевіча.

Асабліваю папулярнасць набыла песня “Бацькаўшчына”, створаная на словы аднайменнага верша У.Караткевіча з цыклу “Матчына душа” (1958) (выкарыстаны ў песні часткова).

Песня вылучаецца непарыўным адзінствам музыкі і слова, арганічным спалучэннем патрыятычнага і лірычнага пачатку. Напеўная мелодыя шырокага дыхання перадае тонкія адценні пачуццяў, у ёй адчуваецца зачараванасць прыгажосцю роднага краю.

Аранжыроўка твору зроблена І.Капланавым. Пералажэнне для саліста і хора – А.Свірыдовіч.

Найбольш вядомыя выканаўцы песні – салістка Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Рэспублікі Беларусь імя І.Жыновіча Н. Кавалёва, салістка Заслужанага калектыву “Нацыянальны акадэмічны канцэртны аркестр Беларусі” Г.Грамовіч.

Да 70-годдзя ўтварэння БССР і Камуністычнай партыі Беларусі ажыццёўлены запіс песні ў выкананні Н.Кавалёвай і інструментальнай групы пад кіраўніцтвам І.Капланава (грампластынка “Галасы Радзімы”, Усесаюзная студыя грамафісу “Мелодыя”, 1988).

Твор быў неаднаразова надрукаваны ў сродках масавай інфармацыі (часопіс “Роднае слова”, газета “Звязда”), зборніках песень, харавых твораў, метадычных дапаможніках. Існуюць два варыянты выдання – толькі вакальная партыя альбо твор цалкам.

Песня ўвайшла ў склад праграмы Заслужанага калектыву “Нацыянальны акадэмічны канцэртны аркестр Беларусі” “Новыя песні” з цыкла “Славутыя імёны Беларусі”, прысвечанай У.Караткевічу (2003). Мастацкі кіраўнік – народны артыст Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, прафесар Міхаіл Фінберг, рэжысёр – Ніна Восіпава, мастак – Венеамін Маршак.

Л. Мурашка створана музыка да лялечнага спектакля “Чортаў скарб” па казцы У.Караткевіча (1991). Пастаноўка ажыццёўлена Заслужаным калектывам Рэспублікі Беларусь “Беларускі дзяржаўны тэатр лялек”. Рэжысёр – Аляксей Ляляўскі.

Музыка да спектакля стала асновай сюіты “Чортаў скарб” : пяць мініацюр для фартэпіяна (паводле казкі Уладзіміра Караткевіча) (1992). Твор прызначаны для юных выканаўцаў і складаецца з пяці частак: “Чароўны край”, “Недарэчны Янка”, “Чортава балота”, “Гарэзлівае чарчэння”, “Нечаканы скарб”. Выдадзены ў аўтарскім зборніку “Каляровыя сны”.

Літаратура

Бацькаўшчына : “Дагарэў за брамай небакрай...” / Мурашка, Л ; верш У. Караткевіча ; выконвае Ніна Кавалёва, інстр. група пад кіраўніцтвам І. Каплана // Галасы Радзімы. – М., 1988. – Грп. – 2.

Белорусская государственная консерватория – Академия музыки. История в лицах. 1932 – 2017 /сост. Е.Н.Дулова, Н.В.Мацаберидзе, Н.Г.Ганул, С.Н.Немцова-Амбарян, С.С.Герасимович, Т.П.Боднева, И.Ю.Оношко, Л.В.Скачко, Л.Г.Запеевалова, О.Г.Шевченко. – Минск : 17. – С. 241—242.

Мдивани, Т.Г. Мурашко Лариса Фёдоровна / Murashko Larisa Fedorovna // Композиторы Беларуси / Т.Г.Мдивани, В.Г.Гудей-Каштальян. – Минск : Беларусь, 2014. – С. 324 – 326.

Мурашка, Л. Бацькаўшчына : “Дагарэў за брамай небакрай...” / Л. Мурашка ; верш У.Караткевіча ; пералажэнне А.Свірыдовіч // Гукі Бацькаўшчыны. Харавыя творы беларускіх кампазітараў / уклад.А.Свірыдовіч. – Мінск : УП “Тэхнапрынт”, 2004. – С. 15 – 23.

Мурашка, Л. Бацькаўшчына : “Дагарэў за брамай небакрай...” / Л. Мурашка ; верш У.Караткевіча // Роднае слова. – 2003. – № 10. – С. 111.

Мурашка, Л. Бацькаўшчына : “Дагарэў за брамай небакрай...” / Л. Мурашка ; верш У.Караткевіча ; уступ. артыкул М.Шавыркiна // Звязда. – 2001. – 19 мая. – С.8.

Мурашка, Л. Бацькаўшчына : “Дагарэў за брамай небакрай...” / Л. Мурашка ; верш У.Караткевіча // Сто песень беларускіх кампазітараў / уклад. А. Чыркун. – Мн. : Беларусь, 2002. – С.126 – 127.

Свиридович, А.А. Воспитание патриотизма и любви к малой родине в хоровом творчестве белорусских композиторов Л.Мурашко, Н.Литвина, А.Безенсон /А.А.Свиридович, Т.С.Гажевская-Пешак //Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. – 2018. – № 2 (30). – С. 143-144.

Чортаў скарб : пяць мініяцюр для фартэпіяна (паводле казкі Уладзіміра Караткевіча) // Каляровыя сны : для фартэпіяна /Л. Мурашка. – Баранавічы : У.А.Грушэўскі. – 2008. – 36 с.

Пасля:

...у доме 20, кватэ-
24, дзе жыў пісьменнік. У ім, як
казвае пляменніца і гаспадыня
тэры А.І.Сінькевіч, усё засталася
як было пры жыцці К.: «паліцы
нігамі, пісьмовы стол, яго канапа,
якой вісіць герб «Пагоня», карці-
якія ён сам развешваў. На палі-
перад кнігамі безліч сувеніраў:
сыці сам прывозіў з розных пада-
жаў, штосыці — падарункі сяброў,
тэт К.Каліноўскага на сцяне, тры
свечкі, якія пісьменнік кожны год
льваў у дзень яго смерці». Асн. ба-
е кабінета — кнігі, сярод якіх да-
ікі, энцыклапедыі, шматтомныя
нні... «Тут руская і замежная
іка, кнігі беларускіх аўтараў (мно-
дарчымі надпісамі), кнігі па гісто-
мастацтву (у тым ліку польскія
іскія выданні). Ёсць кнігі, падара-
«я» пісьменніку «яшчэ ў часы сту-
тва. А таксама творы самога Ула-
ра Караткевіча. Амаль на кожнай
— яго экслібрыс».

іеў Джумагельды Дурдыліевіч
961), туркменскі празаік, паэт,
ладчык. Скончыў Літар. ін-т
.М.Горкага ў Маскве (1988). Пра-

А.М.Карлюкевіч.

МУРАШКА Ларыса Фёдараўна (н. 1951),
беларускі кампазітар, педагог. Скон-
чыла Бел. кансерваторыю. У 1977—
2012 працавала ў Бел. акадэміі музыкі.
Творчасць М. ахоплівае шырокае кола
разнастайных жанраў. Асн. творы:
кантата «Замчышча» (словы Я.Ку-
палы, 1975); канцэрт для фартэпіяна
з аркестрам (1975, рэдакцыя 2005);
цыкл для хору без суправаджэння
«Жалейка» (словы Я.Купалы, 1977);
сюіта «Метамарфозы» (1977) і сана-
та-імправізацыя ў трох медытацыях
(1990) для цымбалаў; цыкл «Казка»
(1977), 2 санаты (1977, 1993), 3 сюіты
(1986, 1989, 1992), 14 прэлюдыі і фут
(1990—2006), пёсы для фартэпіяна;
паэма «Званы Нямігі» для духавога
аркестра (1991); квартэт (1993) і «Эле-
гія» (2002) для драўляных духавых
інструментаў; музыка да спектакляў
і інш. Гал. месца ў творчасці кам-
пазітара займаюць вобразы Радзімы,
у якіх адлюстраваліся характэрныя
наша краіна і прыгажосць чалавечай
душы. Своеасаблівае святаадчуван-
ня абумовіла ўласціваю М. цікаўнасць
да ўнутр. свету чалавека, яго пачу-

п К.Каліноўскага ў музеі-кабінеце У.Караткевіча.

Д.Мшар. Дрэва жыцця. 2000.

цяў і перажыванняў. Камерна-інструментальныя і вакальныя творы вылучаюцца яркай вобразнасцю, эмацыйнасцю музыкі, выразнасцю мелодый, дасканаласцю ў перадачы душэўных станаў. З вял. патрабавальнасцю М. ставіцца да выбару літар. асновы для вакальных і вакальна-інструментальных твораў. Большасць з іх засн. на лепшых узорах бел. паэзіі.

М. неаднаразова звярталася да творчасці К. Асаблівую папулярнасць набыла песня «Бацькаўшчына», створаная на словы аднайм. верша К. (выкарыстаны ў песні часткова) з цыкла «Матчына душа» (1958). Песня вылучаецца непарыўным адзінствам музыкі і слова, арганічным спалучэннем патрыятычнага і лірычнага пачаткаў. Напеўная мелодыя шырокага дыхання перадае тонкія адценні пачуццяў, у ёй адчуваецца зачараванасць прыгажосцю роднага краю. Аранжыроўка твора зроблена І.Капланавым, пералажэнне для саліста і хору — А.Свірыдовіч. Да 70-годдзя ўтварэння БССР і КП(б)Б ажыццёўлены запісы песні ў выкананні Н.Кавалёвай і інструментальнай групы пад кіраўніцтвам І.Капланава (грампластінка «Галасы Радзімы», Усесаюзная студыя грам-

запісу «Мелодыя», 1988). Твор неаднаразова друкаваўся ў СМІ (час. «Роднае слова», газ. «Звязда»), зборніках песень і харавых твораў, метадычных дапаможніках. Існуюць 2 варыянты выдання — вакальная партыя і творцактам.

Песня ўвайшла ў склад праграмы Нац. акадэмічнага канцэртнага аркестра Беларусі «Новыя песні» з цыкла «Славутыя імёны Беларусі», прысвечанай К. (2003; маст. кіраўнік М.Фінберг, рэж. Н.Восіпава, маст. В.Маршак).

М. стварыла музыку да лялечнага спектакля «Чортаў скарб» па казцы К. (1991). Музыка да спектакля таксама стала асновай для сюіты «Чортаў скарб» (5 мініячур для фартэпіяна паводле казкі К., 1992). Твор прызначаны для юных выканаўцаў і складаецца з пяці частак: «Чароўны край», «Недарэчны Янка», «Чортава балота», «Гарэзлівае чарцяня», «Нечаканы скарб». Выдадзены ў аўтарскім зб. «Каляровыя сны».

Літ.: Сто песень беларускіх кампазітараў. Мінск, 2002; Гукі Бацькаўшчыны. Харавыя творы беларускіх кампазітараў. Мінск, 2004; Мдивани Т.Г. Мурашко Лариса Фёдоровна // Композиторы Беларусі. Мінск, 2014; Белорусская госу-

дарственная консерватория — Академия музыки. История в лицах. 1932—2017. Минск, 2017; Свиридович А.А. Воспитание патриотизма и любви к малой родине в хоровом творчестве белорусских композиторов Л.Мурашко, Н.Литвина, А.Безосон // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. 2018. №2.

Г.Р.Гуляева.

МШАР Дзмітрый Георгіевіч (н. 1976), беларускі жывапісец, педагог. Скончыў Віцебскі ўн-т (1999), Рэсп. ін-т вышэйшай школы (2008). Працуе ў розных жанрах у алейным жывапісе і акварэлі. Сярод твораў: цыклы «Колеры восені» (2002), «Варыяцыі ў шэрым» (2004—05), «Адбіткі на дошках» (2005—06), «Маляваная дыяна» (2006—10), «Цёпла зіма» (2019—20); кампазіцыі «Бэз» (2013), «Веснавая раніца» (2014), «Сухія кветкі» (2015), «Вечар у вёсцы» (2016), «Ранняя вясна» (2017), «На Палессі» (2018), «Зімовыя травы» (2019), «Жоўтая хатка», «Каля возера», «Вярба» (усе 2020). Аўтар серыі акварэлей «Грэка-каталіцкія храмы Беларусі» (2009—14).

Удзельнік выстаўкі, прысвечанай К. (2000, Віцебск), на якой прадставіў

Да рэдагавання:

«Старыя беларускія хронікі» - зборнік п'ес Ул. Караткевіча, выдадзены ў Мінску выдавецтвам «Мастацкая літаратура» на беларускай мове ў 1988 г. тыражом 8200 экз. Ілюстрацыі для кнігі ажыццявіў мастак В. Шаранговіч. У зборнік увайшлі п'есы «Кастусь Каліноўскі», «Званы Віцебска», «Калыска чатырох чараўніц», «Маці ўрагану», «Млын на сініх вірах». Артыкул да зборніка «Гісторыя, увасобленая ў драматычным дзеянні» напісаў А. Мальдзіс.

Г.В. Запартыка

Пасля:

СТАРЫЯ

а- ў сваёй першааснове) развівае якаснае
э- значэнне.

Многія з антыноміі пры пера-
кладзе твораў К. вызначаюцца экс-
травантнымі, сутнасць чаго —
наяўнасць/адсутнасць, распаўсюджан-
насць/нераспаўсюджанасць элементаў
рэчаіснасці, якія маюць спецыфічнае
лексічнае абазначэнне і арыентуюць
на нар. вобразнасць, ствараючы тым
самым нац. традыцыі супастаўлення
фактаў, з'яў, працэсаў і г.д. (напр., хлеб,
падобны на торф, хустка ўзаранай
зямлі, дзяўчаты — вербы, рукі беляя,
як бярозы).

Вобразныя сродкі К. даступныя
шырокаму чытачу. Але ў даступнасці
і прастаце асацыятыўных уяўленняў
хаваецца глыбокае разуменне псі-
халогіі жыцця, асаблівае адчуванне
свету. Менавіта тропы яскрава адлю-
строўваюць эмац. стан пісьменніка,
ствараюць экстра- і інтравантны
нову базу арганізацыі высокамаст.
твораў.

В.Лучанкаў.

«СТАРЫЯ БЕЛАРУСКІЯ ХРОНІКІ»,
зборнік п'ес К. Выдадзены ў 1988
у Мінску ў выд-ве «Мастацкая літа-
ратура» на бел. мове. Тыраж 8200 экз.,
301 с. У зборнік увайшлі п'есы «Ка-
стусь Каліноўскі», «Званы Віцебска»,
«Калыска чатырох чараўніц», «Маці
ўрагану», «Млын на Сініх Вірах». Ілю-
страцыі выканаў маст. В.Шаранговіч.

УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ

**СТАРЫЯ
БЕЛАРУСКІЯ
ХРОНІКІ**

Вокладка зборніка «Старыя беларускія хронікі». 1988.

Уступны арт. «Гісторыя, увасобленая ў драматычным дзеянні» да зборніка напісаў А.Мальдзіс.

Г.В. Запартыка.

СТАШЧАНИЎК Віктар Пятровіч (1933—2007), беларускі мастак, паэт. Скончыў Бел. тэатр.-маст ін-т (1970). У 1960—80 працаваў у праектным ін-це «Белгіпрагандаль», ДOME літаратара, Палацы мастацтваў у Мінску. Працаваў у станковай і кніжнай графіцы, а таксама ў дэкар.-прыкладным мастацтве (кераміка). Сярод твораў: серыі «З вандровак па Беларусі» (1960—73), «Мой Навагрудак» (1964—99), «Палессе» (1970—71), «Мінск гістарычны» (1985—86), рэльефы «Мікола Гусоўскі», «Тадэвуш Касцюшка» і інш. Выканаў ілюстрацыі да кніг «Пінская шляхта» В.Дуніна-Марцінкевіча, «Па слядах аднаго міфа» М.Ермаловіча, «Адкуль наш род» У.Арлова і інш. Асаблівае месца ў творчасці займаюць гіст. рэканструкцыі замкаў і архітэктурных ансамбляў (Навагрудак, Полацк, Заслаўе), страчанага аблічча старога Мінска і інш. Выдаў зб-кі вершаў «У прасторы часу» (2002), «Сцежкамі роднага краю» (2005).

Сябраваў з К. Выканаў ілюстрацыі і аздабленне да рамана «Чорны замак Альшанскі» К. Прысвяціў пісьменніку верш «Памяці Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча» (1984). Быў аднадумцам К. у пытаннях захавання культ. спадчыны, у прыватнасці Верхняга горада ў Мінску. У 1970-я г. кіраўніцтва краіны на вышэйшым узроўні абмяркоўвала ідэю зруйнавання Верхняга горада з мэтай адкрыцця перспектывы Паркавай магістралі (цяпер праспект Пераможцаў) адразу ад будынка ЦК КПБ. Апошнія слова заставалася за П.М.Машэравым. Група архітэктараў-энтузіястаў, у якую ўваходзіў і С., распрацавала альтэрнатыўную праектную прапанову. У ёй даводзілася гіст. каштоўнасць кожнага будынка, былі далучаны эскізныя праекты і рэстаўрацыі і аднаўлення ўжо зруйнаваных з перспектывай выкарыстання ўсяго комплексу для пабудовы горада. Сустрэчу з П.М.Машэравым арганізаваў К., на ёй праціўнікі зносу прадставілі планшэты з макетамі рэстаўрацыі.

СТРАЛЬЦОЎ Міхась (Міхаіл Лявонавіч; 1937—87), беларускі прэз. паэт, публіцыст, перакладчык. Скончыў БДУ (1959). Працаваў у часопісах «Польмя», «Малодосць», «Нёман». Аўтар зб. апавяданняў «Сена на афальце» (1966), апавесці «Адзін папай, адзін чунь» (1970), зб-каў паэзіі «Ядлоўцавы куст» (1973), «Ліста

Да рэдагавання:

Русецкі Аркадзь Уладзіміравіч (н.1.11.42.в.Гірэвічы Валожынскага раёна), кандыдат філасофскіх навук (1978), доктар гістарычных навук (1990), прафесар (1996). Нарадзіўся ў сялянскай сям’і. У 1969 скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. Доўгі час працаваў на камсамольскай, партыйнай, дзяржаўна-гаспадарчай рабоце. У 1997-2009 – рэктар УА „ВдзУ імя П.М.Машэрава“. А.Р. з’яўляецца аўтарам 240 навукова-даследчых прац па тэорыі і гісторыі мастацкай культуры Беларусі, гісторыі Віцебска і Віцебскай вобласці, праблемах развіцця вышэйшай адукацыі, інавацыях і адукацыі. Ён – аўтар кніг „Мастацкая культура і патрыятычнае выхаванне“, „Мастацкая культура: узрастанне ролі, праблемы развіцця“, „Мастацкая культура Беларусі: тэорыя і гісторыя“, „Ісці да чалавека: Літаратурныя партрэты“, „Мастацкая культура Віцебска з старажытнасці да 1919 года“, „Мастацкая культура Віцебскага Паазер’я. Ад старажытнасці да пачатку XX стагоддзя“, „Мастацкая культура Аршанскай зямлі ў канцы X – XIX стагоддзях“, „Мастацкая культура і выхаванне. Праблемы ўзаемадзеяння“, „Літаратурная творчасць у сістэме мастацкай культуры“, „Ад зямлі Пазерскай... Творчасці віцебскіх літаратараў у пасляваенны перыяд. 1945-1965 гг.“, „Архітэктура і градабудаўніцтва ў мастацкай культуры Віцебшчыны. З 1918 да нашых дзён“ і інш. У 1991 г. Выйшла манаграфія „Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць: Нататкі літаратурнай творчасці“ (перавыданне 2000 г.). Яна была адным з першых літаратурна-крытычных даследаванняў творчасці У.К. У ёй закраналіся розныя аспекты: рамантызм пісьменніка і ягоная драматургія, сацыяльна-філасофская накіраванасць і маральна-этычныя матывы, любоўная лірыка і ўзаемасувязь з фальклорам і г.д.

А.М.Ненадавец

Пасля:

РУСЕЦКІ Аркадзь Уладзіміравіч (н. 1942), беларускі гісторык, дзяржаўны дзеяч. Канд. філас. навук (1978). Доктар гіст. навук (1990), праф. (1996). Скончыў БДУ (1969). Быў на камсамольскай, парт., дзярж.-гаспадарчай рабоце. У 1997—2009 рэктар Віцебскага ўн-та імя П.М.Машэрава. Чл. Савета Рэспублікі Нац. сходу Рэспублікі Беларусь (2003—07). Даследуе тэорыю і гісторыю маст. культуры Беларусі, гісторыю Віцебска і Віцебскай вобл., праблемы развіцця вышэйшай адукацыі, творчасць празаікаў, паэтаў, драматургаў, літ.-знаўцаў — ураджэнцаў Віцебскай вобл. Аўтар кніг «Ісці да чалавека: літаратурныя партрэты» (1987), «Мастацкая культура Аршанскай зямлі ў канцы X — XIX стагоддзях» (2002), «Мастацкая культура Віцебскага Паазер’я: ад старажытнасці да пачатку XX стагоддзя» (2005, абедзве з Ю.А.Русецкім), «Лёсы. Людзі. Літаратура» (2008) і інш.

Аўтар манаграфіі «Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць: нататкі літаратурнай творчасці» (1991), якая стала адным з першых літар.-крытычных даследаванняў творчасці пісьменніка. У ёй закрануты розныя аспекты: рамантызм К. і яго драматургія, сац.-філас. накіраванасць і маральна-этычныя матывы, любоўная лірыка і ўзаемасувязь з фальклорам і інш. Аўтар кн. «Уладзімір Караткевіч:

яго зорка не згасне ніколі... (спроба літаратурнай біяграфіі)» (2020).

А.М.Ненадавец.

РУЯ Валдзіс (н. 1928), латышскі паэт, акцёр, грамадскі дзеяч. Засл. работнік культуры Латвіі (1988). Скончыў